

ДРУЖЕСТВО НА ПИСАТЕЛИТЕ „ИВАН ПЕЙЧЕВ“

ГРАД ШУМЕН

ЗЛАТОСТРҮЙ

Сборник за литература,
литературна критика и изкуство

КНИГА ТРИДЕСЕТА

Университетско издателство
„Епископ Константин Преславски“
2026

*Сборникът се издава с финансовата подкрепа
на Община Шумен*

Редакционна колегия

Евдокия Борисова
Татяна Карова
Кънчо Енчев
Станчо Пенчев
Младен Енчев

Коректор на броя: Татяна Карова

ISSN: 1312-7675

Университетско издателство „Епископ Константин
Преславски”
2026

КОНКУРСИ

НАЦИОНАЛЕН КОНКУРС ЗА ЛИРИКА „ИВАН ПЕЙЧЕВ“ (2025)

БЕЗМИЛОСТНИТЕ ГЛАСОВЕ НА СЪВРЕМИЕТО

Конкурсът за лирика „Иван Пейчев“ в последното си издание като че ли повтори сценария от предходното издание с една категорично откроявяща се книга сред поне десетина безспорно ярки явления. Това е добра новина за съвременната българска лирика, особено за онази, в която подчертано звучат Пейчеви тоналности и интонации. Публикуваме наблюденията на гл. ас. д-р Бисерка Стоименова, член на журито от квотата на Шуменския университет, представящи размислите на удивително единодушното в оценките си миналогодишно жури. То връчи голямата награда за лирика на поета Пламен Дойнов.

*Аз заставам – за пръв и последен път,
не пред историята,
не пред себе си,
не пред Бог.
Просто заставам, за да извикам всичко
пред свободата на въздуха,
пред идеята за една чиста смърт,
пред тънкия сън на невинна
тревичка.
Аз –
потомък на неми овчари,
син на Разград и внук на съня,
сам развял плачещ ангелски корен,
хлътнал в мрака, наследник позорен
на най-дългата историческа тишина (...)*

Така звучи началото на „Безименна поема“ в стихосбирката „След истината“ на **Пламен Дойнов**¹. Това е една безспорно мощна, ярка творба, която споява фрагментни картини и критически гласове на човека от епохата на постистината в карнавална гротеска, деконструираща идеологическите митове. Мащабната диалогизация с миналото не само отключва полемиката на епохите, но и демонстрира безпощадната смелост за оголване на премълчаваните истини. Поетическите идентификации на Пламен Дойновия лирически Аз кореспондират с драматизма на Иван Пейчевския лирически човек – раздвоен и самотен, но непоколебим в парадоксалната си (пейчевско-вапцаровска) разпра с живота. Ето го и финалът на поемата:

Не знам в момента аз ли го пиша.

Дали насън се е случило с мен...

Онзи Пламен мълчи, не диша,

той е паметно изличен.

Но трябва да кажа това.

Да изрека всичко –

на фона на сивата синева

да бъда свободен.

Защото това е свободата –

да мога да кажа всичко,

което не искам,

което не мога,

но което изричам –

срещу вятъра,

срещу Бога,

безименно никой,

в гърлото на съня,

на върха на езика –

най-после висок,

най-после голям,

изричам го

¹ Пламен Дойнов. *След истината. Нова политическа поезия*. София: ИК „Несарт – Милен Миланов“ / Издателство „Кралица Маб“, 2024

с единственото му име:

сам,

сам,

сам.

Владислав Христов² е другото впечатляващо присъствие на издание 25-та на конкурса. Той предлага стихосбирка, тематично и структурно издържана в маринистичната тематика като нескрит полемичен диалог с тематични линии от стихосбирката „Далечно плаване“ на И. Пейчев. Особено видимо е поетическото репликиране на образи, тоналност и преживяване на идеята за (не)свободата в ценностния фокус на съвременето. Калейдоскоп от импресионистично щрихиранни фрагменти наслояват чувството за мимолетност и изплъзване, за моментен досег с автентиката на изчезващ в разрушението свят, в който „гарваните изместиха чайките“, а „морето заприлича / на разорано поле“ и затварят света на човека в миниатюрата на неспособността му за преживяване на вътрешната свобода.

*изведнъж без видима причина
гарваните изместиха чайките
дойдоха цели ята
огромни птици
с кални човки и крака
морето заприлича
на разорано поле
нека проявим разбиране
казахме си
и заживяхме с гарваните (...)*

С релефност и яркост на поетическия изказ се отличават текстовете на **Александър Христов**³ в стихосбирката „Не“, умело съчетаващи безкомпромисната прямота и дръзкото несъгласие. В стегнатия лаконичен глас е ударният отказ от клишираните и обезсмислени истини – категорична раздяла с илюзиите и примките на

² Владислав Христов. *Маслен нос*. София: Издателство „Ерго“, 2025

³ Александър Христов. *Не*. София: Издателство Scribens, 2024

безсилието. Ясен и ярък фокус заостря вниманието върху социалния активизъм на съвременния човек и неговите жестове на отказ от пасивно-съзерцателното пригласяне на чужди истини. И желанието да се прекъсне нишката на инерцията с категоричното „Стига, слез от старата люлка / от вечното /какво било, какво ще бъде“. Защото съзнаването на силата на собствения глас в стиховете на Александър Христов е онази точка на пречупване, която легитимира индивида, извеждайки го от детството на илюзиите в света на „зряло преборване“. Но и оставяйки го в полусенките на самотата, между възможните и невъзможните гневни гласове – с отказа за примирение и мимикрия в готовите истини, с бунта на думите, но и с усещането за тяхната накъсаност и непълнота. „Не“ на Александър Христов е повече от заявена непримиримост – лаконичен импулс на несъгласието със света, който *не следва*.

*Не, остави, не съм
море, сън, дете,
че да пригласям, да приемам.
Отдавна не живея
за хвърлените по небето мрежи.
Затова
не мога да бъда улов
в каютата
на дните, щурвал
за капитани, изплували
стихове за врагове.
Отдавна
не приспиват приказките,
че само си играем
на стражари и апаши,
че не съществуват вечни
командири, царе,
без глашатаи, без придворни.
Затова
на абордаж, момчета,
но без мене, щом вятърът
превръща облаците*

*в бавни спасителни лодки
и бързо
една след друга ги потапя.
Който все още будувa,
ще помни:
митове се раждат
и от пяна.*

В „Как ни спасяват природните закони“ **Оля Стоянова**⁴ продължава вглеждането в крехкостта на човешкото битие и тихите кризи на обикновеното живеене. В тях се оглеждат гласовете на гнева и несъгласието, диалогизиращи с устойчивата поетико-духовна нагласа на човека в лириката на И. Пейчев – зашрихирания на катастрофичност и разпади, заменили бляновете по трансцендентността на свободата. В беглите отломки на спомненото или в изплъзващите се детайли на настоящето поетическият свят на Оля Стоянова се фокусира върху „невидимите процеси“ на равновесието в търсене на опорите на съществуването – в утехата, че „кръговратът на скръбта“ е природен закон („Как ни спасяват природните закони“), в разтърсващите маршрути на гнева, стихия на тектонични размествания и път на израстването („За ползата от гнева“), в болезненото достигане на екзистенциален баланс, скрепявайки себе си и света („Първи закон за равновесието“).

*Рязката светлина на декември
не може да излъже никого –
нито красотата ще спаси света,
нито купищата цветя, в които липсва радост.
– Всички ще умрем! –
крещи непознат мъж вместо утеха,
и после целува опечалените.
– Това е кръговрат! –
убеждава ги той и размахва ръце,
все едно говори за водния цикъл в природата,
чертае с ръце доказателства*

⁴ Оля Стоянова. *Как ни спасяват природните закони*. Издателство „Жанет 45“, 2024

*за непрекъснатия процес на преминаване
на водата в пара,
на парата – в дъжд,
на дъждът – в реки,
реките – в океани,
а океаните – в облаци (...)*

Фин и нюансиран поглед към лабиринтите на усещанията, към драматизма на болката и себеосъществяването на жената предлага поезията на **Мария Куманова**⁵. С прецизна ритмичност самонаблюдаващият се глас разстила детайл след детайл уловеното в сетивата и деликатно следи постъпателните разраствания на вътрешния свят. Поетическият глас се фокусира върху неуловимите движения на идентичността, на измененията, подобни на смяната на кожа и на болезненото себепризнание, „че всичко минало едновременно / беше най-важното и също / нямаше грам значение“ („смених / смених няколко кожи“). Мария Куманова внимателно изследва противоречивите нюанси в духовното себеоткритие на съвременния човек – в бавния ритъм на натрупване на усещания, в „усяданията“ и заострянето на смисъла в ритъма на повторения и сходства – като израз на колебания и лутания в напипването на себе си.

Ехо от поетическия ритъм в лириката на Иван Пейчев нюансирано отеква във ритмично-фигуративния език на поезията на Куманова („Ако си прав един път повече....“) в превръщането на повторителните структури в авторски почерк. А изследването на тихите глъбини на човека и пътя из лабиринтите на идентичността – в същност на надвремевия диалог на поезията.

*смених
смених няколко кожи
поканих няколко души приближени
да са свидетели от ложите
имаше хермелин кадифета
завесите зелени тапицерията карминени
хермелин обграждаше жълтото*

⁵ Мария Куманова. *Кръв и мляко*. Издателство Scribens, 2025

*и пурпур кралски пурпур
сменях кожа след кожа
с пух без пух накрая змийска
просто оставах назад без някой да ги
пази да ги слага в хербарий
останаха малко по-слаби стави
малко по-тъжни усмивки
малко повече блясък
и малко повече сигурност
че всичко минало едновременно
беше най-важното и също
нямаше грам значение
нямаше срам и също
не беше минало
тепърва предстоеше (...)*

Добра новина за конкурса „Иван Пейчев“ е наблюдаваната линия на приемственост в темите, мотивите и настроенията, в темперамента и непримиримостта, в естетическите вкусове на различни поколения в поезията ни – от петдесет и няколко годишините до поколението, зовящо себе си „джен-зи“, а и надолу. Надолу? Към младостта. Кое то всъщност е нагоре. Оставаме обнадеждени, в очакване на следващото издание през 2027 година.

Бисерка СТОИМЕНОВА

**ПЛАМЕН ДОЙНОВ, НОСИТЕЛ НА НАГРАДАТА
„ИВАН ПЕЙЧЕВ“, 2025**

**„След истината“, Нова политическа поезия . София: ИК „Несарт –
Милен Миланов“ / Издателство „Кралица Маб“, 2024**

БЕЗИМЕННА ПОЕМА

*

*Аз заставам – за пръв и последен път,
не пред историята,
не пред себе си,
не пред Бог.*

*Просто заставам, за да извикам всичко
пред свободата на въздуха,
пред идеята за една чиста смърт,
пред тънкия сън на невинна
тревичка.*

*Аз –
потомък на неми овчари,
син на Разград и внук на съня,
сам развял плачещ ангелски корен,
хлътнал в мрака, наследник позорен
на най-дългата историческа тишина,
сив, прегърбен под двестагодишна вина,
знам, дедите ми не били първи бунтовници,
не надували черни кавали,
всеки в сърцето си криел зверче –
плащали данъци и мълчали:
преклонена главица кой ли не я сече...
Продължили напред, почти без сърца,
доживели дванайстия час.
Ония, умрелите за свободата, нямат деца.
Значи ние кои сме? Кой съм аз?
Син на легион оцелели безименни
послушни мъже и жени,
виновни жертви, палачи невинни...
Българи – без имена, без вини.
Единият палнал фитила в църквата „Свети Крал“*

и погребал под камък и пепел толкова свят,
после другият – клал както турчин не ги е клал,
убил в името на Македония доведения си брат...
Накрая ме раждат тълпи, осъдени без любов –
партизани, превземащи кметства и мандри,
заради революцията и кашкавала,
жандармеристи, които се връщат от лов
с партизански глави в три чувала,
арестувани после от народната власт
и хвърлени голи в случайния ров,
в който още се скита глух, безименен глас...
Какво да изтрия от моята памет – без любов?
Как дядо ми извързва глава, когато край него минават
беломорски евреи, които няма кой да повика?
Как поети умират от тетанус в лагери,
докато други поети пишат: Слава! Слава!
Димитров е в нас! Червенков е в нас!
(Другарят Живков ще влезе след малко.)
Как баща ми чезне от срам на извънредно събрание,
когато търсят виновен за дописка в празния вестник?
Как чичо ми с профил на таен агент, с малко думи
върши своите малки гешифти,
за да носи дефицитни малки парфюми
на малка любовница с двойно име?
Аз – какво? Мога ли аз да съм друг?
Търкалям се в блатния спомен:
Докато гледам как имената на турците
вече не са имена, почти бездомен,
безутешно се влюбвам в руса туркиня
по време на лятна ваканция – без име.
И всички се смеят и ме скъсват от жлъч:
Не можеше ли да се влюбиш в българка?
Или я по-добре бъди истински мъж,
не се влюбвай... Бъди влюбен в себе си!
Това е същият глас, който чувам сега:
Не пиши това стихотворение –
ще разсърдиш Комитета

за опазване на полезната истина
и Центъра за триумф на анонимната свобода!
Не е честно пред паметта на майка ти,
не причинявай това на баща си,
с това ли ще те запомни синът ти!

*

Какво да запомним, когато зад нас и пред нас –
плиска море без имена, вие безименна зима.
Зад мен – отмъстителни нелегални с няколко имена,
многолики агенти с два-три псевдонима,
турчин с открадното име, отдавна без глас,
мафиоти от селски произход с императорски прякори,
многоименна побеляла жена, моя баба и майка,
непожалена моя любима,
смътно позната любовница,
мое всичко без име,
погълнато от история лакома,
пълна до горе с думи без имена...
Как да ги назова?
Как да повикам анонимния свят,
анонимната малка жена и до нея –
анонимния мъж,
анонимното чуждо дете
как да погаля?
Как да извикам анонимната истина,
щом – без име – тя е просто лъжа?

*

Не знам. Летя и пропадам.
Търся името на света
и се започва голямата свада
с един залог – паметта.
Помня, хвърлих ледена топка
в лицето на съученик,
после гледах и лъгах кротко,
не чувах кървавия му вик.
Бях активист на Комсомола,
но играех пълчив бунтар –

презирах праведно рокендрола,
вечер ставах танцуващ звяр.
Умеех смело да се преструвам,
че ще порасна платен агент
и виждах: скоро ще изтъргувам
да съм писател и президент...
Усещах: ловката ми гримаса
ще ме пренася от век на век...
Таванът златен се сгромоляса
и се събудих – почти човек.
Не знам в момента аз ли го пиша.
Дали насън се е случило с мен...
Онзи Пламен мълчи, не диша,
той е паметно изличен.

*

Но трябва да кажа това.
Да изрека всичко –
на фона на сивата синева
да бъда свободен.
Защото това е свободата –
да мога да кажа всичко,
което не искам,
което не мога,
но което изричам –
срещу вятъра,
срещу Бога,
безименно никой,
в гърлото на съня,
на върха на езика –
най-после висок,
най-после голям,
изричам го
с единственото му име:
сам,
сам,
сам.

Текстове (подбор)

Владислав ХРИСТОВ. „Маслен нос“

изведнъж без видима причина
гарваните изместиха чайките
дойдоха цели ята
огромни птици
с кални човки и крака
морето заприлича
на разорано поле
нека проявим разбиране
казахме си
и заживяхме с гарваните
(с. 56)

едно парче дърво
подмятано от вълните
се приближи до мен
следваше ме неотлъчно
докато плувах и свиквах
със студената все още вода
понякога се докосвахме плахо
колкото да ми даде знак
че е наблизо че не съм сам
излезе бръснещ вятър
дървото бавно пое към хоризонта
тогава истински съжалих
можехме да си кажем толкова неща
това парче дърво
беше готово да говори
аз човекът все още не бях
(с. 50)

Александър ХРИСТОВ. „Не“

*Безсъницата е изоставена
детска площадка.
Прелитаи
като изритана топка
над полето на дните,
докато нощта се изкачва,
провисва от катерушката
с недораслото вчера,
закача се
с твоите
ученически провали.
Минутите успешно се стичат
надолу, вечно
по потъмнялата стара пързалка.
Затваряи-отваряи очи.
Не се питаи дали виждаи,
как се преминава
в стихове
назад или напред,
какво откриваи
в кръга от редове, дела, хора,
щом непрекъснато
въртележката бърза.
Ще те пореже
с утрото, както ножът – дюлята,
притисната
между пожълтелите тетрадки
със старо бъдеще
във вечно
препълнената ти раница.
Сам си. Биеи се: малкият
с големия, с всички
бивали и небивали.
Един, само един да остане.*

Не, не си тук, не си там,
кралю, вдигни-смъкни клепачи,
минало, товар,
щом те няма никъде,
нито при стражарите, нито при апаиите.
Затова си, че инак
как ще се събудиш, как ще подадеш
на другия, на възрастния,
топка, дума, плод за утре,
сигнал
за зряло преборване.
Стига, слез от старата люлка,
от вечното
какво било, какво ще бъде.
Вечността не будова, не идва,
не си отива. Живее.
По детски – винаги –
насън си играе
на отворени-затворени порти.
(с. 12-13)

Не, остави, не съм
море, сън, дете,
че да пригласям, да приемам.
Отдавна не живея
за хвърлените по небето мрежи.
Затова
не мога да бъда улов
в каютата
на дните, щурвал
за капитани, изплували
стихове за врагове.
Отдавна
не приспиват приказките,
че само си играем
на стражари и апаии,
че не съществуват вечни
командири, царе,
без глашатаи, без придворни.

Затова
на абордаж, момчета,
но без мене, щом вятърът
превръща облаците
в бавни спасителни лодки
и бързо
една след друга ги потапя.
Който все още будува,
ще помни:
митове се раждат
и от пяна.
(с. 11)

Оля СТОЯНОВА. „Как ни спасяват природните закони“

Как ни спасяват природните закони

Рязката светлина на декември
не може да излъже никого –
нито красотата ще спаси света,
нито купищата цветя, в които липсва радост.
– Всички ще умрем! –
крейци непознат мъж вместо утеха,
и после целува опечалените.
– Това е кръговрат! –
убеждава ги той и размахва ръце,
все едно говори за водния цикъл в природата,
чертае с ръце доказателства
за непрекъснатия процес на преминаване
на водата в пара,
на парата – в дъжд,
на дъждът – в реки,
реките – в океани,
а океаните – в облаци,
а всички тези хора,

вкопчени в цветята,
участват в кръговрата на скръбта –
и не си дават сметка, че всяка тяхна сълза
се превръща в поток,
река,
море,
облак.

– Един си тръгва и друг идва. Така трябва.

Иначе ще стане потоп на земята! –

крещи онзи мъж.

Може би е шегаджия,

философ

или в краен случай – учител по физика,

който рисува пред опечалените

огромни кръгове във въздуха –

пребаря невидимите процеси,

които познаваме –

изпарение,

кондензация,

поройни дъждове,

водни пари,

скръб.

После някой от онези мълчаливи и тъжни хора –

може би далечен роднина или добър приятел,

внезапно се засмива на глас –

кратко и силно,

проумял най-сетне онзи урок от пети клас,

който ни прави безсмъртни.

(с. 24-25)

За ползите от гнева

Така трябва –

нуждаем се от лошото време –

понякога трябва да гърми,

вълните да достигат седем бала вълнение,

да губим почва под краката си,
да усещаме как се движат тектоничните плочи,
да чувстваме с цялата си кожа
силата на приливите
и отливите –
порастването не е лесна работа,
гневът е стихия,
която цял живот ще овладяваме –
с променлив резултат.
(с. 44)

Мария КУМАНОВА. „Кръв и мляко“

ако си прав един път повече
отколкото грешиш
ако си прав един път повече от нищото
позволявай ли си понякога разпада
в лилавия шум позволявай ли си го
пнякога без да дишаш
пнякога без да пишеш по клетките
без да оставяш следа по крехките
си мисли и идеи за време точност
и перцепции
само падането без да има кой да
те хване без да има дъно без или
дъното да е двойно няма как да
прецениш предварително
също няма и как да сгрешиш
проблемът е единствено до края на ръба
до края на скалата
проблемът е предимно не изцяло във главата
от точката нататък не грешиш
и въздухът те качва на крилата си
и ти прошепва –
грешал си само досега
но всеки път

(с. 14)

смених

смених няколко кожи

поканих няколко души приближени

да са свидетели от ложи

имаше хермелин кадифета

завесите зелени тапицерииите карминени

хермелин обрамчваше жълтото

и пурпур кралски пурпур

сменях кожа след кожа

с пух без пух накрая змийска

просто оставах назад без някой да ги

пази да ги слага в хербарий

останаха малко по-слаби стави

малко по-тъжни усмивки

малко повече блясък

и малко повече сигурност

че всичко минало едновременно

беше най-важното и също

нямаше грам значение

нямаше срам и също

не беше минало

тепърва предстоеше

(с. 22)

НАЦИОНАЛЕН СТУДЕНТСКИ ЛИТЕРАТУРЕН КОНКУРС
„БОЯН ПЕНЕВ" 2025, ШУ „ЕП. К. ПРЕСЛАВСКИ"

Мария МИЛАНОВА

Първа награда за проза

СЧУПЕНА КАПАЧКА

Трамвай петица по това време се изморяваше да върти покрай Пирогов, да носи енергията на младите и тежестта на старите. Срещата ми с Коста беше като чудо – отдих и за мен, и за петицата. Коста ми беше стар познат, после стана приятел, след това отново познат (по-стар от преди). Един от най-красивите ми приятели, после един от най-красивите ми познати (по-красив от преди).

В трамвая влезе с червена карирана риза, която имаше много нелепо петно на три пръста разстояние от левия джоб, а панталоните му... явно дори не ги забелязах заради петното. Спряхме да се виждаме, защото все не можеше, а когато можеше – закъсняваше. С дни, с часове, с важни моменти. Когато се натъкнах на него в петицата, за първи път се радвах, че закъснява. Разполагахме с едно „закъснение време", за да разбере повече за него за няколко спирки, отколкото за три години и 12 седмици приятелство – сметнах ги, когато слезе на „Македония".

Ако не друго, с Коста никога не ти е било скучно. Можеше да ти разкаже история, каквато и тема да му зададеш. Същият този Коста ми е разказвал как по време на карантината сам се бил заразил с коронавирус. Наричаше го „моят малък експеримент", а когато му кажеш, че е страшно глупаво, той цитираше: „*Exploration is really the essence of the human spirit.*" Но това го беше казал Франк Борман, астронавт от „Аполо 8", не Коста от Борово. Експериментът му се състоеше в това да разбере дали коза има по-добър вкус, ако си с ковид. Доколкото разбрах, експериментът е изпробван и по време на ангина и сезонна алергия. Пошегувах се с него, че сигурно го е яд, че е изкарал шарка като малък.

Но този път Коста не искаше да се шегуваме. Нямахме много истории – имаше една. И я сподели само на мен и на петицата.

– Чичо ми си счупи капачката.

Каза го все едно се е счупил молив или някоя пръчка, която е настъпил. Очите му вече тръгваха към следващата тема, зъбите даже се настроиха да усетят смяната на темата с „Нищо де, с теб какв...“, но аз ги изпреварих с въпроси – седем, осем, сигурно с 32 въпроса, по един за всеки зъб.

Тогава Коста превключи. Беше сериозен, нов, даже петното на ризата му изчезна. Стана сякаш с двайсет години по-възрастен, с още толкова по-отговорен и с още толкова по-тъжен. И започна да разказва.

Чичо му, Пламен, бил от онези първите наркомани на прехода. Чувала съм за балкански маршрути, за имената и абривиатурите тогава, но не бях чувала за простия, нормален човек. Както и да е – минава през всичко лошо, и след няколко години се стига до последните комуни, абстиненции и лекари. В главата си повтарях: „Поне знам, че е оживял, та нали е със счупена капачка. Поне знам, че е оживял, та нали е със счупена капачка“. С Коста още не сме били родени, когато Пламен е минавал през всичко това, а моят приятел го разказваше толкова детайлно, сякаш цитираше стихотворение. Ама беше такава, което досега си го минавал само наум и за първи път казваш на глас.

После всичко се позакрепило. Майката на Коста помагала на Пламен. Той започнал метадонова терапия (дългосрочна, разбира се – за краткосрочна не станало и дума). И то дългосрочна без да има краен срок. Тоест може да продължи месеци, може и години, като целта е постепенно да се намалява дозата, докато човек не успее да живее като преди. Колкото може да е „като преди“. Но при чичото на Коста не станало така. Тук следва дупка – лекарска грешка, или общественото безразличие към тези хора. Той още е на метадон, 25 години по-късно. Та това е по-старо от мен и по-старо от Коста. Имах толкова много въпроси – по още три за всеки зъб.

Коста каза, че от 14-годишен се грижи за чичо си, защото самият метадон те отказва от хероина, но води до това да не те наемат на работа, да те гледат със свити очи, до това да имаш проблеми с черния дроб, с бъбреците, с костите, със зъбите, с всичко.

Преди две седмици валя софийски сняг – от онзи, дето само залеждава. Чичо му много го заболели бъбреците. Оттам тръгнал към личната, подхлъзнал се и си счупил капачката. Оттам линейка, оттам “Пирогов”, оттам се звъни на Коста, оттам Коста с петицата до “Пирогов”. А Пламен и бъбреците го болят, и капачката му е счупена.

Коста е отпред и попълва всякакви хартии с всякакви безцелни питанки. Влиза при лекарите, дава писанията и очаква да чуе: „Ама той е на метадон.“

И разбира се, чува:

– Ама той чичо ти е на метадон...

И сестрите започват да се споглеждат, да си шептят, да избягват очите на Коста. Той каза, че знаел какво следвало. Дори да трябва Пламен да е в болница, се казва, че места няма, защото сестрите не обичат да се грижат за наркомани – бивши, сегашни, бъдещи... все тая.

– То един читав орган няма – казвали лекарите.

– То и едно легло в Пирогов ли нямате... – шепнел си Коста.

И сам, с частна линейка, върнал чичо си в Княжево, където живеел. И всеки ден е там, защото Пламен не може да се изправи от леглото (в Пирогов даже и такова няма).

Хвана ме яд. За Коста, за чичо му. Замислих се колко пъти е закъснявал, защото помага на чичо си, и колко – защото е мислил дали чичото е добре. Замислих се колко пъти дори не съм знаела. Замислих се какво можеше да бъде, ако чичо му дори не беше започвал с онези неща. Как чичо му нямаше да е със счупена капачка, а ако беше – щеше да е в болницата. Сестрите нямаше да шептят, а Коста нямаше да закъснява. Простих му закъсненията. И бъдещите даже. Съжалявам.

КАКТО И ДА СЕ НАРИЧАШЕ ОНАЗИ МЕТАЛНА ГЪБА, С КОЯТО ЧЕГЪРТАШ ТИГАНИ

София е станала толкова суетна. Суетна по ъглите си, в окръжностите си, суетна даже в начина, по който захапва от дните на пенсионерите. А хората, обикаляйки по суетните ѝ окръжности и дишайки суетния ѝ въздух, започнаха да приличат на малки суетни софии. Първоначално звучеше съвсем честно спрямо услугите, които ни предлага – да се възползваме един от друг с тази малка и безскрупулна столица. Затова си отворих нон-стоп, какъвто е и животът тук.

В тази новата София, с която едвам се понасяхме привечер, стрелките на часовниците се кръстосваха яко. И хората си вървяха по своите си задачи, по своите си булеварди, самозаблудили се колко е "техен" булевардът. Само едни стрелки на един определен тип хора никога не се кръстосваха – те си оставаха залепнали, влачеха се по

циферблатите, търкаляха се по числата толкова точно и все пак толкова разделено. И на едните, и на другите около шест часа стрелките на часовниците им показваха пътя, по който да тръгнат, а този път все водеше към градинката до НАТФИЗ. В това пространство се събираха най-мразените хора в София – бездомници и натфизджии. Денят на бездомника и на натфизджията не се различаваше особено. На София отдавна спря да ѝ пука за тях (това се дължи на факта, че и никога не е и започвало да ѝ пука). Макар и забутани на едно и също забравено от другите суетни хора място, те никога не си говореха. Понякога разговорите им се сбиваха във въздуха, буквите започваха да се омесват, а думите си губеха смисъла. Погледите им се събираха, шегите им се повтаряха, но телата им никога не сядаха заедно.

Докато, напук на моята теория, не се появиха Лия и Павел.

Лия беше висока колкото едно любовно стихотворение, с лунички като запетайки и най-оранжевата коса в София. Коса на плитки, на вълни, на всякакви възможни завъртулки. Трети курс "Драматичен театър". Цялата тя беше един театър, а Павел беше най-влюбеният бездомник, който познавах. След време се оказа, че дори не е бездомник, но все пак си остана най-влюбеният. Той доброволно се беше отказал от своята суетна София, сферил си часовника с бездомниците и оттогава в шест притичва с тях на градинката.

Понякога свири на тропета си за къси пари – представете си Майлс Дейвис, ама на Патриарха. Казваше, че "парите са добри, но от лоши хора". Хората вече демонстративно давали, правели го видимо. Разказвал ми е, че даже понякога връщал пари, когато му се стори, че не са разбрали музиката, а са го направили за показност.

И така, любовта на Лия и Павел беше софийско чудо. Като всяка любов тук. Тя беше градска, млада любов от тези, които имат история на всяко едно паве и на липсващите даже. Той се влюби в луничките ѝ, тя – в носа му. Любовта им първа забелязах аз, Нели, продавачката и моят нон-стоп.

Не беше трудно да се забележи. С времето започнаха да се появяват аномалии в покупките им. Моят нон-стоп проследи цялата им любов и се доказва като времева линия на техните любовни събития. Началото го сложи Лия, когато дойде с молба за червено „Лъки“. Цигарите, които купуваше само Павел и само когато аз съм на смяна.

После Павел стана първият мъж, купил лешниково лате, и до днес е последният такъв.

С времето любовта им лека-полека превърна градинката на НАТФИЗ в символ на влюбените младежи. Символ на една сакрална София, до която не е достигнала суетата.

След време наех продавачка за магазина и рядко стигах до нон-стопа. Но като го правех... как да го кажа – "отскочах до тяхната времева линия". Така след години случайно ги засякох отново. Дойдоха да си купят... както и да се наричаше онази метална гъба, с която чегърташ тигани.

Не се бях чувствала толкова щастлива от много време. Представете ли си – първата им, както и да се наричаше онази метална гъба, с която чегърташ тигани, беше купена от моя нон-стоп. От същия, от който Лия купи първото червено „Лъки“, а Павел – първото и последното лешниково лате.

Оказа се, че са започнали да живеят заедно някъде по Аксаков в таванско помещение. А Павел сякаш беше още по-влюбен от преди. Вече знам, че има и по-влюбен бездомник от стария Павел, а именно сегашният.

Разказаха ми какво става с тях. Павел започнал по джем сешъни в барове из центъра, оттам го харесали и сега обикаля по фестивали и всякакви такива, а Лия започнала да играе в няколко представления в „Българска армия"... Не знам как успях да се набутам в тяхната любовна история, но аз и нон-стопът се сгушихме в техния живот. И край. Свързахме се.

От време на време си мисля какво ли съм изпуснала, дали още идват в магазина? Дали новите продавачки са им приятелки? Вече и аз рядко съм там, но вчера си отговорих на въпросите. В магазина се озовахме аз, Павел, Лия и... малката им Рая. Събрани и строени от Рая над един рафт, опипвайки опаковките зрънчо, за да разберем в коя има най-голяма играчка. За секунди пред очите ми видях Павел и Лия още като непознати, после като младия символ на градинката, а сега като родители – всичко беше запечатано тук, в магазина.

И за миг завидях на следващата продавачка, която ще изживее нейните Лия и Павел. Аз изживяхах моите.

ВОДА ЗА ДАВЕНЕ

– Аре бе, баща ми! Стига си бил такава шамандура и ела поне веднъж с нас навътре!

– Не-ста-ва! Отивайте, аз ще ви чакам тука.

Слънцето се издигаше високо и силно напичаше. Повърхността на водата беше гладка като току-що изпънат върху леглото чаршаф, а синкавият ѝ безкрай измамно обещавахе вечност. Превъзходно време за плуване. Но наред цялата тази идилия аз и баща ми си разменяхме словесни удари, като че се надцаквахме на белот. Отново, като всяко лято, отчаяно го умолявах да се откъсне от плиткото, за да поплува с мен, брат ми и майка ми.

– Ама, знаеш ли към кеф е! Всякакви неща може да видиш по дъното, има и риби, едни такива големи ... И най-важното – можеш да си починеш от света, оставащ сам с морето и небето – продължих да настоявам.

– Ако ме оставиш на мира, и тук ще мога да си почина – заядливо отвърна той.

– Ще те оставя, ако дойдеш. Каж ми честно – как може цял живот да не се отлепиш от пясъка, да не влезеш по-надълбоко?! То морето е море чак като отскочиш от дъното. Ама ти – не, та не. А не е като хич да не можеш да плуващ, гмуркаш се даже много по-добре от мама. Тя обаче идва с нас, а ти си се заинатил като магаре на мост – прибегнах вече до любимите му изрази, само и само да надделея.

– Абе ти откъде се извъди толкова досаден?! Като искаш да плуващ, плувай и стига си се разправял! – каза вече ядосано баща ми.

– Да си плувам, ама ти си ми длъжник. Един добър баща щеше да научи синовете си да плуват, а мен трябваше да ме учат чуждите бащи, пък брат ми аз го научих. Ти си я спести тая работа и затова, за да ни се отплатиш сега, започни да плуващ навътре с нас – произнесох обвинението си с ясното съзнание, че ще е удар под кръста, но бях решил, че ако го жегна достатъчно, може пък най-накрая да се съгласи.

Баща ми мълчеше и ме гледаше. Раздразнението му беше преминало и сега в очите му се долавяше някаква тъга. Майка ми обаче

се намеси с онзи хладен и безапелационен тон, на който не трябваше да се противоречи:

– Вземай брат си и отивайте да плувате, а докато си почиваш от света, наред морето и небето, добре си помисли как си говорят хората на земята.

Спрях едва когато трудно си поемах дъх. Доста се бях отдалечил, едвам съзирах брега. Толкова навътре май не бях влизал. Дъното заплашително тъмнееше и не виждах пясъка. Както се бях поуморил, ми стана леко страшно, но се успокоих, когато видях, че брат ми ме настига.

– Тоя път наистина прекали – каза той, когато доплува срещу мен. – И на мен ми се ще да идва с нас, но в крайна сметка изборът си е негов. Винаги е стоял на брега и винаги ще стои. Откажи се вече, или поне не прекалявай в опитите си да го убедиш.

„Ти да видиш, дребният как е помъдрял, а аз, дето съм шест години по-голям, се държа като детиняк“ – помислих си засрамен. Сам знаех, че бях прекалил, знаех и че трябва да се извиня. Все пак реших да се потръшкам още малко, за да ми мине ядът, и казах троснато:

– Голям разбирач си станал, ама да ти кажа, ти никога не си бил сам като дете – за всичко аз съм бил насреща. Кой те научи да плуваш? Кой риташе с тебе в парка и с кого караше колело? Татко не е по спорта и никога не е обичал да прави тези неща, но ти не си усетил липсата му, защото аз бях с теб. Мислил ли си обаче какво ми е било на мен като малък?!

Брат ми мълчеше и изглеждаше объркан. Аз пък се почувствах още по-виновен – докато говорех, в главата ми нахлуха всякакви спомени с баща ми: как маха помощните колела на велосипеда ми и как подтичва след мен, хванал багажника, за да поддържа колелото в баланс, докато свикна в началото; как надписва с маркер поредния диск с детско филмче, който ми е записал; как ме учи да играя компютърни игри, игри, които и до ден днешен играем...

– Виж сега – гузно подхвапах, – въобще не съм прав. Просто бях ядосан. Татко ни е научил на сума ти работи. И мен, и теб. И тъкмо нещата, които ни е дал, са важни. Голяма работа, че не е идвал да рита с нас или че не иска да плува. Може да е шамандура, но си е нашата шамандура.

Брат ми се засмя и каза:

– Ясно ми е колко го обичаш, но друго ме притеснява – понеже си наследил шамандурчестите му гени, може ли все пак да тръгваме към брега, за да стигнем по светло?

Плисна ме в лицето и веднага заплува към плажа, а аз хукнах да го настигна.

Терасата се поопразни. Семейните ни приятели се разотидоха по бунгалата си. Брат ми вече си беше легнал, а с майка ми раздигахме масата. Тази вечер ние бяхме домакините. Тъкмо се връщах да взема още няколко чаши, когато баща ми каза:

– Дай една чаша и сядай.

Не бяхме си продумали от обяд. Цял ден се чудех как да подхвана извинението и все не уцелвах момента. Затова сега гузно започнах да предъквам думите:

– Баща ми, аз такова... за днеска... искам да ти се...

– Не ми се извинявай – прекъсна ме той, докато ми сипваше от прозрачната течност в чашата. – Сложй три ледчета и чакай да помътнее. После можеш да пиеш, но бавно! Искам да ти разкажа нещо.

След това помълча. Питието на дъното в чашата ми вече изцяло се бе превърнало в мъгла, когато баща ми зареказва:

– Бях първи клас. В началото на пролетната ваканция, когато още не ме бяха откарали на село, си играех по цял ден с децата от комплекса. Няколко от по-големите, сигурно са били четвърти или пети клас, си бяха сглобили сал от разни подръчни материали. Тогава строях нов квартал и тъкмо бяха направили изкопи за основите на блоковете. Беше много дъждовна пролет и траповете бяха пълни с вода. Мътна, кафява, пълна с боклуци и жаби. Не сме се и замисляли колко е дълбоко и дали е опасно. Това беше приключението тогава – да плаваш със сал из изкопа. Мернах как майка ми тръгва да излиза на терасата, за да доразтреби, но като ни видя, че си говорим, се върна обратно в стаята.

– Редувахме се кой да плава, кой да е на брега – продължаваше да разказва баща ми. – Правехме разни състезания, измисляхме си игри. Абe, детска работа. Един ден обаче се появиха някакви големи момчета, на около пет-шестнайсет. Видяхме ги отдалече и ни беше ясно, че трябва да изчезваме. Едно време беше така – дойдат ли големите, малките бягат, иначе ядат бой. Тези от нашите, които бяха на брега, бързо се ометоха. Аз бях на сала с други дечурлига. Стигнахме до брега и те бързо наскачаха, но аз, нали от малък си бях дебел, се забавих. От

скоковете салът се оттласна и не посмях вече да скоча. Вероятно нямаше и да успея, щях да цопна във водата, а не можех много-много да плувам. Останах сам на сала, на самия му ръб и не смеех да мръдна. Много се клатеше.

Замълча. Видях, че се пресяга за чашата си. Отпи. Отпих и аз. Не бях свикнал нито с вкуса, нито със сериозното изражение на баща ми. Той помълча известно време и започна отново:

– Другите вече бяха изчезнали, а салът се носеше към средата на изкопа. Големите дойдоха и почнаха да ми се подиграват: „Много верни приятели имаш, няма що. Виж как те оставиха“; „Ей, дебелак, май ще трябва да се понамокриш, за да излезеш“; „Бас хващам, че ще се удавиш!“... Седяха на брега и се заливаха от смях, а аз се разревах. Салът се укроти в центъра на изкопа. Водата беше кална и студена, изведнъж осъзнах колко грозно е цялото това място. Не беше място за деца.

Баща ми отново замълча. Запали цигара и дълго пуши, докато аз напрегнато чаках да чуя как се е измъкнал. Може пък чичо ми да го е спасил, нали така правят големите братя. Сигурно е бил някъде наблизко и е знаел за мястото, градът в крайна сметка не е и чак толкова голям. Сигурно...

– Онези – каза баща ми и ме извади от унеса – почнаха да хвърлят камъни по мен, за да видят кой ще успее да ме уцели. Аз все така ревах и не смеех да шавна, щото салът веднага почваше да се клати. Един камък обаче ме уцели по ръката и мръднах много рязко заради болката. Салът се заклати и се катурнах във водата. Беше ледена. Спаси ме това, че при падането все пак успях да се хвана за една от дъските. Заритах силно и смогнах да изплувам. Набрах се до гърди върху сала и зашляпах с крака към брега отсреща. Излизането също беше трудно. Хем се държах за сала – без него бях безпомощен, хем опитвах да се изтегля на брега. Накрая успях някак си да пролазя и легнах по гръб. По някое време усетих, че имам кал в устата. Това ме освести. Станах и се огледах. Ония ги нямаше, сигурно се бяха разбягали, когато съм паднал. Много бързо се прибрах вкъщи и си изпрах дрехите. Криех от баба ти и дядо ти за подобни случки, защото ме побийваха като кривна от пътя, особено дядо ти. Така и не им казах за това. Днес нерядко се замислям, че е било много важно да им разкажа...

Отново замълча. Не разбрах съвсем какво има предвид с последното. Беше се загледал в мрака отвъд терасата. От боровата гора, наред която бяха разположени бунгалата, навя хлад. Една нощна пеперуда не спираше да се блъска в големия порцеланов абажур на лампата.

– Същото лято – продължи баща ми, – след едни поройни дъждове, в този изкоп се удави мой съученик. Милен. Бяхме си приятелчета... Едва след това сложиха заграждения. Ако бях разказал на баба ти и дядо ти, вероятно можеше да ги сложат и по-рано...

Отново се умълча. Все така гледаше към дърветата. Отмереното безнадеждно почукване на пеперудата беше единственият звук наоколо. Загледах се и аз в тъмнината и се замислих колко ли пъти през годините е прехвърлял тази случка в главата си... Погледнах го отново и се опитах да си го представя като дете. Сложих ръка на рамото му и той се сепна.

– Хайде да си лягаме – предложи и се усмихна. – Стана късно, а утре ни е последният ден тук и не е добре да го проспиваме.

Така и не успях да кажа нищо. Току понечвах, но нещо ми натежаваше и думите се давеха в гърлото ми.

– Свърши и това море, а?! Ама пък добре си изкарахме. Догодина пак – баща ми произнасяше обичайните заключителни слова, подобни на неотменните надписи в края на всеки филм.

Едва преди малко бяхме пристигнали на плажа, но вече ни напичаше и назряваше времето за колективен шурм срещу водата.

– Влизаме ли, а? – подкани баща ми, след което се обърна с усмивка към брат ми. – Плувещий, айде, тръгвай с мене.

Двамата вече крачеха към брега, когато се изправих и тръгнах след тях.

– Ехоо, забрави си очилата – викна по мен майка ми.

– Не ми трябват – отвърнах. – Днес ми се седи на плиткото.

ТЕТРАПТИХ „ОТ ВРЪЗКИ СПОМЕНИ“

Толкова неща съм отминавал

При раздяла нито един от двамата не знае къде са хвърлени котвите на паметта. Може с дни, месеци, години да няма и следа от акостиралите кораби на спомена. Но все някога изплуват и изпълват хоризонта на очите.

И най-ежедневните вещи могат да се окажат котви. Всеки ден използвам ключовете си – поне по два пъти. Всеки ден нося в джоба си тази дебела връзка и дори не се замислям какво има на нея. И все пак, идва онзи момент, в който някак ѝ се вглеждам и започвам да се чудя откъде са всичките навървени глупости. Захващам се да махам, да олекотявам: ключ от гаража ни, който наскоро бутнаха; ключ от входната врата, която сменихме преди години; халки, на които е окачено само по едно нещо... Стигам до грозен, тежък и обемен ключодържател, в който често се заплитат ключовете. Защо ли го пазя?. Приисква ми се да го махна, но не съм сигурен. Вглеждам се внимателно в него. Опипвам го. Въртя го из пръстите си.

Не мога да го махна. Подарък ми е. От Мария. Първата ми целувка. Много чакана и закъсняла, тревожна и нескопосана, но искрена, трепетна и светла.

Дълго се подготвях, исках съвети от по-опитни приятели. Беше на нейния рожден ден. Купонът бе към края си, когато на една бавна песен най-накрая се пристраших. Вече се бях разтревожил, че ще ме зареже, понеже още не се бяхме целували, а уж бяхме гаджета. Но все се притеснявах и ме беше страх. Помня и аплодисментите, след като се целунахме – явно е споделила на приятелките си, че очаква да се случи скоро, и всички вкупом са чакали с нея през онази вечер. Момичета...

Не мога да го махна. Не искам. Пък и този ключодържател е в основата на цялата връзка – халката му е най-голяма и за него е закачено всичко останало. Нищо, че е неудобен. Няма да го махна.

Странно е, че съпругата ми има същия. Така и не съм я питал откъде е и защо го пази, но бих могъл да отгатна...

Толкова любов забравил съм до днес

Най-накрая съм готов. Поредните уроци, поредните презентации. Мина доста време, а още не мога да свикна с ролята си на учител. Продължавам да минавам плахо по коридорите в очакване всеки

момент някой да ми се скара, че съм избягал от час. Сякаш съм си легнал на 17, като ученик, а съм се събудил от другата страна на бюрото – като учител, без да знам какво се е случило между тези два момента. Как да бъда авторитет пред учениците си, след като вътрешно се усещам като техен връстник? Преструвам се, че знам какво правя, и се надявам никой да не се усети. Май при всички възрастни е така...

Усетих се, че се вирам празно в монитора. Бях се отплеснал в обичайните чуденки и несигурности – ще ми изядат главата някой ден. Качих файловете на флашката и я изскубах. Затворих я и я огледах – малка силиконова фигурка на Дарт Вейдър. Имам я от много години и преднамерено използвам точно нея за работа. Първо, защото е красива, второ, защото лесно предизвиква разговори.

Има и трето, разбира се, но не съм го споделял на никого. В центрофугата на дните, когато човек изцяло забравя личността си под напора на задачите, тази флашка ме кара да се усмихна и да си спомня, че невинаги съм бил угрижен и отговорен възрастен. Тя е единственото, което ми остана, от Рени. Кратка и безгрижна връзка. От онези, дето болезнено ти се иска да са продължили по-дълго и се питаш защо не са.

Срещяхме се през целия август. Където и когато каже – условие, поставено от самата нея. Всеки път имаше план и всеки път беше ново приключение. Обикаляхме къде ли не. Прибирах се само да се наспя, понякога и не се. Не мислех за нищо освен за следващия ден. Онзи месец бяхме само аз и тя. Само слънцето, парковете и разговорите. Непрестанни, етажирани разговори, които ме провокираха и опияняваха, разтегляха мозъка ми като тесто и правеха различни фигури от него. Никого после не съм бил така погълнат и увлечен от разговор с някого.

Тя определи правилата още в началото – без лична информация, без телефони и социални мрежи, без да се изпращаме в края на срещите. Съгласих се веднага. Не ми пукаше особено какво иска, не съм се чудил и защо. Типичен тийнейджър, вгълбен в собствените си преживявания и чувства, нехаен за нищо отвъд настоящето. Много пъти оттогава съм се питал дали щеше да е различно, ако знаех нещо повече от собственото ѝ име (ако въобще е било нейното). Сега дори не мога да си я представя – лицето ѝ е поизбледняло, не помня прическата ѝ, колко е била висока и как се е обличала, няма го дори гласът ѝ... Поне той трябваше да ми остане – слушах го всеки ден в продължение на месец, разкриваше ми

какво ли не, изненадваше ме постоянно с изреченото и ми беше особено приятен. А сега нямам спомен как звучеше.

В началото на септември се видяхме за последно. Беше набързо. Тя през цялото време ме гледаше, но сякаш не точно мен, а нещо отвъд мен. Тогава извади фигурката и ми я подари. Заръча ми никога да не оставям страхът и гневът да ме погълнат и ръководят. Бях ѝ разказал, че Анакин Скайуокър е любимият ми герой и че всеки възрастен е минал през неговото падение, понеже животът е така устроен, че от избрания да се превърнеш в озлобения – светът е фабрика за зло, бях ѝ заявил. Тя се бе изсмяла на думите ми, нарече ме ядосан и сърдит пубер, след което ми обясни, че Анакин е образцов трагически герой, затова историята му така обсебващо се е вклинила в съзнанието ми. После ми разказа за Аристотел и древногръцките трагедии. Всичките ни разговори бяха такива – аз важно и наперено заявявах някоя страшно проникновена истина, до която със седемнайсетгодишния си философски ум съм достигнал, а тя правеше знаменитите ми изводи на пух и прах, след което ми изчиташе някоя крайно интересна лекция, от която мозъкът ми се пръскаше по шевовите.

Подаде ми фигурката, прегърна ме и ме целуна. Обърна се и си тръгна. Не знаех какво да правя, не помръдвах и само я гледах, докато не се скри от погледа ми. През следващите няколко дни обикалях местата, на които сме били, с надежда да я видя.

Минаха десет години оттогава. Така и не съм я срещал. Остана ми само флашката „Дарт Вейдър“. Сега си мисля, че е иронично как ми подари памет, а аз не си я спомням ясно – *Рени от Август*. Но пък помня как се чувствах по време на срещите ни, помня много от разговорите ни и често ги въртя из ума си. И вероятно в това е смисълът.

С толкова сълзи съм бил прощаван досега

Пак закъсняваше. Седях на една пейка и чаках жена си. Ще ходим на театър. Тя го избра. Поредната стара дълбокомислена трагедия, облечена в съвременни дрехи по последна мода. Омръзнали са ми тези постановки. Предпочитам самите текстове. Предпочитам и киното.

Пред погледа ми едно детенце се отскубна от майка си и се затича да топне пръстче във фонтана. За една бройка, ама го настигнах. Разсмях се. Сигурно вече ми е време за деца, щом се залисвам по подобно сцени. Даа, вероятно е време...

Погледнах пак часовника – седем без десет, вече трябваше да влизаме. Нервно се втренчих в стрелката за секундите. Забелязах, че образът е малко неясен, и избърсах стъклцето. Не се проясни – явно съм го надрал. Хвана ме яд, доста си го пазах. Подарък ми е за пълнолетието. Беше солиден, но не беше груб, нито кичозен. Черен циферблат, бели стрелки и големи плочки за часовете. Точно по вкуса ми – семпъл, изчистен и с достатъчно малко функции: час, ден, дата. Класика.

Беше го избрала Вяра, тогавашната ми приятелка. Уговорила приятелите ми, събрала пари и го купила. Подариха ми го дружно за рождения ден. Много се зарадвах и веднага го обикнах. Тя отлично познаваше вкуса ми и знаеше от какво имам нужда. Старият ми часовник се беше счупил, а пари за нов няхах.

Вяра – първото момиче, което съм обичал. Познавахме се доста преди да се съберем. Запознаха ни общи приятели още в началото на гимназията. Имахме си приказка, но не се виждахме често. Вече бяхме единадесети клас, когато на един рожден ден се преоткрихме. Цяла вечер ми правеше впечатление колко е мълчалива – обикновено е душата на компанията. По принцип не забелязвах подобни неща, имах навика да се отрязвам по купони и да не обръщам внимание на нищо освен на собственото си забавление. Лятото на тази година обаче ме беше променило. Започнах повече да слушам и да наблюдавам, обръщах внимание на детайлите. Затова и ме загложди защо е така посърнала. По някое време долових липсата ѝ и започнах да я търся по стаите с надежда, че не си е тръгнала. Допусках, че е подхванала задушевен разговор на някое по-уединено място, както обикновено се случваше на домашните купони след определен час.

Открих я легнала на пода в една от стаите. Беше втренчена в тавана. Попитах я защо се е отделила така. Отговорът ѝ беше въпрос: „Мислиш ли, че любовта съществува, или е илюзорна представа, създадена от всичките скапани истории, с които човечеството е откърмено вече векове наред?“.

Неведнъж след това се надсмивахме на този въпрос и на разговора, произтекъл от него. Чудехме се на наивността си, но ѝ бяхме благодарни. Заради нея разбрахме, че наскоро и двамата сме били изоставени наред пътешествие, чиято крайна гара може би е носела името „Любов“, но вместо на нея влаковете ни са пристигнали на гара

„Разочарование“. Там се срещнахме. Двама млади скептици. Качихме се на нов влак, от чиито прозорци замервахме с кенчета от бира и кутии от цигари всяка лигава двойка, която мернем по пътя. Купето ни все беше озарено от смях и глъчка. Пътувахме безгрижно и чувствено. Вяра се превърна и в най-добрия ми приятел. Обичах я и тя ме обичаше.

Но я изоставих. Постепенно и ние заприличахме на онези самовгълбени и захаросани двойки, на които се подигравахме. И аз се дразнех, че на нея това не ѝ прави впечатление. Прекарвахме цялото си време заедно. Спряхме да излизаме с приятели. Тогава си втълпих, че не ми трябва сериозна връзка. Искях да го карам безгрижно и весело, както досега, и се чудех не може ли хем да обичаш някого, хем само да се забавлявате. Бях крайно безотговорен, като я заряхах. Не го очакваше. През цялото време плачеше и ме гледаше с недоумение. Казах каквото имах и се ометох, защото не можех да понеса сълзите ѝ. Тя повече не ми проговори.

Отне ми време да осъзная колко зле постъпих. Нараних човека, благодарение на когото повярвах в любовта. Нараних Вяра от келешлък и от страх. С никого не съм постъпвал по-зле през живота си и много пъти ми се искало да ѝ се извиня, но може би нямам право на това.

Казват, че първата любов се помни завинаги; че остава своя отпечатък в личното време. Е, моята е част и от часовото време. Винаги е с мен, на лявата китка, и сверявам себе си по нея.

Толкова ръце са ме изпращали

Затворих тефтера и оставих молива върху него. Казах си, че скоро ще напиша и финала. От години нося идеята в главата си, но все отлагах написването, понеже се страхувах, че няма да се справя и нищо няма да излезе. Страхувах се от болезненото развенчаване на мечтата за собствена книга. Предпочитах да не се захващам. Така мечтата ми все предстоеше, оставаше възможна. Тази безкрайна потенциалност обаче се храни от самия теб, лишава те от сили, лишава те от възможности. Все избягваш някоя нова посока, защото ще те отклони от това да пишеш. А пишеш ли? Вечно предстоящият писател. Повелителят на идеите. Съхранителят на случки. Яловият хроникьор.

Идва време, когато трябва да хвърлиш някоя и друга мечта зад борда, за да не потънеш и да не завлечеш тези около себе си към дъното. За мен часът удари с думите на жена ми: *бременна съм*. Тогава твърдо реших, че имам няколко месеца да опитам и да видя дали въобще мога

да напиша нещо стойностно. Ако не – да се разделя с писателските си илюзии.

Пет месеца по-късно книгата ми е почти готова. Предстои да се види дали ще грабне някой издател. Но и да не успее, поне съм доволен от усилието. Чувствам се по-лек и по-жив. За първи път от години се чувствам свободен.

Погледнах отново бюрото. Взех молива и го повъртях из пръстите си. Беше доста къс вече и оставаха само последните две букви: *Н* и *А*. Като първата вече беше леко захапана от острилката.

Връщах се на следващия ден. Полет от Щутгарт към София. Бях събрал целия си багаж. Не ме свърташе в оголената стая, затова звъннах на Биби и я помолих да се видим за последно. Хапнахме и се разходихме. Тя все още не разбираше решението ми, но го приемаше с онази женска прозорливост, до която мъжете никога не достигат. Едва изтърпях до края на семестъра. Знаех още на първия месец, че не искам да съм там и няма да остана. Беше изстрадано и осъзнато решение. Родителите ми сигурно все още мислеха, че си съсипвам живота. Но аз бях сигурен, че моят живот не е свързан нито с Германия, нито с математиката. Връщах се да уча литература. Или както всички казваха – *да стана даскал*. И вярно – станах и съм удовлетворен, въпреки всички несгоди. Но не за това ми беше мисълта.

Тогава се реех доста по-високо. Щях да ставам писател. Постоянно драсках някакви неща, опиянявах се от всякакви истории, живеех в тях и надувах с разкази главата на Биби всеки път, когато излезем. Запознахме се малко след пристигането ми и бързо се свалихме. Постепенно се опознахме и сблизихме. Самотата на чуждия град, на чуждата държава, стана по-поносима. Биби сигурно се е надявала да си дам още време и да остана, ако не друго, поне заради нея. Постоянно ми предлагаше други специалности, прашаше ми всякакви програми по литература. Но аз бях непреклонен. Връщах се и това е.

Бяхме се разбрали да се виждаме, докато замина, и просто да се разделим след това. Радвах се, че не усложнява нещата, и ѝ бях благодарен за всичко. Обичах времето с нея, макар да не бях влюбен. Тя със сигурност го знаеше и въпреки това никога не направи проблем.

Прекарах последната си вечер в стаята ѝ в общежитието. Вече беше време да тръгвам, защото влакът ми до летището бе рано сутринта. Бях почти на вратата, когато тя извика да изчакам и скочи бързо към

бюрото си. Застана с гръб и не виждах какво прави, но сякаш чертаеше нещо. След немалко време дойде до мен и ми връчи един молив. Беше издялкала името си върху него – *БИЛЯНА*. Каза ми, че първата книга на всеки писател е за миналото му. Заръча ми да напиша своята с този молив и когато острилката изяде и последната буква, вече ще съм писател. Ще съм се освободил от миналото и ще съм готов за следващите си книги. Гледаше ме с най-широката усмивка на света и ми каза, че вярва в самовлюбения ми, зареян и колекционерски ум. Добави, разбира се, и да си хвана богата жена, която да ме издържа.

Гледах молива и се смеех. Такава си беше Биби. Един от най-слънчевите хора в живота ми. Съавторът на първата ми книга.

СЛЕД КЪСНАТА ЕМИСИЯ

*С това цинично осветление
ще видим само вятъра и феновете му -
мореплавателите.
Те чакат дъжд, за да порасне локвата до езеро, а
ние -
пълнолетието на този път,
дето свързва крайните квартали на изкуството.
Онази дия - опащата на вируса -
сигнаурата на самолетите
декларира всички правила за заминаване,
отпаднали впоследствие
като елгии.
Може и без тях, си казват някои.
Може и без "Опечалените".
И може би, това ще значи да не знаем
нищо
и нищото да е традиция по философстване.*

*Добри дела са дланите ви
да скулптурират детското учудване.
Когато ребусът не е картина,
ние сме инсталация - "Посланиците",
които не познават рамките на този или онзи тротоар.
И маниерно ще отстъпим на смъртта
да се разхожда първа.
Сякаш е мравка,
която трупа клечки на къщата си.*

*Обидно млади сме,
по-млади от мравката.
Изпуснахме програмата -
и първата, и втората.
Сега шумим - ваши огледален снежен образ.
И отказваме да ви приемем
или предадем.*

КАЗИНО

“Империята” на север от събуждането ми
не знае конник и оръжие.
Нито снаряд, нито окръжността на болката.
“Империята” на север от прозореца
мълчи като момиче за убитите
(къде от скръб, къде от непукизъм)
и кани поданици, винаги отворена
учебник по даруване.
Посегнеш ли да го четеш - ти се отнема времето.
Чудесни вести за избрания.
Защо са ти молитвите, когато
вързаните вкъщи са свободни да излязат?
Тук няма вирус да ги хваща, няма смърт.
Има опит за умиране.
Достатъчно е да се водиш сляпо
като коте към гръдта на котката.
“Империята” кляка пред зависимости.
Плаща десятък в жетони
и жертва хора,
за да опрощава дългове.

На север от прозореца
всеки септемврийски делник е празник -
най-вече двадесет и вторият.
А аз се преструвам, че не ми трябва другите
и обич, по която да си приличаме.

“КАРТИ” НЕ ОТКРИ ВАШИЯ МАРШРУТ

*Питай за посоката подобия
на луничави ангели, когато
регулирувачиците на съдбата спешно
ръкомахат другаде.
От храма,
между “Pride” и “Shame” са няколко пресечки.
Именувай ги
според благата, по навик забравени.*

*Последното откритие наивност,
последното ти болно местонахождение
ще бъде тук - на първото скривалище
като връзка за ключове.
Помниш ли? -
Не беше проходило още това любопитство
да се оглеждаш
за други халки и хралупи.*

*Не чакай упътвания къде да разхождаш тъгата.
Спецотрядът за губеци пада.
По-спешен случай от теб е този синкоп след обичането.
Ти, мое подобие,
моя показност,
когато погледите ви се пресичат,
дай предимство на чуждия.
Играй с глупостта ти на гоненица,
стълпотворявай и се надявай
да стигне първа.*

*Изобищо... Онзи бивш дом на фикции
отдавна е бутнат и преустроен в
Институт по полезна терапия.
Не му търси сметка за топлото,
което не си използвал.
Разходи си наследството, остави тротоарите
да тананикат сюити за прави плочки.*

*Не слушай.
Ти нито умееш да се срамуваш,
нито да се гордееш.*

*If it's any good - we've got it, if it's no good, we have sold it
- Вонегът*

*Ето я! - гола е, с нацепена кожа,
ерогенна зимна зона.
Взема души в легена за пране, обещава
ни син, по-мирен от мъртвия, дом като
шатра за празник.
дробове по-широки от клюка
и обич като копие.
Ушите ѝ - миди - мургави саксии.
От плитките
висят Градините на Семирамида.
Там крие чудеса и фокуси, и все някой ще плати
за още една чаша кафе
преди тя да си тръгне
към долината надолу.*

*На кой ли Бог си мислим че приличаме?
С тези преекспонирани квартални случки.
Всеки проси знамения,
ние просто записваме.
Нека тя да ни съди.*

*Обезценява с поглед урочасаните стилуси в ръцете ни,
курсът на лева пада от шепата в нейната пазва.
Изиграни и с празни тефтери оставаме.
Все за нечие здраве, не за нашето.*

PLURALIA TANTUM

*Излишни са умерените крачки, Свят.
Противоречат си -
с недоволството на бръчките и чипите ни клюнове.
Не виждаш ли антените
от слепоочието на квартала
как се опъват като ластик за прескачане?
Ние сме причината за главоболието,
Ние сме керамично крехки ребра,
Ние - несъвместими с живота деца-
приспани от митове за майки
с целувка и цев
между очите.*

*От чакането да пораснем,
станахме автобусни спирки.
Бързи като промисъл,
клетки като спътници на слънчогледите
и люспи в новините.
Политици на плътта,
крепостници на паметта,
рибни кости във обяд на онзи,
дето закача надежда на куката.*

Как се преглъща наличието ни?

*Блажен си, че сме две.
Не стигаме за всички, Свят,
дори и с хляба.
Блажен си, че сме две от вид,
ти казвам.*

ЕВИ

*Обичам обичам обичам
Да сметвам под килима
Молитвите
И немолитвите
(и изневерите)
Вярите ти ги говоря*

*Равносметката е
Да ти се предлага Обетована земя
А ти да я виждаш недостойна
Спрямо Ябълка
Адам го е яд, че едно ребро го е прецакало
А на мен ми харесва
Каква изкусителка е била прабаба
И оттогава мъжете
Обичат обичат обичат
Чуждите Еви
А на своите не дават
Да ядат ябълки вечер
Вредно било*

17 МИГРАНТИ

*17 мигранти
на някой от завоите на Петрохан
в камион за пренос на турски килими
към Кьолн
В него се побират 22 килима пет на седем
и 24 два на три.
Килими за пренос не са пренесени,*

а шофьорът е в "ШОК"
някъде по завоите
килимите са се превърнали в хора.
подозира се мистична сила
около разклона за Вършец
Мистично остава
и колко години получаваши
за трафик на хора, защото за килими
все още е нула.

ГЕРМАНИЯ КАТО ЧЕ ЛИ

След раздялата чух,
че заминал за Виена
или Германия като че ли

когато ми се стори,
че се върти в бара преди месец-
аз, висока колкото
едно любовно стихотворение
се изправих на пръсти
та да ме види-
от ъгъла на бара от виена,
от германия като че ли
Чаках да ми кимне.

Погледна ме
И се обърна -
към бармана, към германките

...

Заших пръстите си към земята
Едно кимане по-лека
След час
Ми писа че бил в София за малко
Сторила съм му се по-висока

БЕЗДЕТЕН

*Излизам от родилното
Бездетен и безженен
Обречен на без
Докрая на живота си
А по стълбите в подлеза са насядали циганки
Хубави и тънки
С дълги ключици
Сигурно многодетни
Не ме закачат
Мъжете им ще се сърдят
Че не ми предложиха юрганите
И черешиите
Виждат го моето без
Лепнато на челото
Разлято в очите
Почти полазило по техните ключици
...
Циганските очи знаят кога да не питат
Едната ми набута в ръцете торба с череши
Каза:
Без
Да плащаш*

НА Я.

*Познавам баща и син
единият живее между страниците на
исторически книги и абсурдистки романи,
а другият между четирите стени
на онкологичната болница
краят е предизвестен,
но малкият Сизиф няма да се откаже
да бута камъка,
както баща му с метастази в белите дробове
го буташе с инвалидната количка по стълбите в училище
до последния си ден.*

ЗАХАРИ

*Поетът почина,
да, поетът е мъртъв
да, поетът го няма
излезна, тръшна вратата
завика жена
побърка се майка, изсъхна земята
доматите окапаха
слънцето падна,
а жегата не спираше
да изпарява сълзите
той е студен, поетът,
който писа за август,
за градини и любов,
пукна биволското му сърце
сега лежи поетът
вкочанен*

*мъртъв, по-мъртъв от предците,
а ние го четем и ще помним
неговите стихове,
покълнали
в нас,
опипом търсеци своите думи
в тези коренища,
за да изкажем своите съболезнования
поетът е семе и недовършено изречение
и жъне втора реколта в Господния двор,
въдворен сред най-добрите
градинари небесни.*

РЕЙНСКИ ЕЛЕГИИ

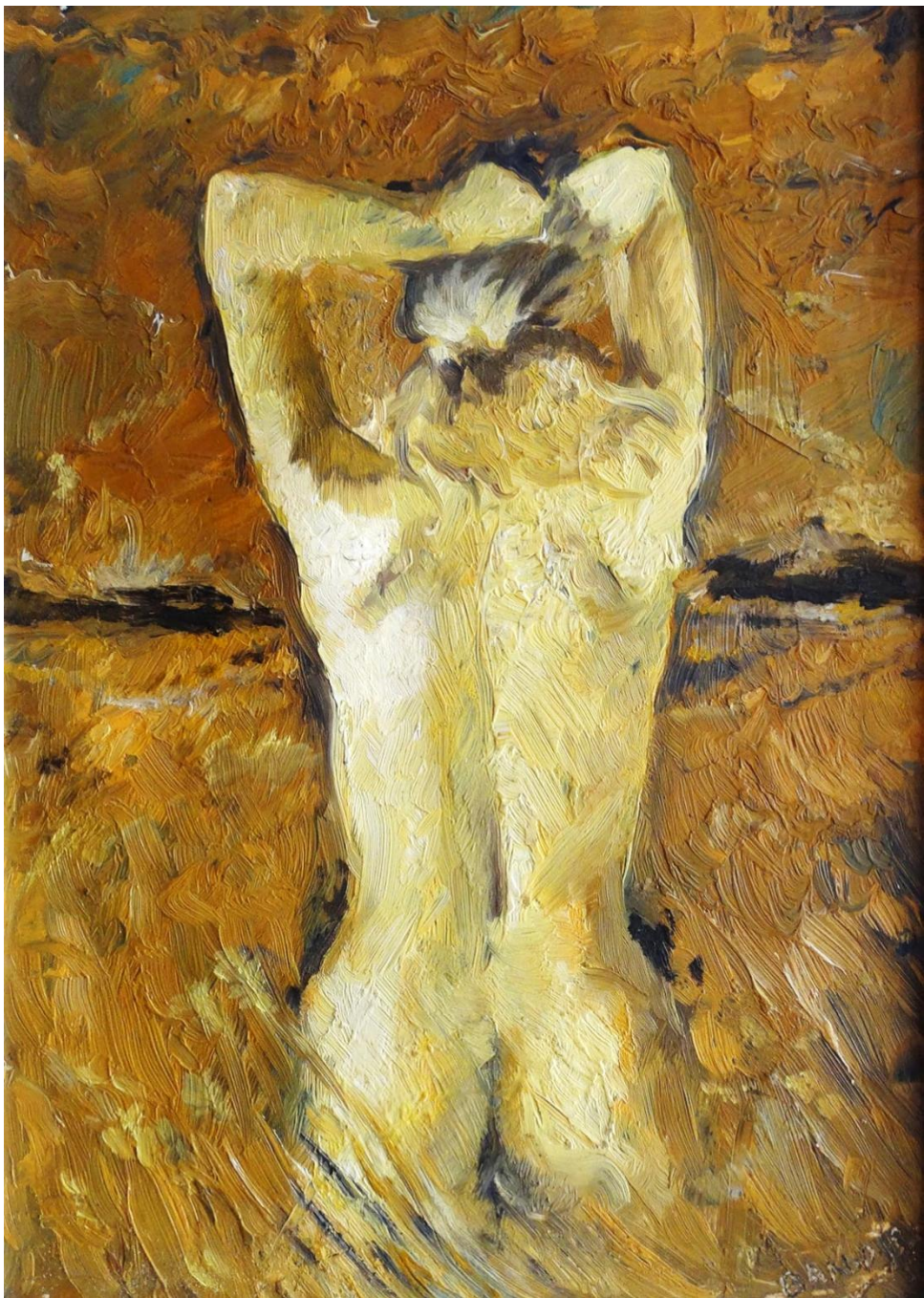
*Думите са катедрали,
отражения по Рейн
корабът на лудите потегля,
докато вътре танцуват
забравили, че на Изток
породното дете е осакатено
осиротяла е земята,
а ние охолстваме в празника
на думите и катедралите
тайнствено привлечени от Рейн
този свят е самоубиец
плуващ по течението.*

И АНГЕЛИТЕ СЪНУВАТ

*Младенецът в летището спи
сънува облаците между Лисабон и Айндховен
прекосява небето
блаженият ангел на кръстопътя
между световите.*

СКРЪБНА ВЕСТ

*Толкова много хора умират в този град
над четиридесет некролога висят
плътно залепени един до друг
на издъхнали баби и внуци.*

Есен
Художник: Валентин Атанасов

**НАЦИОНАЛЕН УЧЕНИЧЕСКИ КОНКУРС ЗА ПОЕЗИЯ
И ЕСЕ „ЛЮБОВТА Е...“, ОРГАНИЗИРАН ОТ
МЛАДЕЖКИЯ ДОМ, ГР. ШУМЕН**

ЛЮБОВТА

*Добър вечер, самота
и тази вечер аз съм твоя.
Когато звездите кротко спят,
а нечи души в една се сплитат.*

*Добър вечер, самота -
натрапнице във тъмна рокля.
В презръдката на някой друг
аз исках клепки да затворя.*

*Днес във полунощ си с мен
от утре в щастие се обличам.
Ще се върна някой ден,
когато му омръзне мене да обича.*

*Тя дойде в мрачен ден
като неизгряло още Слънце,
за да запали онова сърце,
на момчето, което нямаше да порасне
Дълго време из борови гори то се скита,
за да търси своето Слънце, богиня жива,
ала снеговете добре я бяха скрили*

*От фалишиви погледи и думи лъжливи
не успя в своя бяг да я намери
и в плен на времето се състари
момчето, което нямаше да порасне
обрече се на своите мечти.*

*Стели се аромат на канела край нас,
а с погледи във вечерен пейзаж
рамо до рамо сме ти и аз.*

*Душите ни преплитат се под рой щастливи звезди.
Аз не мога да си тръгна от теб -
едва ли можеш и ти.*

*Преди ти да усетиш
и аз да се спра, чудо две пътеки събра.*

**Габриела Лазарова- 10 клас
ЦПЛР-ОДК „Ан.Стоянов“-Шумен
УЛК„Сладкодумци-дебати“ Ръководител-Силвия Маринова
Първо място**

ЛЮБОВТА (не) е есе

Мразя да пиша есета. Може би защото го правя от много отдавна. На три езика, като има четири структури, които мога да разгранича – литературно, философско, есе на английски и есе на френски.

Най-малко мразя да пиша есета по литература, защото там ми е позволено да се разсея от стриктно структурираните аргументи, които преобладават в есетата ми по философия, и мога да анализирам и да разказвам за разни литературни елементи и тяхното значение.

А пък най- много мразя да пиша есета по френски. Наизуст съм научила плана за структурата, мога да го изпея както социалистически рецитирах „Аз съм българче“ на коледната трапеза, когато бях в детската градина. В le monde du français лексиката ми далеч не е блестяща. Дори и да ми дойде вдъхновение и да измъдрия нещо оригинално, в повечето случаи не владее лекотата, с която да го изразя. А, ако наистина се опитам, цялото изречение е пълно с грешки, защото съм се изгубила между редовете. Във френските есета, които ми се налага да пиша повече от колкото ми се иска, единственото, което се търси е много ясно изявена структура. За 45 минути трябва да мога да изработя банален, изваян и лъскав като токетата на Краля Слънце текст, който да представя и всички да ме похвалят за това колко добре

съм се справила, при положение, че мисълта, която съм вложила се равнява на нула. И така се очаква всеки път, когато видя тема от рода – „За или против забраняването на циркулацията в центъра на града?“, аз машинално, както попът пее молитвата на литургия, да започна да пиша структурирано, изчерпателно, със свързващи думи и абсолютно, безпрекословно бездушно.

И така есе след есето госпожата ми по френски отказва да го дочете; господинът ми по философия ми се кара, че антитезата не знам си къде била, а пък трябвало да бъде другаде - все нещо ми куца структурата.

Мразя да пиша есета. Може би, защото чувствам, че ми отнемат свободата. Когато рамките на това, което мога да кажа (че и в някои случаи и думите, които мога да използвам) са ограничени, изпадам в изключителна дупка на отегчение. И писането на есета се превръща не в интелектуално стимулиращ и интересен процес – а безхарактерно и машинално повръщане на думи в определен ред.

Сърцето ми не ми позволява да Ви опиша какво е любовта, прилагайки структурата, която без моето желание беше жигосана в паметта ми. Затова, използвам мой собствен подход – разхвърлян, истински и най-важното – неструктуриран.

Защото нима глупавите рамки на философското, литературното, френското или азербайджанското есе могат да „обяснят“ емоция, на която хората се чудят и възхищават и която следват и предават от както свят светува?

Най-малкото, което е, аз с хлапашкия си опит нямам и ни най-малка увереност, че мога да го направя. Може би някой братат професор по невропсихология ще има тази вяра в себе си и би могъл да напише есе. Но нека да бъдем честни, то не би било истинско. Защото би липсвала най-фундаменталната истина на любовта – че тя се усеща.

Мога да прочета стотици и стотици страници за това какъв процес протича в мозъка ми, когато застава близо до човек, който ме кара да се чувствам топло, дори и в най-студените ми дни. Професорът може да ми обясни какви хормони се отделят и какво всъщност представляват пеперудите в стомаха. Но четейки сивите му думи, аз не бих почувствала нищо. Нима тогава това е едно изчерпателно обяснение?

Мразя да пиша есета. Може би, защото са лишени от любов.

Твърде са студени, лъскави и без никакви ръбчета. Напомнят ми на мистър Дарси от „Гордост и предразсъдъци“ в началото на историята, когато още читателят си мисли, че е самонадеян гадняр. Когато се изразява грубо, изтъква надменно интелекта си, вири носа си ехидно и кара всички да си мислят, че тази маска на студенина е всъщност сърцевината му. А това не можеше да бъде по-далеч от истината!

Любовта е много повече от увод, аргументи и заключение.

Любовта е мистър Дарси в края на историята, когато бяга в дъжда, въпреки всичките ръбчета в отношенията му с Елизабет.

Любовта е миризмата на сминдух, танцуваща над тенджерата с бабината супа, която има съвсем същия вкус, който имаше в дните, когато вярвах, че играчките ми се събуждат и започват да си говорят, когато аз заспя.

Любовта е усмивката на мама, която усещам на гърба си, когато излизам на сцена, за да пея. Неизчерпателната топлина, която ми изпраща, защото знае, че имам нужда, макар да излизам на същата сцена откакто се помня.

Любовта е горчивата глътка бира, която споделям с баща ми, въпреки че далеч не ми харесва и още не ми е позволено да пия.

Любовта са палачинките, които направих на сестра ми тази сутрин и без да исках пресолих. Почувствах се ужасно, но тя вместо да се ядоса, се засмя. И направихме нова смес и нови палачинки заедно.

Любовта е пръстта с безконечните и безбройните корени в нея; вятъра – топъл и студен; водата – морската, речната и тази, която се стича от бузата ми, когато се сетя за чичо ми на небето. Тя е огън.

Любовта съм аз – разхвърляна, истинска и най-важното – неструктурирана, също както това есе.

Зара Славова
10 клас, от клуб “Млад журналист”
ЦПЛР Стара Загора
Първо място

СЕДМИЧНО РАЗПИСАНИЕ

Първи час е физическо –
в понеделник бягам.
От понеделник бягам.
Във вторник реплики в пиеса
репетирам,
в сряда вкъщи се прибирам
с трите часа по английски
(връщат ми носталгия
по първата година в гимназия).
В четвъртък съм родена –
четвъртък си е моят ден,
обичам си го.
В петък наваксваме
откровения
за четири дни назад,
прегръдки
за десет години напред.

Вървим си през седмицата,
през Времето.
Всъщност
Времето си върви
през нас.
Гледаме го
от първия чин,
от гаражите,
от автобуса,
от пейката.
Над пейката
прелита
със самолетите.
Простиваме го
на подлеза,
на спирката,
на полянките,

на първия чин
с глава, подпряна
на твоето рамо,
на моето рамо,
рамо
до
рамо
бягаме през понеделник,
спрягаме глаголи по немски
във вторник,
мислено дробим кварки
в сряда,
намираме енергия в тях
в четвъртък,
обменяме я в петък.

Пътуваме
през контролните,
квантовата механика,
застиналите стрелки
(винаги ни подвеждат
по време на контролните).
В металните кенчета
и щракалките на химикалки
търсим вкъщи.
Обичаме се.

**Юлия Тодорова,
ЛК „Касталия” при ЦПЛР-ОДК-гр. Варна
Р-л Катерина Добрева
Първа езикова гимназия, 11 клас
Първо място**

ЛЮБОВТА Е...

Любовта е пиян човек.

Не от онези симпатичните от реклами. Истински. С размазан поглед и силно мнение по всички въпроси. Появява се неканена. Късно. Обикновено точно когато си решил, че си подредил живота си. Звъни дълго. Настойчиво. Ако не отвориш, започва да говори през вратата. Ако отвориш – влиза и се настанява.

Любовта няма мярка. Говори прекалено. Смее се на собствените си шеги. Обещава. Много обещава. Убеждава те, че този път е различно, че тя знае как стават нещата, че не е като предишните. Всички пияни казват същото. Тя е безсрамно честна. Казва „обичам те“ така, както трезвият разум никога не би си позволил. Без план. Без резервен вариант. Без мисъл за утре. И точно това те хваща. Защото трезвите хора мълчат. Любовта – не.

Любовта е неловка. Спъва се. Казва неща, които не трябва. Вади стари спомени, стари страхове, стари слабости. Кара те да говориш повече, отколкото си планирал. Да признаеш повече, отколкото е разумно. До нея самоконтролът изглежда като лоша идея.

Понякога е забавна. Прави нощта по-ярка, улиците по-къси, времето по-бързо. Кара те да вярваш, че си по-смел, по-интересен, по-жив. После осъзнаваш, че просто си бил под влияние. Но докато трае – е хубаво.

Понякога любовта става тежка. Раздразнителна. Обвинява. Драматизира. Преувеличава всяка дума, всяка пауза, всеки поглед. И ти стоиш срещу нея, чудиш се дали да я изслушаш или да си тръгнеш тихо, без да правиш сцени.

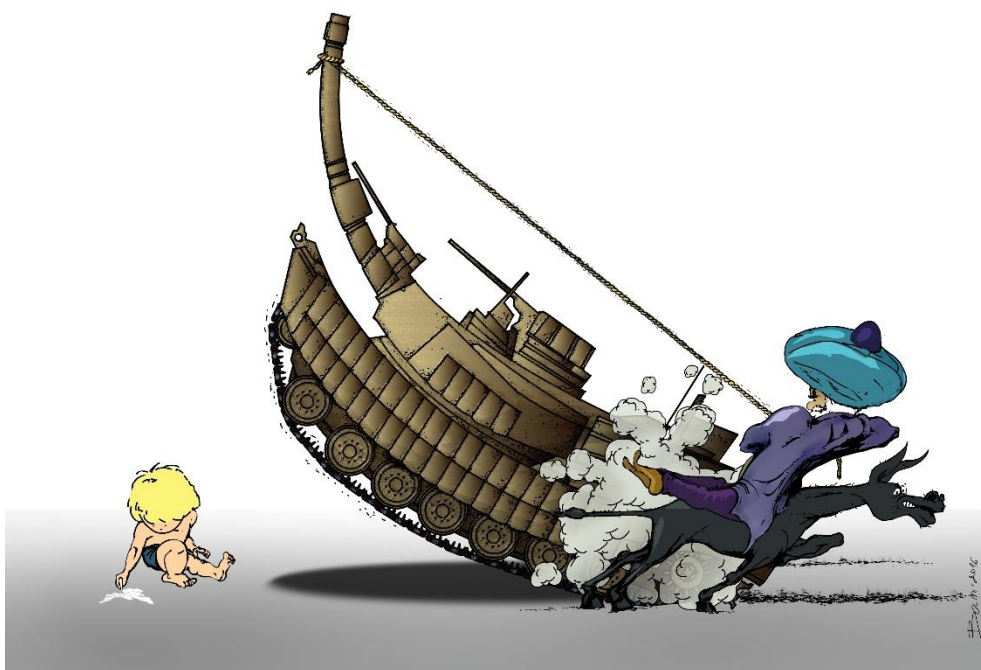
Любовта не признава правила. Не разбира от логика. Не уважава граници. Опиташ ли да ѝ обясниш нещо разумно, гледа те с празен поглед и продължава по нейното. Като всеки пиян човек.

После идва сутринта. Главоболието. Срамът. Въпросите. „Защо казах това?“, „Защо направих онова?“, „Как изобщо се стигна дотук?“. Любовта е по-тиха. Малко разрошена. Малко объркана. Не е сигурна дали да остане.

Тук идва изборът. Да я изгониш. Да заключиш. Да си върнеш спокойствието, реда, контрола. Да имаш чиста стая и тихи вечери. Напълно възможно. Напълно разумно.

И напълно празно.
Затова отново ѝ отваряш. Не защото не знаеш какво следва. А
защото знаеш. И въпреки това го искаш.
Любовта е пиян човек.
Дразнещ. Непредсказуем. Изтощителен.
И странно незаменим.

Андреа Илиева
ПГ „Найден Геров”- 8 клас, Лом
Първо място

Нека децата рисуват.
Художник: Валентин Атанасов

ЗА ДА ОБИЧАШ М.

*е нужно
да си майстор;
да избягаи от съня си;
дълго да си странствал;
да си бил нетърсен;
да запалии огън,
да изхвърлии вътре ръкописите си;
да живееш в догма;
да преплуваи мислите си
и да полудееш лудо,
и да оздравееш;
над земи от чудо да политнеи
и да се засмееш;
себе си самичък да прегърнеи,
сам, обезумяло тих;
да станеш и да Я потърсиш,
а накрая да напишеш стих.*

САПФИРЕНО МОМИЧЕ

*Тя е нещо винаги далечно,
нещо по на изток и недостижимо
нещо фино (въздухът трепери).
Аз мечтая да я видя как заплаква над земята
и се раждат океани и морета,
как ще се удавя в капка непозната,
как ще заживея през лъча пречупен светлина.
Тя е статуетка на жена,
само скица на богиня.
Прототип на собствената анима.*

КАТО СЧУПЕНА ВАЗА

*Ще се събера
като счупена ваза
като играчки по пода
като пъзел по покривката
като марки от соца
колички от “Турбо”
касети с “Металика”
като снимки в албум
и пак като счупената ваза в краката ми.
Имаме счупено,
но пази частичките.
Пази парченцата,
докато намеря къде съм оставил лепилото.
А ти купи цветя.*

Симеон Иванов
ЛК „Касталия” при ЦПЛР-ОДК, гр. Варна
р-л Катерина Добрева
ГПЧЕ „Йоан Екзарх“, 12 клас
Първо място

**УЧЕНИЧЕСКИ ЛИТЕРАТУРЕН КОНКУРС В
СУ „ЙОАН ЕКЗАРХ БЪЛГАРСКИ“ ГР. ШУМЕН
„СИЛАТА НА ЧОВЕШКАТА ВРЪЗКА
В ДИГИТАЛНИЯ СВЯТ“**

Ab uno disce omnes...

СИЛАТА НА ЧОВЕШКАТА ВРЪЗКА В ДИГИТАЛНИЯ СВЯТ

Ученическият литературен конкурс в шуменското СУ „Йоан Екзарх Български“ пише своята история вече за двадесет и шеста поредна година. Повече от четвърт век мартенският конкурс, посветен на патрона на училището – видния средновековен книжовник и преводач Йоан Екзарх Български, се утвърждава като значимо културно събитие. Целта е да бъдат потопени в дълбините на изкуството млади творци хуманитаристи – предоставя се поле за изява на творческия натюрел на средношколците, при което всеки има възможност да изрази иманентната си същност и философския си мироглед в контекста както на утвърдените културни ценности, така и на съвременните предизвикателства. С всяко следващо издание конкурсът разширява своя обхват, вплитайки различни тематични нишки, обвързани пряко с житейските потребности на младото поколение.

Темата на тазгодишния литературен конкурс – *„Силата на човешката връзка в дигиталния свят“* – предвижда критически размисъл върху въпроса за баланса между технологичния напредък и човешката интимност: от една страна, се насърчава търсенето и откриването на това, което сближава чрез актуалната интернет алтернативност в личностните взаимоотношения, а от друга страна, се провокира осъзнаването на онова, което разделя, създавайки ясна разграничителна линия между естественото и изкуственото, реалното и виртуалното, контактното и дистантното, спонтанното и програмираното. В съвременното общество се отваря една нова страница относно смисловото съдържание и функционалната релевантност на конструираните междуличностни връзки. Оттук произтича и важността от иниципирането на подобен тип теми, съответстващи на реални обществени и културни проблеми.

Литературният конкурс в СУ „Йоан Екзарх Български“ няма само състезателен характер в трите категории „Поезия“, „Проза“, „Есе“, а е основа за формирането на естетически и етични познания у учениците. Именно от подобна гледна точка тази проява не представлява изолирано събитие, а е доказателство за съществуването на активна и укрепваща творческия потенциал среда. Показателен за това е и броят на участниците – близо 80 възпитаници на училището от начална, прогимназиална и гимназиална степен.

Публикуването на част от наградените 12 литературни съчинения на гимназистите е добър повод шуменската общественост да се запознае с художествените дирения на младите таланти. Нека чрез произведенията на хуманитаристите да се насърчи интересът към съвременната ученическа литература, да се подкрепи творческото себеизразяване на средношколците и да се създаде културен обмен на идеи и вдъхновение.

*Иванина Петрова,
учител по български език и литература
в СУ „Йоан Екзарх Български“, гр. Шумен*

КАТЕГОРИЯ „ПОЕЗИЯ“

І място

МЕЖДУ ДВА СВЯТА И ЕДИН СИГНАЛ

*В дланите ни пулсира синя есен –
студен изгрев от течни кристали.
Светът е в шепата ни, в код пренесен,
но колко от душата си сме дали?*

*Строим мостове от фино стъкло,
пресичаме морета в миг секунда,
но крием се зад цифрово легло,
в мрежа от илюзии бездънна.*

*На екрана – усмивка в пиксели сбрана,
в сърцето – тишина, която боли.
Любовта ни е в облак, в мрежа застлана,
а истинският дъжд навън не вали.*

*Погледни нагоре – там Орион чака,
древен ловец в безкрайния мрак.
Той свети без ток, без парола в атака,
на истински път той е вечният знак.*

*Силата не е в бързия лайк или пост,
нито в стотици „приятели“ неми.
Човешката връзка е живият мост
извън алгоритми и схеми.*

*Остави телефона. Ръка протегни.
Усети пулса, гласа, топлината.
В дигиталния шум тишина си купи –
да чуеш как някой те вика в душата.*

**Валерия Илиева,
Х^Б клас,
СУ „Йоан Екзарх Български“, гр. Шумен**

II място

СИЛАТА НА ЧОВЕШКАТА ВРЪЗКА В ДИГИТАЛНИЯ СВЯТ

*В безгрижната пролет
на своята младост
децата играят,
изпълнени с радост.*

*Смехът им нехаен
обаче го няма:
светът им потаен
е скрит зад екрана.*

*А после порастват
и стават големи,
все по-капсулирани
и отдалечени.*

*От всичко, което животът предлага –
приятелска среща или семейна свада.
Говорят, но нищо не казват реално.
Но виртуално, ах, виртуално
са фотографи, артисти, спортисти,
комици, модели и журналисти.*

*А всъщност са копи-пейстнати аватари –
без мисъл, без разум, без чувства.
Безлични герои със идеали изкуствени.
Но истински в социалните мрежи,
където мечтаят друг като тях да ги забележи.*

Магдалена Кирилова
XI⁶ клас,
СУ „Йоан Екзарх Български“, гр. Шумен

КАТЕГОРИЯ „ПРОЗА“

I място

СИНИЯТ ПРАХ НА РАЗСТОЯНИЕТО

В стаята на Алек нямаше часовник. Времето се измерваше в проценти батерия и в това колко пъти малкият зелен кръг до името на Ели щеше да светне и да изгасне. Те се познаваха от две години. Знаеха любимите си думи, страховете си от детството и точно коя песен си пускат, когато навън завали. Но никога не бяха усещали уханието на кафето, което другият пие. Бяха се превърнали в експерти по дигитална близост – онзи особен вид връзка, при която обичаш не човек, а светлинни сигнали, преобразувани в смисъл.

Една вечер мрежата в целия квартал падна. Изведнъж екранът угасна и Алек видя отражението си в черното стъкло – бледо, леко изкривено и самотно. Първата му реакция беше паника. Как ще ѝ каже, че е тук? Как ще разбере, че тя е добре?

Той излезе на терасата. Нощта беше необичайно тиха, без привичния шум на известията. И тогава я видя – съседката от горния етаж, възрастна жена, която винаги стоеше на прозореца си. Тя не гледаше в телефон. Гледаше звездите.

– Младежо – извика тя тихо, – виждаш ли Орион? Тази вечер е по-ярък, защото градът е угаснал.

Алек вдигна очи. Беше забравил, че небето има дълбочина, която никаква резолюция не може да предаде. В този момент осъзна нещо важно: дигиталният свят ни дава връзка, но само реалният ни дава присъствие. Технологията е мостът, по който тичаме един към друг, но ако останем да живеем върху моста, никога няма да се приберем у дома.

След час токът дойде. Телефонът му извибрира с десетки съобщения от Ели. Той написа бавно:

„Ели, уморих се да те обичам в бинарна система. Искам да видя как слънчевите лъчи падат върху лицето ти. Искам да чуя тишината помежду ни, без да се питам дали връзката е прекъснала. Утре идвам при теб...“.

Защото силата на човешката връзка в дигиталния свят не е в това колко бързо се изпраща съобщението, а в смелостта да го оставиш, за да отидеш и да хванеш нечия ръка.

Валерия Илиева

X^B клас,

СУ „Йоан Екзарх Български“, гр. Шумен

II място

НЕ ПОГЛЕЖДАЙ НАЗАД...

Елеонор е момиче на 16 години, което никой не разбира и не харесва. Тя винаги се е питала защо още от ранна детска възраст всички други деца я отблъскват и я тормозят. Откакто се помни, Елеонор постоянно обича да чете и да учи. Учителите непрекъснато я хвалят пред родителите ѝ за това, че винаги има отлични оценки и е с най-висок успех в целия випуск. Човекът, който най-вече се радваше на похвалите на Елеонор, е нейната майка, тъй като баща ѝ не се интересуваеше. Единственото нещо, за което се вълнуваше баща ѝ, е това как постоянно да седи на дивана и да гледа телевизия с бира в ръка. Баща ѝ се караше на майка ѝ независимо от това, че тя вършеше цялата работа у дома, а той не полагаше труд за нищо. Когато те се караха, Елеонор се криеше в стаята си, слагаше слушалките си и усилваше музиката до края, за да не чува поредните семейни крамоли.

В тези моменти Елеонор се чувстваше много самотна, защото нямаше на кого да сподели мъката си. Понякога си мислеше, че причината никой да не я харесва, е в това, че не проявява интерес към нещата, от които другите нейни връстници бяха заинтригувани. Тя предпочиташе да остане вкъщи и да прочете някоя хубава книга, отколкото да обсъжда целия град на някоя пейка, както другите момичета правеха.

Тя имаше само една приятелка на име Изабел, но с нея никога не се бяха виждали. Понеже Изабел живееше в друг град, с Елеонор си комуникираха единствено чрез интернет. Можеха да си говорят за всичко, имаха си взаимно доверие, но Елеонор не беше споделила едно – че няма други приятели освен Изабел, нито какво е положението ѝ в училище и вкъщи, защото се страхуваше от това да бъде отхвърлена от единствения човек, с когото се чувстваше комфортно да разговаря.

Разговорите им се въртяха около това коя книга са прочели, кой сериал са изгледали, коя е песента, която са слушали най-много през седмицата, и други подобни теми. Елеонор се съмняваше, че Изабел изобщо знаеше, че тя е слънцето в нейния мрачен свят.

Друг човек, който я разбираше истински, беше брат ѝ Филип. Той непрекъснато я защитаваше пред другите и беше пълната противоположност на Елеонор. За жалост, той трябваше да замине да учи в друг град в началото на учебната година и тя остана сама да се справя със злободневието. От тогава до сега бяха минали няколко месеца на ужасен тормоз.

Дните си минаваха, училището продължаваше, а Елеонор се чувстваше като замръзнала във времето, заобиколена от мрачните си мисли, които поглъщаха цялото ѝ съзнание. Един ден, след като се беше прибрала от училище и чистеше къщата, за да помогне на майка си, тя се сблъска с гнева на баща си. Както винаги, той беше пиян и не спираше да я обижда и да ѝ казва, че животът му щял да бъде по-добре без нея и майка ѝ. Това не се случваше за първи път, но когато Филип живееше още с тях, той успяваше да усмири баща им, но след като той замина да учи в друг град, баща ѝ започна да я потиска още повече и отпреди.

Винаги след скандал с баща си Елеонор се качваше в стаята си и лежеше в леглото, размишлявайки над това дали си заслужава да продължава да живее. Както и други пъти, и сега момичето беше потънало в мрачни мисли за бъдещето, докато изведнъж телефонът ѝ не извibriра. Тя не искаше да го поглежда, защото сигурно беше от майка ѝ, за да я уведоми, че отново ще закъснее с прибирането си вкъщи. След минута-две обаче Елеонор не издържа и погледна телефона си, когато забеляза, че има съобщение от Изабел. Веднага се усмихна, след като прочете името ѝ на екрана. Двете девойки започнаха да си пишат за това как е минал денят им, но както и друг път, Елеонор лъжеше за това как е протекъл той. Докато си пишеха, Елеонор усети как се отпуска и за миг забрави за истинския си живот и поиска да продължи да живее за тези малки моменти, свързани с мисълта какъв би бил животът ѝ, ако той не беше тръгнал в тази посока.

Веднъж, докато се прибираще от училище, Елеонор реши да мине през парка, за да се почувства по-добре, защото, докато беше в училище, отново съучениците ѝ се заяждаха с нея и ѝ се подиграваха. Докато се разхождаше из зоопарка, забеляза, че около нея имаше толкова много щастливи деца и в някаква степен се почувства не на място. Нейният мрачен и тъжен свят се открояваше на фона на техния светъл и цветен момент. Тя се приближи до животните и видя малка сърничка, която беше изпъдена от другите. Елеонор забеляза, че със сърничката бяха

толкова еднакви, понеже и двете усещаха празнота в душата и бяха уплашени от големия и страшен свят. Момичето седна на една пейка и се загледа в една точка. Имаше чувството, че неусетно минаваха дни, месеци, че дори и години. Толкова беше уморена от живота.

Същия ден вечерта Елеонор получи съобщение от Изабел, в което нейната приятелка разтревожено я питаше как е и дали всичко е наред, тъй като Елеонор вече не отговаря толкова бързо на съобщенията ѝ, както преди. Елеонор не знаеше какво да каже на Изабел, беше ѝ писнало от лъжи, те я изморяваха и ѝ тежаха. Затова Елеонор реши най-накрая да отвори душата си към нейната приятелка и да разкрие истината за изпълнения ѝ с мъка живот. Тя написа дълго съобщение за истинския начин, по който се чувства и за всички проблеми, които имаше. Елеонор се колеба дълго дали да изпрати съобщението, понеже не беше сигурна дали приятелката ѝ ще я разбере, но накрая се реши с туптящо сърце. На Изабел ѝ отне време да отговори, време, през което Елеонор усещаше настъпването на паниката. Балончетата в чата, които показваха, че приятелката ѝ пише съобщение, най-последно спряха. Елеонор четеше със свито сърце, Изабел ѝ бе написала толкова красиви и мили думи, че Елеонор беше изненадана, че я разбира. Все едно камък падна от сърцето ѝ, защото вече не трябваше да лъже човека, който я подкрепяше. Изабел не спираше да ѝ пише, че не е сама, че тя винаги ще е до нея независимо от разстоянието, което ги делеше. Очите на Елеонор се насълзиха от облекчение и радост. Същата вечер тя заспа спокойна за първи път от много време насам.

Мина месец, през който Изабел постоянно пишеше на Елеонор как трябва да мисли повече за себе си и да не се тревожи за неща, които не може да промени. Двете момичета си пишеха до късно и това много помагаше на Елеонор да започне да приема случващото се в семейството и обкръжението ѝ. Постепенно започваше да се чувства по-уверена в себе си и не обръщаше специално внимание на съучениците си, които се опитваха да я нагрубят или да я наранят. Всичко вървеше толкова по-леко в живота ѝ, че тя се притесняваше дали това не е само сън, от който можеше да се събуди всеки момент и това да я отведе обратно в реалността.

Опасенията ѝ станаха истина, когато брат ѝ Филип се прибра и разкри пред семейството лоша новина. Той беше видял случайно баща им с друга жена, която бе бременна от него. Майката на Елеонор и

Филип се разстрои, защото вътре в себе си тя помнеше мъжа, в когото се бе влюбила навремето. Когато бащата на Елеонор се прибра вкъщи, веднага избухна скандал, след който стана ясно, че родителите ѝ се разделят.

Вечерта Елеонор разказа на Изабел за случилото се по-рано през деня и ѝ каза, че иска баща ѝ да умре, но не знаеше дали е правилно да мисли по този начин. Приятелката ѝ я успокои, като ѝ каза, че според нея е нормално да се чувства така, защото мъжът, който беше неин баща, не е направил нищо добро за нея.

Нещата станаха още по-лоши, когато на другия ден Елеонор отиде на училище и разбра, че всъщност жената, която носеше детето на баща ѝ, е майка на едно от момичетата, които я тормозеха най-много. Групичката от приятели на въпросното момиче започна да обижда още повече Елеонор. Нещата дори ескалираха до физически конфликт. Те започнаха да ѝ дърпат косата и да я удрят. Елеонор им избяга и се скри в тоалетната на училището, за да си поплаче. Вече ѝ беше дошло до гуша. Тормозът продължаваше вече няколко месеца. Макар и Елеонор да споделяше болката си с Изабел, това не ѝ помагаше да предотврати тъмните мисли, завладели ума ѝ.

Една вечер след училище Елеонор се чувстваше на прага на лудостта си и беше взела трудното решение да сложи край на живота си. Тя написа предсмъртно писмо за майка си и брат си, дълго и трогателно съобщение за Изабел, в което пишеше всичко, което мислеше и чувстваше. Беше ѝ тежко, че трябва да причини такава болка на семейството си и на своята най-добра приятелка. Елеонор взе телефона си, излезе от вкъщи и тръгна към моста в края на града. Когато стигна там, тя се вгледа в бурната река под себе си. Елеонор взе голям камък и го хвърли през оградата на моста, представяйки си, че само след миг ще бъде на мястото на този камък. Така щеше да свърши животът ѝ. Елеонор стоеше и се наслаждаваше на тишината, която щеше да я погълне завинаги.

Изведнъж телефонът ѝ започна да бълва съобщения. Изабел ѝ пишеше да не посяга на живота си, да не взема прибързани решения, които след това няма как да поправи. Дори споменаваше, че ще разговаря с родителите си да наемат на работа майката на Елеонор в семейната им фирма в града, в който Изабел живееше. По този начин и самата Елеонор ще се махне от този пълен с болка за нея град. Елеонор се замисли над

написаното за момент и ако това наистина можеше да се случи, тогава означаваше, че ще има нещо, за което да се бори.

Докато Елеонор размишляваше над думите на своята приятелка, сякаш от нищото се чу забързана кола, която все повече се приближаваше. От колата слезе Филип. Той веднага я отдръпна от края на моста и я прегърна силно. Настана тишина, която бе прекъсвана само от воплите на брат ѝ, който плачеше. Той ѝ каза, че Изабел му била писала веднага да я намери и че съжaliaва за това, понеже не е знаел, че мъката ѝ е толкова голяма. Те се качиха в колата и докато се прибираха, Елеонор писа на приятелката си, че е добре и да не се притеснява за нея.

Когато пристигнаха у дома, Елеонор видя майка си да плаче над писмото, което тя бе адресирала до нея. Елеонор поиска прошка от майка си и побърза да я прегърне.

На следващия ден Изабел писа на Елеонор, че е говорила с родителите си и че те са съгласни нейната майка да работи за тях. Елеонор се изненада приятно, защото си мислеше, че Изабел не говори сериозно. Майка ѝ можело да започне работа по всяко време и фирмата дори щяла да осигури жилище за тях. В този момент момичето се почувства безкрайно щастливо и веднага сподели с майка си добрите новини. В първия момент майка ѝ не повярва, но след като разговаря с родителите на Изабел, се увери, че предложението за работа е истина. Елеонор разбра, че щом се преместят в новия град, ще учи със своята най-добра приятелка и не можеше да си намери място от радост.

Почти веднага започнаха планирането за преместването. Докато правеха това, Елеонор учеше онлайн, за да избегне тормоза в училище. Тя не се бе чувствала толкова спокойна и изпълнена с щастие досега. Всичко се случваше по план и в края на седмицата щяха да се преместят.

Когато тръгнаха към новия град и бяха в колата на Филип, Елеонор си каза, че си е заслужавало да остане жива за този нов живот, който я очакваше. Тя не погледна нито веднъж назад.

Полина Стоянова

X^B клас,

СУ „Йоан Екзарх Български“, гр. Шумен

КАТЕГОРИЯ „ЕСЕ“

I място

ВТОРАТА ФЛОРЕНЦИЯ

Комуникацията е една от най-съществените части на човешкото битие. Тя сближава, променя, утвърждава, подобрява, влошава и като цяло има изключително влияние върху всеки един от нас. Дигиталният свят усилва този ефект и се е превърнал не само в начин, който да сближи хората от цялата планета, но и в нов културен център, където всеки индивид оставя отпечатък в историята.

Но нима ние сме се изменили в тази симулация на космоса? А не е ли това просто една втора Флоренция? Влиятелните примери от нейната история са станали същински архетипове за всички нас. Да вземем Данте, който, като рецитирал своето „Инферно“ на градския площад, заплашвал и упреквал политическите си опоненти. Днес в социалните мрежи цяла общност от хора пристрастно пишат слова, седем пъти претапани в пламъците на осмия кръг. Да вземем за пример и младежите на Бокачо, които се утешавали с истории извън града поради настъпилата черна смърт. А днешните млади се ободряват с чат канали и сървъри на видео игри заради пандемията в нашето съвремие. Да Винчи, Ботичели и Микеланджело са проходили в своите цветущи кариери сред улиците на Фиренце и твърде висок брой артисти в модерната културна столица учат и споделят съответното изкуство на цели народи от комфорта на леглото си. Медичите властват и влияят, а известните личности в интернет дават начало на нови тенденции. Може да изброим и много други примери, но това е достатъчно да разберем, че виртуалната сфера е вероятно по-силна и достига невъобразими ширини и дължини, и то побирайки се чрез някакво си устройство само в нашия джоб дори.

Колкото и да е прогресивен сегашният ни мегаполис, екзалтацията от новоизграденото невинаги е проява на позитивното. Да речем, утопията – тази мечтана в своето блаженство широта, се оказва нещо, което пуританите така и не постигат подир залеза на Слънцето – вместо небесно светило откриват син екран. Колкото и грандиозна да е, илюзорна е сферата на четвъртата власт, както дълбинното в линейната перспектива от плоскостенната фреска „Света Троица“ на Мазачо.

Силата на човешката връзка се увеличава в дистанция, но се смалява в личностно-интимно отношение. Всичко е анонимно. Всеки ходи из центъра на Флоренция, но и си остава с венецианската маска. Не от перспективата, че анонимността е порочна, а от гледната точка, че същинската връзка между две или повече личности се създава в истинския свят, където всеки удар е реален и всяка целувка оживява. Тези джаджи създават импресия за изградена общност, но отвътре са впечатляваща пещера на сенките. Вместо да излизаме от нея и да се наслаждаваме на реалността, ние се стремим към угодното и това, което не изисква отговорност. Отчаяни романтици търсят своето гълъбче в корпоративно систематизирани играчки, които ги заклепват в безкрайна пристрастност към нещо суетно. И дигиталният свят не засяга само връзката с човека, но и с Бога, понеже много срамежливи покаяници биха предпочели да се изповядат не в наоса по време на богослужение, а в дома си по време на телефонен разговор или даже на изкуствен интелект. Комуникацията помежду ни в електронния свят често не води до истинско сближаване, а просто е средство, чрез което се отделя допамин.

Няма нито един от нас, който да не се е страхувал от духове или чудовища като малко хлапе. Каква наистина отвратителна ситуация е човек да не може да си отдъхне дори в уюта на дома си! Но какво говоря? Е, на много деца (а и на възрастни) не им трябва полтъргайт, който да смуцава техните къщи. Защото, от една страна, кибертормозът прави тези кошмари болезнена реалност, а от друга, устройствата, чрез които той се извършва, са в такава висока степен необходими, че не оставят ни време, ни място за почивка. Интернет предоставя пространство без правила, където всеки може да се изяви по какъвто начин поиска и дори да тероризира и манипулира голямо множество.

Естествено, в големите градове ще се случва и много престъпническа дейност. Но какво отличава новата Флоренция от другите? Вече споменах за безкрайните възможности, анонимността, удобството, малкото правила. Това създава една идеална възможност да се изяви Фройдовото „То“. Сред реално общество от хора човек изпитва необходимост да прояви поведение, отговарящо на определени установени норми. Но в интернет улиците са празни, публичните домове и разбойнишките вертепи чакат и изкушават. Създава се перфектна среда за всяка обидна дума, за всякакъв вид хищничество или тормоз

без реалистични или трайни последствия. В това време подсъзнанието ври и кипи, без да бъде осъждано нито за миг от разума. Та питам се – на кого не би му домъчняло даже и за един Савонарола? И тези опасности се принасят в същината на нашия живот и разболяват съзнанието ни.

Човечеството е формирало цял нов свят, пълен с възможности за връзка в дигиталния свят. Виртуалността е двулицева монета, която с комфорта си улеснява благоприятната страна в използването на модерните средства, но и отваря широка врата на негативното потребление. Важно е и тук да има баланс, както в огромните населени места на всичко му идва времето и мястото. Равновесието осигурява мяра, която ни е нужна, за да живеем, както подобава в модерния свят.

И накрая... нищо ново под слънцето: и желязото, и дигиталната среда може да погубват...

Ивайло Петров

X^B клас,

СУ „Йоан Екзарх Български“, гр. Шумен

І място

СИЛАТА НА ЧОВЕШКОТО В ДИГИТАЛНИЯ СВЯТ

Живеем в странно време. Днес можеш да кажеш „здравей“ на човек на другия край на света, без да ставаш от стола си. Една снимка може да обиколи планетата за минути, а една мисъл – да достигне до хиляди непознати. Светът сякаш се е събрал в джоба ни, заключен в екрана на телефона. И понякога изглежда, че този свят вече принадлежи повече на машините, отколкото на хората. Алгоритмите подреждат новините ни, програмите изчисляват решения, а изкуственият интелект вече може да пише текстове, да рисува и да композира музика. Но точно в този технологичен шум се появява един тих въпрос: ако машините могат толкова много, какво остава за човека?

Отговорът е изненадващо прост – почти всичко важно.

Машината може да пресметне милиони числа за секунда, но не може да се зачуди защо едно число има значение. Тя може да подреди думи в изречение, но не може да почувства тежестта на една мисъл. Може да създаде картина, но не може да преживее историята зад нея. Дигиталният свят изглежда сложен и огромен, но в основата си той е изграден от човешки въпроси, човешки идеи и човешко любопитство. Интернет не се е появил сам – той е плод на онова вечно човешко желание да разбира, да споделя и да свързва.

Интересно е, че колкото повече технологии създаваме, толкова по-ясно се вижда стойността на нещата, които технологиите не могат да заменят. В интернет може да намерим безкрайно количество информация, но мъдростта не се измерва в гигабайти. Може да генерираме безброй изображения, но истинското изкуство не се ражда от алгоритъм, а от преживяване. И може да създадем текст за секунди, но думите стават значими едва когато зад тях стои човешка мисъл.

Дигиталният свят често се стреми към съвършенство – перфектни снимки, перфектни профили, внимателно подбрани думи. Но колкото по-подредено изглежда всичко, толкова по-ценни стават малките следи от човешко присъствие. Понякога една грешка в текста, една спонтанна мисъл или една честна емоция биха могли да кажат повече от най-изгладеното съдържание. Несъвършенството не е слабост – то е доказателство, че зад екрана стои човек, а не програма.

Още по-важно е, че човекът е този, който носи отговорността за света, който създава. Технологиите дават възможности, но не дават морал. Алгоритъмът може да предложи какво да гледаме, но не може да ни каже кое е правилно. Интернет може да разпространява информация със светкавична скорост, но не може да реши дали тази информация е истина. Именно тук се проявява силата на човешкото – в способността ни да мислим, да избираме и да носим последствията от избора си.

Дигиталната епоха също така показва нещо много любопитно за човека – колкото повече се свързваме чрез технологии, толкова повече осъзнаваме колко ценна е истинската връзка. Едно съобщение може да изглежда малко, но понякога то носи подкрепа. Един коментар може да бъде просто текст, но зад него стои внимание. А една идея, споделена онлайн, може да вдъхнови хора, които никога не сме срещали. В този смисъл дигиталният свят не е свят на машините. Той е просто новото пространство, в което човешката природа се проявява. Същите мечти, страхове, амбиции и надежди, които винаги са движили човека, днес просто преминават през кабели и екрани. И може би точно тук се крие истинската мъдрост на нашето време. Колкото повече технологии създаваме, толкова по-ясно разбираме, че те са само инструмент. Те могат да ускорят мисълта ни, но не могат да я заменят. Могат да разширят гласа ни, но не могат да създадат смисъла на думите.

Затова силата на човешкото в дигиталния свят не е в това да се състезава с машините. Тя е в това да остане човешко – да мисли, да се съмнява, да създава, да чувства и да придава смисъл на един свят, който иначе би бил просто съвкупност от код, данни и безкрайни редове нули и единици. В крайна сметка технологиите може да са бъдещето, но смисълът на това бъдеще винаги ще зависи от човека.

Александра Тодорова
XII^Б клас,
СУ „Йоан Екзарх Български“, гр. Шумен

ПИСМО ДО АКСИНИЯ

полумесеца кръста старата синагога
улицата те води към крепост
смуцаващо бяла
триизмерен е още светът
в този град без пристанище
по пладне зидовете растат
и неустово бели
сенките се смаляват
кръжат часовете
в неизменната орбита на глухарче
утаи се страхът от летенето
колкото стъбълце е висока
кулата със часовника
(скачай!)
под клепачите никне трева
но чудовищно празна
е рамката на съня
който ни среща някога
и защо се сбогувахме
цом завинаги ще останем
ивици светлина
непознаващи яростта на Август
и с какво да заселим света
камъни само камъни имаше
в белия град

ПИСМА ДО РУМЕН

1.

Кошница с неузрели смокини
на прага
Останки от вятърни мелници
наковални и ритъм.
Под сянката на зеленото слънце
живее бащата на Дон Кихот.
Кротко говори
с Персеидите и петлите.
В кръговрата от восък и глина
август е -
време за смърт.
И се лее сърцето му
в златно и бронзово
в златен дъжд.

2. Благодаря ти
за красивото сбогуване
над шипката презряла
Кръжеше
закъсняла пеперуда
бяла бяла бяла
душата ти рисуваше
раздялата.

НЕОЧАКВАНО ПИСМО

/до Анна Лазарова/
Анна флейта и китара
андалуска песен кастанети
има там едно момиче
има нещо в него
пламъче гальовно
мамеица искрица

пред нощта изправена
сияе
майка на светулки
дъщеря
на онзи глас безсмъртен
който дрехата зелена
на щурче облече

НЕБЕ

По картина на Петър Димов

*Облаците
са пристанища
на платноходите небесни
и вятърът развеселен
ги вдига тихичко
към теб и мен.
Усмивките чертаят
сърчица,
любов се сипе
ситно на снежинки
и щастието -
розов ветрогон,
издига знамена
по нотите осминки.
Музика съм.
Толкова светла и нежна,
че не зная
коя съм.*

РАЗМИСЪЛ

*Сам във времето,
на върха на вятъра
риби плуват,
възседнали хора.
Пътят разказва история .
Спомени дрипави
по разлепени афиши
плачат с последния дъжд.*

*Пеперуди надуват тромпети,
цветни лилии
плуват в полята
на златната ръж
Няма смисъл
да се рови
дълбоко в пръстта,
всеки жив тръгва
сам към Голготата,
останалото -
е суета....*

АПЕВА-СТИХОВЕ

И

*не, че
е тъжно –
търкаля се
светът, не спира
и
дните
си пилей
с куража на
сетен бездомник.*

Той

*разбрал –
животът
не умира –
само заспива...*

И

*нищо
не помни.
Напролет ще
хукне задъхан
и
потен,
дори не
усетил, че
това няма край,
а
само
забравя
за предишни
наши животи.*

*Връз
шума
тихичко
поспи в нощта,
очи притворил.
По
хълма
овъглен
ти бос тръгни
от гръм разбуден.
И
звезди –
мъниста
от внезапен
дъжд, вземи сега.*

*Над
шума
ланина днес
снежец вали.
Протяга снага
реката и влачи
полуизгнили
жълти листа
и клони.
Слънце
на
небе
изгрява,
чучулига
кръшна песен пей.*

*След
смъртта
в лозето*

само бурен
на воля расте...
Ожъна набързо
смъртта със косата си
щастливите есенни дни.

И
тихо
бръшлянът
по къщата
зелени черги
неуморно тъче...
Зиме, лете в зелено
завива нейното сърце.

*

За
тебе
утрото
попитах,
а то се замъгли.

За
тебе
гората
попитах,
а тя изгоря...

За
тебе
небето
попитах,
а то заваля...

За
тебе
полето
попитах,
а то пожълтя...

За
тебе

цветето
попитах,
а то повехна...
Аз
вече
не питам
вървя сама
към бъдещето
заедно със сина.

*

За
да се
опълчиш
на врага си
е нужна смелост.
И
още
повече –
на приятели
да се опълчиш.

*

Днес
щурец
сбогува
се с лятото –
тъжна песен пей.

И
колко
чувства във
процалната
му песен има.
Как
скучно

ми е без
пееца наш –
къде си Щурчо?
Аз
моля –
напролет
ела отново,
щурецо весел.

*

На
брега
стоя и
с морето си
говоря тихо,
а
вълна
пенлива
по пясъка
следи изтрива
и
шанс
за нови
спомени
свидни открива.

*

Тук
градът,
наметнал
се със златна
есен, притихнал,
с дъждовните капки

жаждата на земята
утолява. Вятър сънен
по улиците шета.
Дърветата голи
клони протягат
към небето.
Птиците
вече
са
на път
към топли
страни – на юг.
Студът пристигна...

Родена е през 1968 г. в Момчилград. Завършва Предучилищна педагогика в Пловдивския университет “Паисий Хилендарски” и Турска филология в Шуменския университет “Епископ Константин Преславски”. Защитава магистърска теза в Катедрата по руски език и литература в Истанбулския университет. Нейни стихове и рецензии на български излизат в регионални, университетски и централни издания до 1989 г., когато заминава за Турция. Пише поезия на турски и на български език. Научните ѝ интереси са в областта на българ-

ското и на турското литературознание. Има участия в научни форуми и публикувани изследвания. Живее в Истанбул и в Пловдив. Преводач на художествена литература от турски на български и от български на турски език. Превежда и от руски на турски. Понастоящем съвместно с Азиз Назми Шакир – Таш са редактори на тримесечното списание за литература „Небет тепе“, което се издава на турски и на български език в Пловдив. В неин превод на турски излизат разказите на Йордан Радичков, Николай Хайтов, Ивайло Петров, Деян Енев, Ангел Г. Ангелов, Кристина Димитрова, Здравка Евтимова, Зорница Гъркова, Ангел Игов, Ина Иванова; пиесите на Йордан Радичков, Петър Анастасов, Емил Бонев, Съби Събев и др. В турската литературна периодика представя поезията на Любомир Левчев, Христо Фотев, Йордан Кръчмаров, Александър Шурбанов, Едвин Сугарев, Божана Апостолова, София Несторова, Антон Баев, Бойко Ламбовски, Кристина Димитрова, Аксилия Михайлова, Сашо Серафимов, Светлозар Игов, Димитър Калев, Красимир Симеонов, Петя Дубарова, Мирела Иванова, Мира Душкова, Поли Муканова, Ина Иванова, Димитър Кенаров и др.

ОТСЪСТВИЕ

*Погледнато отстрани огледалото изглежда празно.
Матей Матевски*

*Погледна в огледалото
там нямаше нищо
не е тежала значи
на дрехите, които я носеха
и на пръстта, по която пристъпваше
когато обичаше
и се виждаше.*

*Но къде се пречупва светлината
и не значеше ли присъствие
огледалото?
празно сега
когато
тежи като камък
на своята шия,
като мрак от живак.*

ЩАСТИЕ

*лъжица мед в устата
не се преглъща наведнъж
не се и дъвче
но и не трае*

РЕТРО

*сутрин:
снежинка
очакване
в ъгъла на пощенската кутия
притаила дъх
крехък*

*обед:
сняг е навалял*

кутията препълва

*вечер:
лавинна самота
се свлича*

*нощ:
всички пощальони
непробудно спят*

*на А.
през онова лято
беше толкова сам,
че нощем заспиваше
на лявата си страна,
прегърнал
сърцето си*

МИДИТЕ

Веществото бисус, изхвърлено от мидата, приема формата на нишки, с които мидата може да се прикрепи към скали или на други повърхности, потопени в морето. Поради тази причина винаги ги виждаме прикрепени към нещо на морското дъно, безстрастни пред вълните и теченията.

*Морето е безпристрастно
и нищо лично не таи
но мидите намират начин
и се прикрепват
с тела, ръце,
очи, усти*

Може да се чувствате

като скала
може и крепост да сте
може от кремък да е вашето тяло
може да сте силни
да успявате да ги заобикаляте
но те ще се прикрепват,
ще ви намират
с фини нишки
ще се залепват

видите ли ги - бягайте
мидите идат

Серкан Тюрк е роден в гр. Трабзон (1977). Завършва Бизнес администрация в Черноморски Технически университет, Трабзон. От 1993 година работи като продуцент и водещ в различни турски радио- и телевизионни канали. Дълги години е главен редактор на литературното списание „Ada/Ада“ (остров), в което през годините са публикувани произведения на редица български автори. Пише поезия и проза. Стиховете и разказите му са превеждани и публикувани на немски, арабски, азербайджански, български, персийски, нидерландски, английски,

руски и словашки език. През последните две години работи съвместно с базираното в Берлин списание „Freitext“. Мемоарната си книга „На слънчевия хълм“ („Güneşli Bayır“), той съчетава с проекта „Стогодишен екран“/„Yüzyıllık Perde“, посветен на 100-годишнината на турското кино, в който 53-ма изтъкнати писатели разказват за по един турски филм през призмата на личните си истории. През 2020 година излиза първият му роман „Аусганг“ („Ausgang“) а вторият със заглавие „Трак“ („Trak“) е публикуван през 2024 година.

Преподава радиожурналистика, комуникация и творческо писане; главен редактор на списанията „Поезия“ („Sadecce Şiir“), „KE“ (абривиатура на Картал Едебият, визираща истанбулската община Картал) и детското издание „KE Çocuk“. Подготвя и води литературни предавания в YouTube, управлява уебсайта „edebiyatburada.com“. Автор на пет поетични книги и сборниците с разкази „Далечно лято“, („Uzak Yaz“), „Вятър в стъклата“ („Rüzgârlı Camlar“), „Самотните поля на Бога“ („Tanrı'nın Yalnız Kırkları“), „Нов сезон пред нас“ („Bak Önümüzde Yeni Bir Mevsim“) и „Лунатичната сянка“ („Uyurgezer Bir Gölge“).

СТРАХУВАХ СЕ ДА НЕ ТЕ СРЕЩНА

може да е било игра
откри те, докато се опитваше да бъде забелязана;
понякога човек се възражда от жарта,
а понякога от вселенски разстояния

охладнях към теб,
дори не беше го изрекла на глас
но ти усети как онова, което ти напомня за нея
нарежда тихите раздели между срещите ви
в метро станциите на паметта

после дочуваши стъпките по тротоара,
върви до тебе, като сянка
колко дълга ще е тази разходка, нямаш представа,
и съжеляваши, че паркира колата далече
а можеше да напуснеш тази сцена презглава

всъщност светлината на плътта ѝ
ненаситната страст помежду ви
пронизващият спомен от дъха ѝ
и топлината по устата ѝ
цяха да останат запаметени, непокътнати

ако човек иска да повери на някого някоя тайна
не бива да споменава тишината, в която се дави
трябва също да спести и мрака, от който няма излизане
това е дреха, която всеки ден наново се крои за живота му

ДАЛЕЧЕ

*като забулена в мъгла планина съм
изсърхнал дъб, врабче, объркало се в полет
самотата расте най-бързо в бурите,
които човек преодолява в себе си*

*тиха запуснатост на опустяла градина
думи от уста, загубила вкуса си
такова сбогуване наранява сърцето ми*

*провиделите надалече са се унесли
писмата на миналото
откраднати от бъдещето за кратко
като кичур коса стоят върху гърдта им,
колкото да ги прочетат*

*намерих пролука в себе си
и често се заривам там
най-красивото откритие на вечерта е мракът
и нагарчащият в душата бучиниш*

*като пътека, по която никой не е минавал съм
ако речеши да стъпиши,
разпръсни пепелта си в моята тишина
разпръсни я отново и отново
далече, единствено за вятъра*

НЕВА¹

Майка ти, преди да ти избере име
изсуши розите, окачени на стената
с радост те отгледа в себе си така
както се отглеждат юли, август и летни следобеди
единственото ѝ желание беше да има
една тоналност на земята
през колко градове минахме заедно,
израствайки с по година от континент в континент
научихме как се живее в места без реки
как се изкачват върхове, как се утешава човек на сянка
научихме тъгата на чакащите есента
като весел панаир описахме в стиховете си света
просто толкова красиво би могло да бъде едно море
така усетихме доволството на дъжда, слял се с него
вярването обема в себе си всички времена,
колебанията на търсеците изхода
срещнахме растения, пиещи кръв
жълти треви, достигнали облаците
всички останки от пожарище
книги на еко-критическа тема
припомнихме си забравени езици
шотландски котки от застрашен вид
гледахме в същия документален филм
с баща ти, преди да ти избере име,
бяхме вървели с часове из един остров
с маслинови дървета, които си бяха там от сто години
между каменни къщи, чието ухание е забравено вече
минахме през един незнаен гроб
с изгаснали свеци до надгробната плоча
сякаш намерили рая изгубен
в уютната гръд на пръстта си спяха
хората, чиято съдба е история
а може би всяка смърт е изгнание, само

¹ Нева е **макам (лад)** в турската музика, изграден около тона *нева* (обикновено ре), със специфична последователност от интервали и характерно мелодично развитие. (Б.пр.)

*светлината, извираща от сърцата ни
е дете, което ще препуска в цитрусовите градини
и ще напълни лятото със сънните си ръце
нева, прошепнах сам на себе си
нима животът не е, казах си, тази празнота*

ДЖУДЖЕ

*как бързо остаряваш, тяло
наведа се, изправя се и сезонът е минал
над главата ми – волни птици в ширнала се синева
на дърво прилича човекът, сухите клони са отминалите дни
лази стволе, ползвай - любовта е преход от свят на свят
а бялото по косите е петно назаем
животът ми даде думите, които бе сдъвкал в устата си
шептах ги в уши, които избирах
плътта на човека е тленна,
на ръст - джудже с дух е
войната е изобретяването на колелото
пушката е сетнешна работа
насилие е да се очаква толкова много от едно сърце*

*уморен брат са вечерите за човека
наполовина мрак, наполовина небе*

*Превод –
Кадрие Джесур*

*Пролетни тежки води
са понесли камбани и птици.
Сресва вятърът бурни треви
и звънят придошлите капчуци.
По площадите тънка мъгла
се разплита на слънчеви нишки.
В молекули от светлина
виждам как животът приижда.
Край мене бясно цъфтят
и се разлистват небрежни желания.
Тупти в сърцето на пролетта
хлорофил и озонът се ражда.
Но ме няма във тази нега,
в този град, в тази пролет ме няма.
Плисва в локвите звън от стъкла,
а безкраят е жертвена клада.
И препускам със звездния рой
в неизбродните кръговрати.
Миг и вечност се сливат в едно
там нейде отвъд хоризонта.*

КЪЩА НА ХУДОЖНИЦИ

*Смях кънтеше в къщата.
Със смеха явил се бе духът,
вселен в изкуството.*

*И той като смеха
се бе отдал на свободата си.
Гълчавата се люшкаше от тихото нестройно музициране
до дразнещите висоти на крясъка,
а в края си изчезваше като последен екот в нищото.
Реч звънлива на жени
се сливаше със реч звънлива на мъже.
Словото се губеше в кресчендото на хаоса.*

*Жените тук минаваха и отминаваха,
тъй както идват и си заминават музите.
Неверни,
като музите,
жените някой ден в забравата ще си отидат.
В забравата,
но другаде,
там, където няма да бъдат забрaва за другите.
Жените,
а и музите са Божие явление,
но то е Божи дар,
ако има воля Божия.*

*Отмина времето на къщата.
Сега се е стаила в тишината си.
Някога оттам се появяваше картина
и търсеше света.*

Бе петимна да има между нея и света взаимност.
Но неведнъж,

като я видеше,
светът се смръщаваше неодобрително –
не ѝ харесваха несъвършенствата.

А тя – капризна и самонадеяна –
накриво го поглеждаше.
Светът не искаше да знае за своите несъвършенства,
а се взираше в нейните.

Днес къщата е бездиханна, глуха и невиждаща,
но в себе си все пак оглежда се.
Не ѝ се ще,
макар и възник паднала,
със празен поглед,
отправен към всемира,
да потъне без следа в небитието.

И себе си започна да рисува.
Видяха се руини.
Прах се вдигаше възбог.
И някъде сред тях съзираше се ъгъл на картина.
После тишина.
Къщата остави го това видение в пространството
и се спомина.

Странник някакъв,
с отворено за сътворението на света сърце,
с поглед благ и вдъхновен,
с чувство на ваятел и творец,
видя картината на голото поле,
а то бе пуста, гола равнина,
без следа от къща и гълчава.
Мирозданието сякаш бе потънало във прах и тишина.

Внезапно не картина,
чудо той видя,
чудото на всички времена:
къщата от пепелта сама се възроди –
родена от самата вечност,
себе си на вечността дари.
Творецът влезе там и заживя.
Първо Сътворението нарисува.

ГАРНИЗОННОТО СТРЕЛБИЩЕ

Винаги ще има някой,
изправен до стената в гарнизонното стрелбище,
и обречен на разстрел.
Отсреща друг ще има –
екзекутор и палач,
обречен да разстрелва.
Очи в очи,
презрително и гневно,
ще се гледат началата.
Ще отекват изстрели.
И времето ще вика.
Историята ще кънти
и ще потръпва страховито.
Камбаните ѝ ще отекват във вековечния безкрай.
И този звън в човешките несипно ще прониква.
В душата на света ще е сигнал за битка.
Картаген ще бъде разрушен.
Рубикон – преминат.
И по пътя на трънните цветя ще се възвиси Голгота.
Ще се възвисят Кръстът
и Мъченикът.

МЪРТВИ СТЕНИ

*Разговорите празни,
водени там,
застинаха мъртви в стените.
Гуляйте – и те се вкамениха.
Музиката, цигареният дим, прахът,
и те сковаха се в зида.
Там сега е мъртво.
Там сега е глухота.
И никой нищичко не знае,
освен стените –
ням свидетел.*

*Зъл дух ли бе превзел Духа
и го бе принесъл в жертва на разгула?
Или оргията вакханална бе изпразнила душите
и в замяна бе им дала пустота?*

*Ако на този свят
не е останал никой,
освен стените –
ням свидетел,
то няма как да се узнае
дали трагедия е имало във веселбата,
или смехът е бил проникнат от печал.*

*А на мен стените все още ми говорят
за един живот безсмислен и погубен.
А на мен стените все още ми говорят за смъртта.*

ЗВЕЗДНА РОСА

*Тази нощ звездите са плакали.
Във всяка капка роса виждам звезда.
От някои капки просълзеното щастие гледа.
А от други – скръбната безнадеждност.
Звездите казват просто истината на света.
Ние можем ли да бъдем толкова велики?
Като божествена искра?*

*Росата на другата нощ се изгуби.
Във рой от светулки тя се превърна.
Огромен облак от примигващи светлинки се сля със звездите.
И от звездното небе вселената ни погледна весело-скръбно.
Съзнанието отдолу със същото ѝ отвърна.*

Пролет (Златенка)
Художник: Валентин Атанасов

Ралица ДОБРЕВА

За къде бързате?
Времето ли искате да изпреварите?
Наистина ли повярвахте, че в своята самозабрава то ще ви пожали?
Не са ли ви казвали, че и доброто, и лошото са бумеранг?
О, почакайте!
Чувам, че разказвате сами за добрините си.
А добрини ли са наистина?
Около вас виждам само тъжно обкръжение.
Спите ли нощем спокойно?
Разболявате се бавно, нали?
И не само вие...
Колко добро направихте, разкажете ми, моля!
Покажете и мерилото си за добрини!
По него ли тече времето за вас?
Още ли бързате?
Извинете.

В онази нощ все още не знаех, че всичко преживяно ще определи
посоката, по която животът ми ще върви занапред.
В онази нощ аз просто го обичах.
Нещастieto, което носеше в душата си, ми беше непознато!
След онази нощ, щом затворехме входната врата, очите ми
трябваше да свикнат с мрака.
Очите ми трябваше да намерят пътя.
След онази нощ на моето заветно "Да" аз, без да осъзнавам, се
съгласих да опозная човека - страдайки!
Сърцето ми беше изпълнено със светлина, която помагаше на очите
ми да виждат пътя. Но грешния.
Да обичам беше най-голямото ми наказание.
Може би урокът не е бил за мен?!
Може би е трябвало сама да откроя, че животът е майстор -
бижутиер!
Обработвайки скъпоценната ми душа, животът с всеки удар ме
възпитаваше все по-сурово.
Знам, че онази нощ е била неизбежна!
Всеки ден животът взима своя данък!
Онази нощ.

Тя беше
нежна и самотна
мъничка луна,
която се въртеше
в пустотата на небето
и го правеше вълшебно
с бледата си светлина.
Аз стоях и гледах
как загадъчно изгрява,
как плува в облаци
от звезден прах
и как залязва,
уморена и чаровна
и пълна със тъга.
Докоснах я с ръка
и се почувствах силен
като Бог.
Светът изгуби своята
материална грубост
и се превърна
във поезия.
Но не за дълго.
На моята луна звездата
просмука бързо
своите градивни начала,
избухна
във предсмъртен огън,
после бавно догоря
и стана черна дупка.
Гравитацията свърши
и цялата логичност
на законите се изпари.
Луната ми попадна в зоната
на центробежното си минало
и се разби във чернотата

на отправната му точка.
Стоях и гледах.
Не можех
да направя много,
защото нямах
силата на Бог,
но нещо сторих.
Запомних първо всичко.
А после бавно се наведох
и съградих
варосан малък храм.
Поставих в него
не икони и олтар,
а спомена
за цялата хармония
и бившия голям пожар,
за да се помни
и за да се пази
от безбожници,
които не поглеждат
към небето.

~~~

Седеше срещу мен
във рехавия полумрак
изваяна от пясък,
уморена и изяица
като странен блясък.
Притворила очи
във поза на богиня
неподвластна
на това, което
времето руши.
Отпуснала небрежно
нежните си рамена,
всевластна жрица
на човешките съдби

и на самотната луна.
Обвита цялата
в божествена позлата
на слязла от небето
мека и дифузна,
оцветена в жълто
светлина.

~~~

Случайно те видях,
когато слънцето залязваше,
а морето уморено
лягаше да спи.
Вятърът си беше тръгнал,
още нямаше звезди,
ухаеше единствено
на водорасли
и на разбита морска пяна
там – при залива
в крайбрежните скали.
Нюанси много нямаше,
фонът беше тъмносин.
Зад тебе само
имаше черта,
отделяща небето
от спокойствието
на замрялото море,
в което трепкаше
остатъка на залеза,
потъващ бавно
някъде на дъното
с копнеж последен
и необясним –
да оцвети косата ти
във цвят невидим
и нетраен като дим.

~~~

Минаваха годините,
минаваха и вековете...
Измервано с различни
мерни единици,
времето течеше
без да бърза много,
без и много да се бави.
Всяко лято слънцето печеше,
духаха безкрайни ветрове,
много дъждове валяха,
имаше и меки,
имаше и мразовити зими
и отново слънцето печеше.
И ставаха пустини
там, където преди време
беше пожълтяла есен...
И ставаха оазиси
пустинните места.
Изтъняваха баири,
вдигаха се нови върхове,
някъде пресъхваха реки,
на друго място
заливаше водата
цели брегове...
Изворните начала
се губеха в скалите.
И бликваха встрани.
Пукнатините ставаха
на пещери.
Вкаменяваха се капките
и паяжинно плъзваха
по целите тавани
и всичките стени.

А там, където до момента
непрестанно зеленееше,
тръгваха студени и големи,
тежки и прозрачни ледове.
Изригваха вулкани,
изстиваше им бавно лавата,
изгряваха едни звезди,
други чезнеха
във мрака на забравата
и все пак някои от всичките
животни оцеляваха.
Внезапни земетръси
тресяха земната кора
и цели острови потъваха,
континентални шевове
се пукаха на възлови места...
Но Тя – Земята се въртеше
и носеше товара
от греховност
на човешките дела.
Но всичко свърши...
Цялата материалност
ластично разтеглена и прашина,
разпъната на кръст
достигна сетния предел,
белязан с белега
на собственото си отричане.
Времето се изкриви
в забравен някога и минал,
но логичен край.
Започна да тече обратно
и всичко се превърна в точка.
Празните пространства
си отдъхнаха...

Но не за дълго –
свитата материя
започна да събира сили,
за да дочака словото,
което е било
в предишното начало
и да започне всичко
отначало,
както е било тогава...

~~~

В края на нощта
започна пак
отново да прозира
конечно тънката
илюзия на хоризонта
от бледа и студена,
отразена в облаците,
мъртво преродена
жълта светлина,
която постепенно
се превърна в точка
и сложи край
на всички сънища,
които бяха се събрали
нещо да си кажат
някъде във края
на нощта.

Сандъчета с растения без имена,
попадали случайно още като семена,
в очакване да се родят
в един футуристичен и неспокоен свят –
все още разпознаваем, странен, непознат...
Стативите, палитрите, платната и боите
отвеждат всеки път нагоре към звездите...
Кутиите, панерите и други разни,
напълнени с рецепти за ястия
и с медикаментите разнообразни...
И стихосбирките с екстремно белите си страници,
поръсени със черни букви...
И мечтаещите в гардероба стари раници...
Торбичка – в нея шнорхел, бански, очила за плуване, море
и споменът за чайки във небето – две по две...
Бегачите, велосипедите в мазето,
оставили безкраен автограф върху шосето...
Подсказва този хармоничен хаос,
като изображение почти невидимо на паус,
че в живота има всичко – свобода и граници,
романтични спомени, копнежи, плащания, данъци,
идеи луди и абстрактно-смели експерименти.
Домът е място за съхраняване
на приятни и на неочаквани моменти.
Животът ни е споделен...Аплодисменти!

~~~

Изпращаме
ветровитите дни
в календара на времето.
Спомените са зад нас,
пред нас – проблемите.

~~~

Всеки ден
от нас животът
по нещо взема,
всеки ден ние
по нещо даваме,
странно е
и непредвидимо,
но истината е,
че така себе си
съхраняваме.

~~~

Възрастта ни „личи“,
възрастта ни „прилича“,
хубави сме „каквито сме“,
защото най-после е време
истински себе си да обичаме.

~~~

Даденост е светлината,
сянката е алтернатива,
в „Ин и Ян“ вселената
творческото лого „Аз и Ти“
логично във едно се сливат.

~~~

Очите ни
не се променят,
небето,
улиците,
къщите...
Променят се мечтите ни,
копнежите,
надеждите...
А ние сме си същите.

***

*Миниживот е всеки ден -
миниатюра,
проекция и огледало.*

*Пътувам днес със самолет за вкъщи,
по пистата-стремеж излитам
и пърхам с буйна радост-свобода,
като птиче току-що пролетяло. Същност.*

*Но на високото е буря страшна, турбуленция и страхове,
гръм и мълнии в епична схватка,
златен писък на небе.*

Притрепервам в спомени и бъдеще.

*Долу. Инкрустираните в злато градове
и разлятите съкровища джуджешки.
Тук-там - ефирно-сребърни снегове
и разпиляно туптящото земно сърце.*

*Прекланям се пред косо падащ лъч,
спускащ духовете на молитви,
инстинктивно хващам близката ръка
и безмълвно моля да ме върнат у дома.*

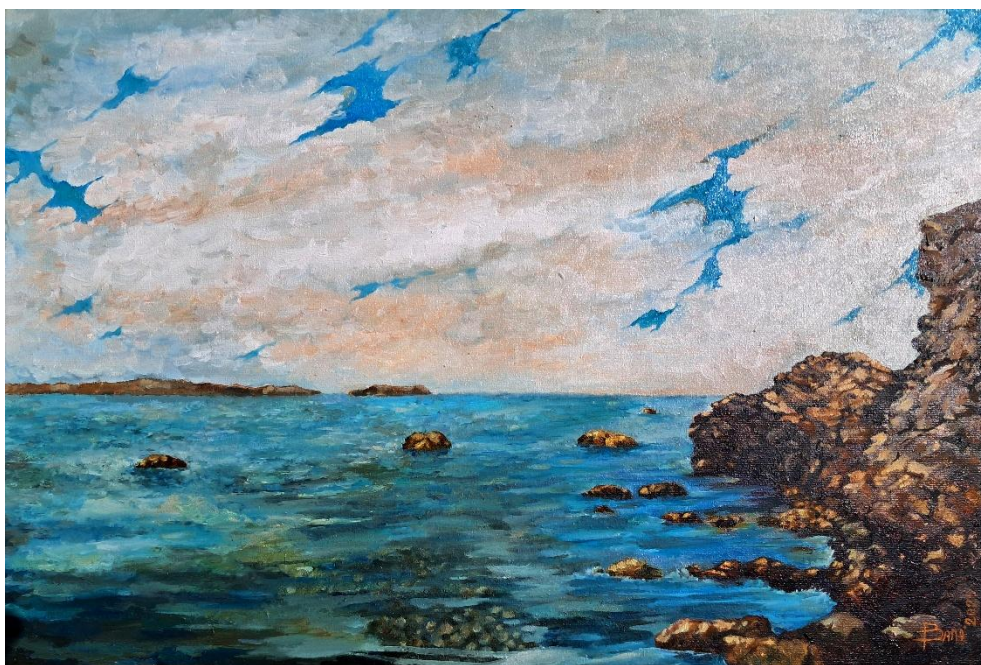
Благославя ме въздушното пространство.

***

*Светкавична супа от мълнии и облачен пух
плиска с лъжичка бурята, като дете.
Нелогично.
Безмерно.
Възхитително.
Слънцето ще изпере.*

***

*Бали сено се търкалят в сърцето ми
и меко милват сензорите ми житейски.
Дърво, наред полето - сянка за копачи,
утеха за тъгата, с птичи гнезда.
Песен ливадна, усмивка и трепет,
макова нежност и пръснати цветни лечебници,
вятър устремава очите ми отвъд хоризонти,
отвъд измерения и часовникови стрелки,
стрели на небесен пух спускат ефирен дъх
сред жуужене, сред мека прегръдка.
Тревата разрошва косата ми и танцуваме.
Като вълни.*

*Созопол
Художник Валентин Атанасов*

СВЕТОВИДЕНИЕ.

ПРИКАЗКИ, СЪНИЩА И ФРАГМЕНТИ. С., 2025

Станчо Пенчев е отдавна известен в писателските и в журналистическите среди. За това свидетелстват както неговите белетристични книги, така и журналистическата му дейност, дейността му както в столични телевизии, така и в шуменската. Има приноси и в документалното кино, декориран е или номиниран с авторитетни литературни награди. Но с оглед на неговата проза не трябва да забравяме и образованието на Пенчев. Завършил е Философския факултет на СУ във време, когато там се подвизаваха сравнително независими поне тогава преподаватели като Николай Василев, Цочо Бояджиев,

частично Андрей Райчев, а негов състудент и приятел е политологът с международна известност Иван Кръстев, някога гастролирал в Шумен като поет. Новата му книга има сложно съставно заглавие, което отразява нейната полижанрова природа, обхващаща три тематично-стилови зони. И това е белег на многостранен художествен подход към описваните явления, подход, който съчетава актуалност със стремление за непреходност. Към подобно жанрово сплавяне като градивен композиционен похват Ст. Пенчев прибегва и в по – ранни свои книги: *Отблясъци от капки вода* (1995), *Сънни светилища* (1997), *Властта на очите* (2001), *Силата на вдигнатата ръка* (2004). А от петте му романа може би най – известен е *Късна жена*, с две издания, от 1997 и 2014.

В споменатата триделна жанрово – стиллова организация на книгата като първи е положен делът, озаглавен *Девет приказки. Крилати истории от разни времена*. Съвременната приказка има

разнообразни превъплъщения, да си припомним, че стреснатата от чудатостите на Курт Вонегът критика определи първоначално творенията му като *приказки от атомния век*. На практика това са притчи с източен придъх, които отвеждат към познатите ни от *Вехтия Завет Притчи* и *Премъдрости Соломонови*, и към новелите от староиндийската *Панчатантра*, части от която, с герой Китоврас, вариант на античния кентавър Хирон, ще срещнем и в Старата българска книжнина, у Стоян Михайловски, частично у Елин Пелин и Ангел Каралийчева в по - ново време в *Приказки за мен и за вас* на Георги Величков. Основният конфликт в тези приказки, в които връзката с традиционния фолклор съставя малка и силно изменена част, е между мъдреца и царя, между Власт, Народ и Справедливостта, макар и само мяркаща се. Пенчев обръща внимание на малките неща в живота, сравнявайки ги с малки, но значими чудеса. Не *малки хора* или *малки истории*, а *малки чудеса*. В приказката *Ябълковата семка* той пише по този повод: *Защо ли ви казвам неща, които вече знаете? Ами защото тайните обикновено се крият точно в познатите ни и омръзнали до втръсване случки и ежедневни преживелици. Ние сме толкова улисани да повтаряме всичко по безброй пъти, че никога не забелязваме сиянието на малките чудеса в живота си.*

Съществено място е отделено на категорията *Страх* като потискаща и възпираща субстанция, както и на *Паметта*. Разбира се, *Паметта* е интерпретирана различно и избирателно, и като константна, и като изменчива Янусова категория. Неслучайно днес в литературознанието, културологията и изобщо в хуманитарните и социалните науки се отделя толкова значително внимание на така наречените **Memory studies**, в Лондон излиза и специализиран журнал с такова название, на практика засягащ целия спектър на историческите изследвания. В този универсалистично съвременен и донякъде постколониален дух, но, разбира се, по своему, Пенчев многократно отправя алюзии към днешния политически живот, къде по-сериозни, къде по – травестийни и комични (но не и ядовито злостни). По този начин той се стреми да слива поуците на миналото, доколкото са осъзнати, със спецификата и изискванията на съвременната житейска ситуация.

В дела, онасловен *Световидения. Сънища*, авторът, верен на своите отколешни литературни пристрастия и търсения, е прибягнал до твърде интригуващи стилизации в поезия и проза, използвайки умело старобългарска и църковнославянска лексика. На места той конструира сложни неологизми и ги вплита своеобразно в стихотворения в проза. Получила се една полифонична оратория, която, при съответната музикална оркестрация, би заела подобаващо място в нашата църковна музика, подобно на неотдавнашната християнска поема на отец Кирил Попов – музикално – театрален спектакъл в две действия и десет картини, назован *Рилският пустинник*. Наблюдавах в Софийската опера това рядко за нашия сценичен и богословски живот явление, под диригентството на старозагорския митрополит Киприан, впрочем авторът е брат на проф. Георги Попов, благодарение на чиито изследвания нашият университет носи името Константин Преславски. А тук ще приведем като пример за находчива употреба на църковна лексика, на места с югозападнобългарски произход, стихотворението *Стълпник*, макар на същото основание могат да се цитират и редица други строфи:

Стълпник

*Во низвержение, во упоение
от слабост, горест и томление.
Аз виждам блуден знак – стълпотворение.*

Станчо Пенчев е центриран върху дадена тема и не превръща старинната книжовна конфигурация в банално - стилизирана самоцел, както се е получило преди време в странно популярните *Византийски запови* на Радко Радков.

Третият раздел включва фрагменти, типична жанрова форма за разпространеното днес писане **Non fiction**, литература, описваща реалността чрез използването на най-различни форми, в които обаче преобладават фрагментите, кратката есеистика и донякъде афористиката. В представената от Пенчев жанрова версия ключова роля играе философията, но не източната мъдрост, а вникването в съдбата на модерната цивилизация, на днешния човек и неговия морал. От тази форма Пенчев се е възползвал и друг път, далеч не само заради своето

философско образование, така че можем да приемем предложените фрагменти за поредна проява на традиционен и личен творчески континуитет. Всеки философско – литературен опит на български, славянски и балкански автор, особено прозаик, крие съответните рискове, които са отдавна изтъквани от етнологзи и културолози. Те се свеждат до рехавата изначална основа, до липсата на собствена философска традиция, особено що се отнася до пълното отсъствие на така нареч. теологически и философски **суми**, от типа на всеизвестната *Summa theologia universalis* на Тома Аквински и неговите последователи, а оттам и на строго систематично и рационално организирано знание (ще добавим, че упоменатата основополагаща сума бе преведена на български около 750 години след излизането на нейния оригинал, а има и страни, където не е преведена и до днес). Оттук и неизбежният интерес на нашите автори с философска ориентация не към разсъдъчната и логически аргументирана мисъл, а към фолклорната и религиозната притча, към епиграмата и поетически обогретеното изложение, предпочитана е рустикалната лакърдия, пред университетската лекция. За всичко това Пенчев си дава сметка и очевидно се стреми да го заобиколи. Разгледаната накратко книга *Световидение* на Станчо Пенчев има несъмнено своето място в обграждащия ни книжовен поток и сигурно привлича вниманието на изглеждащия все по-взискателен читател. За това безспорно допринасят и интересните, впечатляващи и подтикващи към размисъл графики на проф. Спартак Паскалевски, известен наш творец, отдавнашен познайник на шуменската художествена и академична общественост и енергичен съучастник в нейното естетическо битие, както с произведенията си, така и с научната, преподавателска и популяризаторска дейност. Графиките отразяват и белетристичните идеи на Станчо Пенчев, и добавят към тях нови и свои виждания, чиито кодове читателят – зрител също трябва да разчете. Така и общото внушение на книгата като артефакт, продукт на две изкуства, усилва естетическото си излъчване.

Христо ТРЕНДАФИЛОВ

„СВЕТОВИДЕНИЕ“, КРЪСТОПЪТ НА ПЕПЕЛ – ФРАГМЕНТИ

1

Човекът е решен да прави история дори в мига, когато усеща ледения дъх на смъртта. Защо ? Всички наши отговори се блъскат в стената на едно дълбоко безверие, белязало последните два века от световната историческа драма. Западът издигна в култ индивидуалната свобода и правата на личността, за да потисне дълбокото си усещане за духовна безпътица и поразяващ душевната му цялост материализъм, а Далечният Изток се зае с технологичното си усъвършенстване и разми фокуса на духовното. Причината за всичко това е простата истина, че световните религии навлязоха в своя последен - уви, ужасно дълъг - период на деградация и упадък на институциите . Регресията роди агресията на исляма и идеологическата немощ на християнското вероучение. Проблемът на съвременния свят не е в неговата пренаселеност и липса на ресурси, а в невъзможността му да даде смисъл на своето съществуване. Банално, нали ? Не съвсем. Човешкото съзнание, особено ако е преживяло цивилизационна организираност, се нуждае от все по-ясни основания за своето пребиваване на Земята. От идеален ред в мирогледа, който да се опитва да претвори тук, в планетните очертания. Човечеството е вече твърде възрастно, за да се радва детински на света. То познава вкуса на хаоса, световния военен безпорядък и не вярва в чудесата на провидението. Човечеството трябва отново да открие белия път на надеждата. А сега това изглежда отчайващо и изнурително, като докосване през стъкло.

2

Историята на народите напомня по нещо живота на пчелния рой. Докато пчелата майка е една, кръговете на организация в роя са подредени според мястото им в хранителната и възпроизводствената верига на общността. Те се движат като зъбчатите колела на съвършен механизъм. При хората, които все още не познават йерархията на тази организация, идейният център са моралът и обичайното право, втвърдяващо се в юриспруденцията и конституционната матрица. Когато правото на власт е от Бога, то може да бъде оспорено от единици, и то в привилегировано положение. Когато властта произтича от народа, той се разделя най-малко на две половини, а после се атомизира и неговото право губи силата си пред организацията на финансовия ресурс. Обществото се рой, но вече не може да възпроизведе достатъчно мощен център на своя живот. Организацията се усложнява, става

високоразходна поради нарастващия брой посреднически звена, заличава от центробежната си тяга и постепенно се разпада. Новият пчелен рой търси ново местообитание, за да се преорганизира, а човешкият – новото лице на своя Бог.

3

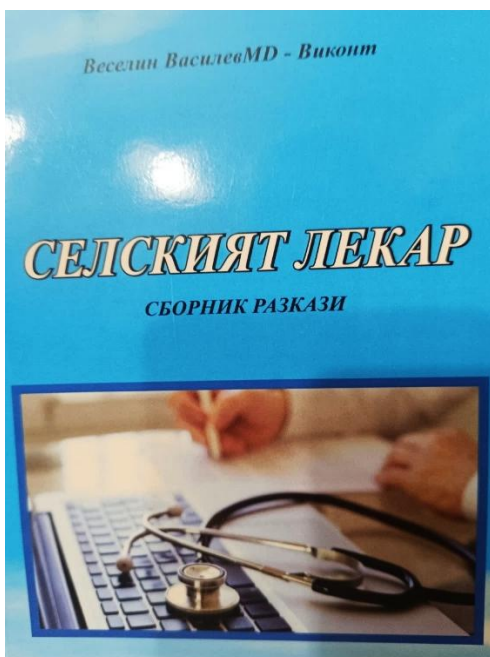
Защо човешката представа за история няма почти нищо общо с усещането ни за справедливост ? Великите сили са могъщи и несправедливи, а малките държави – слаби и зависими от тях. Сблъсъците между големите отравят света с омраза и страдание и разстройват живота на много човешки общества. Империите обикновено имат по няколко пъти по-дълъг живот от малките държавни образувания, въпреки че, противно на моралните норми, потискат милиони и използват плодовете на техния труд безвъзмездно или с изтънчен цинизъм. В основата на тази загадка е човешкото съзнание. То е устроено като механизъм с махало. Затова за него изглеждат важни крайните положения, а не пътят между тях. Човешката история е всъщност история на съзнанието, което постепенно осъзнава действието вътре в себе си. Човек не се учи от грешките си, защото не прозира достатъчно ясно основните значения в живота си. Не разбира, че е на Земята, първо, по своя воля, тоест трябва да приеме живота си и най-вече хората около себе си като единствено възможните. Те не могат да му навредят, нито да го накарат да страда, защото всичко, което му се случва, е избрано от него доброволно, преди да облече телесните си одежди, а когато ги свали, той или душата му пак ще трябва да избера и е по-добре да не повтарят най-простите упражнения на житейското изкуство.

Превъплъщението на душите не е приумица на източните съзерцатели, а закон, който всеки в Новата епоха ще прозре и изпита със съзнание. Насила или драговолно. В края на краищата изборът е личен и необвързващ за еволюционния закон. Закон, който както твърдят старите писания, напомня хромел. Смила всички зърна със студената сила на камъка и оставя брашно – бяло и питателно.

ЛЕЧЕНИЕ ЧРЕЗ СЛОВО

*Литературна рецензия за книгата
сборник с разкази „Селският лекар”*

Д-р Веселин Василев, както той споделя, е лекар с повече от половин век практика. Да опознаеш човека в пълнота е невъзможно,

даже и две торби сол да си изял с него, но пътят към това познание е възможен. Д-р Василев знае какво е човекът. И гледа човека с разбиране, без го да съди. Преди години ме бяха удивили два стиха от евангелието на св. ап. Йоана: „Но Сам Иисус не им се доверяваше, защото познаваше всички, и нямаше нужда някой да засвидетелствува за човека, понеже Сам знаеше, какво има в човека“ (Йоан. 2: 24-25)

Животът се оказва посилен от смъртта. Тъмнината винаги потъва в светлината —

докато се обезсмисли. Любовта винаги побеждава, макар и трудно и след изпитания побеждава омразата и злото. Ето тази сила и надделяване е в мислите на д-р Василев и в историите, които ни разказва. При това — спокойно, обикновено и без драматизиране. В неговите мисли и разказани истории има идеализъм и този, който чете, застава малко с недоумение пред текста. Защото това, което виждаме около нас в сегашния свят, е много далеч от идеализма. Злото обикновено е банално и гласовито. Твори страх. Твори и илюзията, че доминира в света. Но ако подминем със спокойствие и безразличие тези гледки, които по намерение би трябвало да ни изплашат, подтиснат и подчинят на нечия чужда воля и не бъдем малодушни, ще видим, че животът в разказите на д-р Василев е показал това: животът доминира над смъртта, светлината — над тъмнината, любовта, макар и трудна, над омразата и пошлостта. В любовта страх няма.

С текстовете, събрани в тази книга, д-р Василев продължава да лекува, този път със слово, читателите на разказаните от него истории. Обикновено в края на разказа е изречено посланието към читателя – винаги ведро, светло и обнадеждаващо. Като:

„Няма значение сега, че има някакви човешки стимуланти в мозъчните полукълба, имаше знак за истинска любов и извървяна човешка сполука“ („Романтично пътуване“).

Или: *„Времето върви и наслаява ритуали, и всеки трябва да се досети, че истинското човеколюбие се извисява над миналото си на придобити народни традиции и никой честен човек не се поддава на насилствено убеждение, защото в себе си дълбоко вярва в дълголетното житейско битие“ („Нови приятели“).*

Няма нищо чудно в това лекарят да е и писател. Много от светците в християнския пантеон като св. Козма и Дамян, св. Пантелеймон, св. Трифон и пр. и пр. множество, са лекари. Те са лекували и със слово.

Лекарите се споменават много пъти в книгите на Светото Писание. В старозаветната „Книга на Иисуса, Син Сирахов“, писана във времето от 200 – 175 година преди Христа, четем **„почитай лекаря с чест според нуждата от него, защото Господ го е създал, и лекуването е от Вишния, и от царя получава дар. Знанието на лекаря ще възвиси главата му и между велможите ще бъде на почит“** (Сир.38:1-2)

Да лекуваш е дар свише и ако умножиш даденото ти, ти се дава още, а ако заровиш дара си в земята, един ден ти се взема и това, което имаш, и се дава другиму. Д-р Василев умножава това, което е негов дар, умножил го е като практикуващ лекар, а сега го умножава и със слово.

Разказаните в книгата истории са се случили реално. Не само това. В тях четем ценни документални случки за писателите Борис Христов и Радой Ралин. Умението на разказвача е в това да види случващото се и да изведе из него история, която не само да бъде разказана, но и да е в полза на този, който слуша. Сегашната книжовна, филмова, телевизионна култура ни предлага един и същ разказ от 90-те години на миналия век до днес – за разпада на общността, на личността, на връзките в дома, за корупцията, за живота на „ъндърграунда“, сиреч за подземията и пр. и пр. Четящият и гледащият очаква да чуе същото от разказите на един лекар. Кой друг, ако не лекарят, би могъл да ни

посвети още и още в онова, което, ако припомним забравените от 70-те години на миналия век Пинк Флойд, условно ще наречем тъмната (обратната) страна на луната(**The Dark Side of the Moon**).

Нищо подобно няма в тези разкази. А ако се намери, то е разказано като щрих от светла тъга. Д-р Василев няма как да не познава и тъмната страна на луната. Но не ни занимава с нея. Духът на неговите разкази е за градивното. Сега на това му казват положително мислене. Голяма част от случките са в места извън България. Д-р Василев е бил в почти всички европейски страни. Разказите не са за екзотиката на чуждото място. Не са и за приключенията на един лекар в Европа. Персонажите му пътуват. Те са себе си където и да са, те са в света, но светът не е в тях. Събитията се случват в самия човек, в емоциите му, в размишленията за човека или за медицината. Това е и погледът на лекар, който няма вкус към болестта, а има вкус към светлината, към радостта от живота, към добрите нрави, вкус към уважението на човека и мислене, което не приема тъмнината.

Ако има екзотика, то тя е в детайлите на текста. Така от „Усмехнатото утро“ научих, че бирата „Амстел“ е име на река в Амстердам.

В центъра на историята е личността на разказвача. Светът минава покрай него и му служи, за да провери нещо премислено преди или за да открие нещо ново, но пак в него и чрез него. Със своето „позитивно мислене“ разказвачът също минава през света. Разказвачът е стъпил твърдо, здраво с двата си крака в този свят и пак да повторим, гледа на него със светъл и ведър поглед. Необикновеното вижда в обикновеното. Историите, които разказва, не са за никакви изключителни събития, а са за ежедневието. В него вижда изключителното. Зад дребните неща са човешките истории. След всичките тези случаи из разни страни на континента, в които страни той явно е търсил и премислял нещо, в „Хербатка“ четем:

„Истинското богатство е да умееш да даваш, а не да вземаш. Да бъдеш щедър към другите. Да имаш свободата да правиш това, което обичаш, но най-добре в Отечеството си.“

Така е. Не само в Отечеството си, но даже, колкото и учудващо да е това, и в Шумен. Знам го от опит. Камъкът си тежи на мястото, според известното на всички ни клише, макар че словото клише също стана клише, камъкът и да е претъркалян на това място, на което тежи,

човек е свободен тук. Така както по традиция разбира свободата си. И както другаде не може да е свободен. Или установените правила и обществени договорености не позволяват тази свобода, която той знае, и към която е привикнал.

В разказите има много медицина. Нормално е да е така, а и четящите получават полезно знание от прочетеното. Много често в разказа има друг разказ. По друг начин казано – разказ в разказа. В разказите има устрем към живот в хармония, успех и надежда.

В „Щъркелите в село без черква“ щъркелите се оказват по-добри от хората. Разказващият не осъжда никого. И то не само в този разказ. Той разбира човека и човешкото. Животът се преживява като наслаждение, не в смисъл на наслади и удоволствия, а като наслаждение от дара да си приведен от небитие в битие. Любовта в разказите е възвишено емоционално преживяване. Телесното в историите се превръща в душевно. Историите, да го повторим, явно не са фикции, художествена измислица, а са наистина случили се. Разказвачът ги е видял и запомнил като истории. Медицински реалии и ситуации, обяснения на термини и чужда реч под линия ни препращат към реалността на случилото се. Животът сега предлага такива събития, които човешката фантазия не може да сътвори. В „Селският лекар“ всичко е в светлина, в простор, във ведрина. Няма история, която да угнетява читателя. В тези свои текстове разказващият преодолява болестта и лекува, пак да го кажем, случилото се.

Ако огледаме книгата и като книжно тяло, ще видим на предната корица стетоскоп, който е поставен върху клавиатура на компютър. В дълбочина са две ръце на лекар, който пише. Ако това е правилното разбиране на символиката –пред очите ни е миналото и бъдещето на медицината. На задната корица д-р Василев е между два свещника. Покойният атонски старец Паисий, един от големите духовни стълбове на XX век, виждал в прелитащите над Атон самолети изображения на кръста и се прекръствал при тази гледка.

Всеки вижда в света онова, което иска да види. Затова тази композиция наподобява еврейската менора – седмосвещник. В старозаветната книга Изход тя е наречена „нер тамид“ (מנורת;) – светилник, постоянна светлина, постоянен светилник, буквално. Как тя да бъде направена е наредено на св. пр. Мойсей на планината Синай. Тя е била свещена утвар в Старозаветния храм и сега е в Православните

църкви, в олтара. Изобразена е в градската градина на Шумен върху една паметна плоча, на която пише, че евреите благодарят на българите за това, че са ги запазили по време на последната война. Не знам това случайно ли е или е търсен ефект, но тази постоянна светлина излиза изпод словото в историите от тази книга. Какво по-добро и по-хубаво от това.

Сава СИВРИЕВ

СЕЛСКИЯТ ЛЕКАР

Пасажер от каюта 46 стъпи на борда на круизния кораб под аплодисментите на част от екипажа, които го посрещнаха след като съобщиха името му. Администратор веднага оформи пластиката му, която щеше да бъде и паспорт и разплащателна дебитна карта на всички места на борда. Тръгна наядно по пътеката, където му посочи придружаващият камериер. Усети речния бриз в лицето си и нещо спря над глезените му. Стандартен лист от детско блокче за рисуване. Взе го в ръце и започна да го разглежда.

- Господине, тази рисунка е моя - пред него стоеше 7-8 годишно момиченце със събрана коса на опашка. Бледа, до леко жълтеникава кожа на лицето. Очите тъмни, гледащи уморено.

- Това местната католическа църква ли е? - запита мъжът. - Не, това е катедралата в Кьолн, господине. Ще ми дадете ли скицата, моля?

Докато разопаковаха багажа, дикторски глас по уредбата ги прикани да вземат спасителни жилетки и пояси от каютите си и да се качат на първата палуба за обучение при аварийни ситуации. Всички пътници взеха участие и старателно изпълняваха всичко, което им се демонстрираше.

На вечеря, преди да седне на стола си, на съседната маса видя момиченцето, вероятно майка ѝ и друга дама, поздрави ги. Стори му се, че дамата го загледа и леко се усмихна. Представи се на спътниците си, с които щеше да бъде на вечеря през време на цялото пътуване.

На следващата слънчева сутрин, след закуска, всички бяха на борда и искаха да видят атракцията на шлюза Железни врата, стесняваща руслото на тихия бял Дунав. Туристите наблюдаваха съсредоточено и почти не разговаряха помежду си. След като видяха зелените високи хълмове от двете страни, сиреч двете врати, и как корабът преминава от нисък към висок шлюз, всеки тръгна към кафето, джакузито или фитнеса. Настигна го дамата от съседната маса и го заговори.

- Казвам се Мина Нанева, а вие сте д-р Валчев, знаей, че имате лекарска практика на село и в града! Предполагам, че все така сте

отдаден и прецизен към пациентите си. Познаваме се отдавна, когато работехме като екип по превенция на наркоманията. По образование и призвание съм детски педагог и логопед.

И още приятни неща му разказа за работата с тинейджърите, от което му стана приятно. Елегантно се извини, направи ѝ кавалерски жест с лек поклон и каза, че бърза за фитнеса.

На другия ден, корабът пътуваше срещу течението по-бавно и всеки от туристите си беше намерил занимание. Докторът си беше поръчал коктейл и си го пиеше бавно и с наслада.

- Наздраве и добро настроение - го поздрави с усмивка детската педагожка.

- Наздраве и на вас, госпожо, моля седнете.

След като обсъдиха всичко до тук за пътуването, най-често срещана тема между туристи, тя помоли да сподели нещо по неговата професия. Лекарят кимна и я погледна поощрително.

- Не исках да Ви занимавам с лекарски теми, но започнах да се притеснявам и аз, а за майката на Ная да не говорим. Детето боледува още преди да се качат на борда. Намерила тук лекар интернист, той прегледал гърлото, подбрал от многото лекарства, които майката носела, но лечението не дало ефект. Дори започнала да поддържа температура по-висока от досегашната. Случайно попада на лекар по ушни и гърлени заболявания, част от весела бохемска компания. Отказал с думите, че няма никакви инструменти. Все пак погледнал болното дете и казал на майката да светне с телефона в гърлото. Направил добавка към лекарствата. Добре, но подобрение няма. Не съм казала на майката, че сте лекар, но искам да го прегледате.

Той се сети, за момиченцето с тъжните очи и обеща да го прегледа. Дълго разпитва майката за сегашното заболяване, минали заболявания, какви и колко често приема лекарства. Едновременно задаваше и кратки предразполагащи въпроси на детето, което започна да отговаря по-подробно за заболяването си. Извади слушалка от плика, който носеше и започна да прислушва детето, гърди, гръб, двете страни на гръден кош. Дамите се погледнаха впечатлени от прегледа и всяка си помисли дано да има ефект. Д-р Валчев извади и шпатула за гърло. Майката светна с фенерче от телефона. Прегледът завърши с изследване на корема и врата.

- Госпожи, болни са само сливиците и са с налепи в начална степен. Лечението от колегите е добро, но няма да има ефект, защото детето е резистентно от честото вземане на лекарствата и вероятно прилагане на самолечение, което точно сега ви създава проблем. Ще ви напиша рецепта. Утре имаме цял ден в Будапеща и отиваме заедно на аптека.

Попаднаха на аптека бързо, на крайречния булевард. Голяма, добре уредена. Насочиха се към свободно гише. Посрещна ги представителна дама над шестдесет години с прическа и подходящо поставен макияж.

- Jo napot, asszonyom* Keyszi csokolom- каза на унгарски лекарят. Което означаваше на български : добър ден госпожо, целувам ви ръка, рече лекарят и учуди дамите до него.

- Kerem, ur, отвърна тя- моля, кажете, господине -на български.

- Kerem az,orvossag. Orvos vagyok.-Моля, дайте ми лекарства. Лекар съм - казано на български.

Тя се усмихна. Разбра, че е чужденец и поласкана, че говори на родния ѝ език, го попита от къде е. Той ѝ отговори на унгарски. И за миг всички думи на този език му секнаха в главата. Попита дали говори немски. Тя озадачена отговори; *Natürlich***, *her doktor*, разбира се. Наследниците на Кайзера бяха запазили имперския език и достолепни обноски.

Д-р Валчев каза на майката, че могат да продължат на немски. Отдалечи се и седна на стол до панорамната витрина. След малко надписа дозировката на лекарствата. Погали Ная по главата. Пожела ѝ бързо оздравяване, тя го изненада с усмивка и се разделиха. Видяха се на следващия ден на вечерята. Докторът изчака дамите от съседната маса да станат и попита, настигайки г-жа Нанева , дали могат да поговорят. Вечерта беше спокойна, тиха, дори не се чуваха и корабните двигатели. Седнаха на открито, сервираха им питиета. Дамата побърза да сподели, че малката пациентка вече няма температура и си хапнала добре. Докторът попита събеседничката си дали иска да чуе една история. Тя кимна утвърдително. Той започна да говори тихо, не искаше да го чуват околните. В селото, в което работел, имало лечител точно на такива заболявания както сегашния случай. Казвал се бай Ради. Честно си практикувал занаята от много години. При него идвали болни, и малки и големи, от къде ли не, от близко и далече. Над 5-6 пъти по

негова покана идвали и специалисти по ушни-гърлени болести, пък и от други инстанции, внезапно за проверка. От различни места да се убедят , че няма шашма, всичко е дар природен, зависи все пак и от човешките ръце. Не лекуваше, когато по неговите думи имаше топчета на врата , и когато накрая на сеанса не чуваше задължителния звук за него, че е свършил работата до край. Тогава задължително ги изпращаше при лекар за лечение. Бил ходил по негово настояване и той да гледа сеансите, дори се пробвал под зоркия му поглед. Лечебният метод беше дърпане на уши. Запомнил е ритуалът. Педагожката, доловила преждевременно края на мисълта, го прекъсна.

- Искате и това да приложите като лечение на детето, за по-бързо оздравяване. Грижата за лечението беше ангажирала и нея, само каза, че с това се заема като педагог.

Говориха и по други теми. За лека нощ лечителят каза, ако има споразумение нека това да бъде утре около обяд.

Докторът влезе в дамската каюта, видимо настроението беше добро. Поиска и направиха подготовка, по тялото не трябваше да има стягащи колани, дрехи, дори махнаха панделката в косата, събуха и чорапките, за да може болестта да излезе. Лечителят сложи детето по гръб. Обясни на малката пациентка, че ще направи лек масаж на вратлето да не се страхува и да не се движи, да диша спокойно. Концентрира се и започна като да чува думите на бай Ради. „Бавно сядаш на колене и се отпускат до човека, слагаш ръцете на долната челюст, опипваш къде са сливиците, те са големи топчета. Полека движиш ръцете нагоре към ушите, стига до тях, леко ги поглаждаш, хващаш ушните миди от двете страни и с умерена сила подръпваш два пъти. Чуеш ли пук - пук - уцелил си лечението”. Дали чу пукането - не разбра, но детето се засмя с глас, а дамите плеснаха с ръце. След десет минути детето доби настроение, лекарят поиска да отвори широко уста, то го погледна в ръцете - бяха празни. Сливиците бяха смалени и най - важното: нямаше налепи. Късно вечерта на другия ден напуснаха Пасау. На вечерята Ная и майката ги нямаше. На тръгване Нанева му подаде плик, от който извади и отвори рисувателен лист. Освен познатата картинка на катедрала, второкласничката за трети клас, Ная беше написала: „Благодаря на чичко доктор от село, който ме излекува, а чичко докторите от града - не се чете. Той поиска да направи контролен преглед, но му отговори:

- Детето е много добре, с майката заминаха за Кьолн. Посрещна ги техният приятел на пристанището, при който отиват да живеят за постоянно. А този малък плик е за вас, докторе, от майката. От мен също голямо благодаря. Успех в медицината и лечителството.

Д-р Валчев, седнал на горния малък дек в ранното утро, гледаше шарените крайбрежни селища в очакване корабът да пристигне във Виена. Опитваше се да анализира конвенционалната и алтернативната медицина. При лечителя чуеш ли пук-пук и приемаш крайна оценка за завършено успешно лечение. При конвенционалната медицина лечението се прави стъпка по стъпка. Последната е контролен преглед и няма точна оценка за резултат леге-артис. За добрия лечебен изход е важно да има взаимовръзка с двата вида методики. Да, но сега има и високотехнологична медицина, а емпиричните знания, натрупани от много години при лечителството? Да се надяваме, че юрисдикцията в тези две категории ще въведе регулации за синхрон между тях. За медиците е най-добре страдащият човек да получи облекчение на болката и трайно възстановяване на нарушеното здраве.

- Дами и господа, току що акостирахме на пристанище Нусдорф
- съобщи капитанът на кораба. - Приятен престой в града на музиката!

*унгарски език;

** немски език

ЗА ДИВИТЕ ЛИСИЦИ И ТЯХНОТО ОПИТОМЯВАНЕ

Едно от най-страшните проклетия, които могат да сполетят един писател, е да му избягат думите. По-ужасяващото е, че това се случва на почти всекиго и трудно би могло да се предотврати. Ще попитате сигурно как думите бягат. Представете си рицар, най-опитният и умел в битка, победил стотици други бойци. Сега му вземете доспехите – бронята, меча, направо го обезоръжете и го съблечете изцяло, като не забравяте и за коня. Оставате с един плах момък, неспособен да влезе в сражение. Той не струва нищо. Ако изобщо му обърнете някакво внимание, бихте казали, че е безполезен, но подозирам, че дори няма да му отделите време. Та какъв рицар е той без бронята и меча си? Може да е постигнал много успехи преди, но от какво значение са те сега? Кой би искал такъв рицар? Да кажем, ние сме тези, които са му отнели регалиите на рицарското преимущество, нека му ги върнем. Връща се към предишния си статут на боец и дори може да пренебрегнем унизителната ситуация, в която той остана гол и бос, беззащитен и безполезен. И просто ей така, сякаш нищо не се е променило, той се връща в битка и продължава с подвизите си.

Писателите са точно като голите рицари, само дето никой не им отнема думите, както ние направихме преди малко. Няма кого да обвинят и заради това често насочват отговорността за сполетялата ги беда към себе си. Думите – тези хитри същества – ни се изнизват между пръстите и са тъй ловки, че независимо колко бързи инстинкти имаме и се опитаме да ги задържим, ако са си го наумили, ще изчезнат безследно, сякаш никога не са били до нас. Те са като дивата лисица. Плахи, недоверчиви, пъргави. Лично задължение на всеки писател е да опитоми думите си. Нужно е изключително много търпение и време, трябва двете страни да се опознаят взаимно, да си говорят на език, който само те разбират, но да им е най-приятно в непринудената тишина, която само те си чуват. Поетът ще сподели най-съкровения си мечти, ще признае най-големите си страхове и ще разголи най-дълбоките си рани. Ще позволи на думите не само да погледнат и докоснат тия рани, те направо ще влязат вътре и често ще се наблюдава лечебен процес, предшестван от болестни симптоми – кървене, плач, болка.

Писателят познава много добре характера на своите думи – какво ги вълнува, какво ги потиска, кога са по-игриви, кога по-припряни, кога предпочитат да замълчат и кога не могат да се съдържат, та се леят побързо от мисълта на опитомителя си и често трябва да го изчакват да ги настигне. Понякога ще са като развълнуваните деца – ще викат, пищят, ще се кикотят без видна причина, просто ей така. В други дни се състаряват и сякаш са на прага на смъртта – цялата надежда за тяхното движение е изчезнала, писателят дори не се надява да ги види да мърдат. Той просто се моли те да оживеят още един ден, да си поемат още един дъх. На следващото утро е вероятно всичко да се е върнало към нормалното (ако изобщо има някаква норма в поведението на тези диви, необуздани същества).

След всички обяснения и примери със ситуации, сближаващи отношенията между писателя и неговите думи, трябва да стигнем и до неизбежния трагичен поврат. Неслучайно сравних думите с дивите лисици, а не например с кучетата или зайците. Лисиците са изключително плахи и дори да вярвате, че ви имат пълно доверие, както вие на тях, във всеки миг те могат да се обърнат с гръб към вас и да побягнат, без да се обърнат. Ще бъдете принудени да наблюдавате как най-верният ви приятел, този, който е видял най-грозните ви страни, който е чул най-съкрушения ви плач и е преминал с вас през най-болезнената ви скръб, се държи сякаш никога не сте се поглеждали. Ще си мислите, че са забравили за вас, за вашето лице, за смеха ви, погледа ви, гласа ви, за вашето мълчание. Със сигурност ще боли.

Е, заминали са си сякаш завинаги. Но, изчезнали вече от погледа ви, те не напускат съзнанието. Ще седите в скръб, в пълно безделие, без да знаете какво да предприемете нататък – точно като плахия момък, доскоро безстрашен рицар. Вярвам, че за всеки поет, изпълнен с изначална и неподправена страст към езика и думите, е нужно да се впусне в това приключение. Какво приключение, питате се сега. Сигурна съм, че в този момент едвам събирате енергия да поддържате поне физически живота си, дори дишането ви се струва трудно. Какво ако ви кажа, че ще трябва да извървите пустиня? Не, не съм полудяла! Ставайте от легналото положение, в което знам, че се намирате от последните векове, и почвайте да вървите. През тая пустиня се минава без карта, без вода. Посока нямате. Темпо на ходене – каквото и да е, стига да изминавате някакво разстояние с постоянна скорост. Всеки

опит да откриете вода в сухата почва ще ви разочарова, но вие опитайте – за това сте тук. Разочаровайте се, скърбете, плачете, ядосвайте се, и най-важното – обвинявайте се.

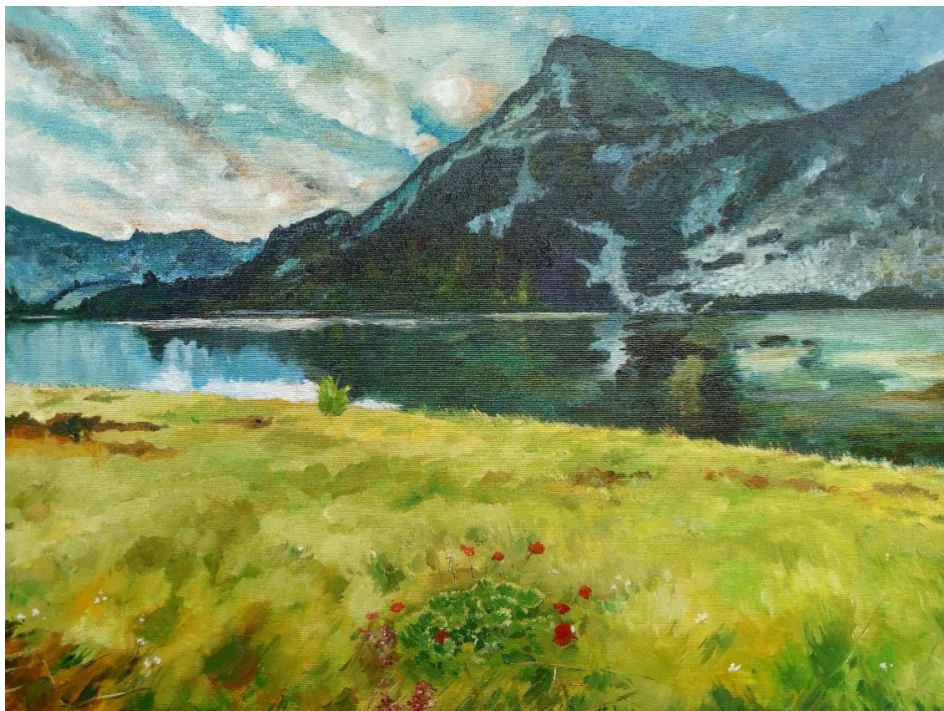
Всеки творец, независимо колко опитен и самоуверен, когато остане без най-ценното си оръжие – вдъхновението, би изпаднал в емоционална дупка. Тогава той губи цялото уважение към себе си и колкото по-високо е бил в небесата, толкова по-болезнено е приземяването му. В случая с писателя – думите ще се върнат обратно рано или късно, но вие още не го знаете, така че смело се обвинявайте, намразете се лекичко, достигнете състояние, граничещо с лудост. Насладете се на процеса, извлекете максималното от него. Мислете си, че сте допуснали фатална грешка, заради която думите са избягали тъй внезапно, и повтаряйте в главата си стотици пъти случката. Не ви окуражавам да стигате до пълна саморазруха, въпреки че знам, че сте устремени именно натам. Давам ви пълна свобода да минете през всички етапи на съзряването, от което имаме нужда, и то по най-автентичния начин. Пътят на всеки творец минава плътно до границата с лудостта, като понякога я настъпва и дори я пресича, но това са по-екстремни случаи, нямащи нищо общо с дивите лисици и тяхното бягство.

Та пробвали сте вече да намерите вода от сухата почва, изплакали сте всичките си сълзи и вероятно си мислите, че ако прекарате още една секунда в тая скапана пустиня, ще подивеете напълно. Обърнете се сега и погледнете зад себе си. Да, правилно виждате. С рунтавата си оранжева опашка думите ви гледат игриво, идвайки към вас. Не са ви напуснали завинаги, нито са ви забравили. Сега ще се приближат и след едно бързо подушване на ръката ще се отъркат о бузата ви, като ви подтикват към игра. Никога не са смятали да ви оставят сами завинаги, нито вие сте допуснали грешка, заради която са избягали тъй внезапно, но досега би трябвало да сте разбрали това, иначе пустинята на нищо не ви е научила. Съветвам ви обаче да не се впускате да разказвате веднага за изживяванията си, не започвайте да творите веднага. Споделете първо така жадуваните моменти на тишина, онази, която чувате само с вашата лисица.

Аз преминавам през тая пустиня открай време, свикнала съм с усещането на нагорещен пясък под краката ми. И аз търся вода и искам да се стоваря на земята и да не мръдна, и аз не виждам смисъл да поддържам дори физическо ниво на живот, имайки предвид, че

психическото е някъде далеко при думите ми, чието завръщане ми се вижда напълно неосъществимо. Не знам каква вътрешна сила ме движи да продължавам да се влача напред с вече налудничавия мираж, в който оранжевата опашка се оказва зад рамото ми. Може би такава мотивация дори не съществува, а аз си я създавам, пишейки този текст с надеждата да усетя мек допир от козина, един мокър и любопитен нос да ме побутне по бузата.

Писателят е нищожно същество без изказа си. На него му е нужен не просто език, а личен стил на изразяване, затова всеки си има собствена лисица, всяка със специфичен характер и неповторима козина. Да опитоми думите е най-голямата му сила и стойността му е зависима от нея. Писателят живее с думите, обича ги, преоткрива ги. Винаги се връща при тях, както те – при него. Те му дават смисъл, карат го да е нещо, което се превръща в нищо, щом изчезне изказът. И вероятно аз от отчаяние драпам към края на пустиня с миража да бъде нещо някога и с последни сили съм се захванала да пиша наръчник за дивите лисици и тяхното опитомяване.

Високата планина
Художник: Валентин Атанасов

НА ИГРА

Обичах я тази игра. Кръг, нож и онова чертане на граници и спечелени територии. Участниците - боси, с риза с липсващо копче, с панталонки от миналото лято, не подстригани момчурляци, но с дързост под веждите и с хъс за повече отцепена земя.

Вече пораснали, в стая, ограничена от бюра, смалена от тютюнев дим и един словесен нож, който раздира кръга на играта.

Пръв хвърля нож поетът. Печели малко парче земя.

После ножът трепти дълго и чертае малки граници. Свистенето е: ти ли...Аз чета Хегел.

Зад едно от бюрата стои мъж, който не иска земя, хвърля към кръга: Гегел Григориевич.

Играта свършва, където ножът е забит в твърдата тишина.

И тогава се появява шутовски най-дребният от играчите. Погалва ножката върху бедрото си и измерва кръга. Хвърля през рамо: що е гегелианство и има ли то почва в нашия град.

Победител няма, но водката съглашателско обикаля кръга и върху бюрата се посипват парчета от спечелена и загубена земя.

ПОЗДРАВ ОТ ДЪЛБОКИЯ ДЖОБ

Дневният му маршрут беше влудяващо познат - от дома му, в началото на пешеходната улица до редакцията, в самия и край. Пътуващ силует в наситено черно - от шапката и шлифера, до лъскавите бомбета на обувките му. Поздравяваше с кимване, без да сваля шапка пред никого. Гаулайтер, лепна му се прозвището един от редакторите. С него работеха в непримиримо разногласие всеки ден. Четеше собствения си вестник с очите на началниците си. Подобно омърлушена птица, кривваше от познатата улица до голямата къща, когато го повикаха. Само една клюка се блъсна в гърба му, за да издигне подозрението кой е. Баща му, кръчмар в близкото село посрещал понякога и гладни нелегални. Те пък му се отплатили с краден ръчен часовник. Той станал

знак, че кръчмарят бил ятак. И това определило дългия маршрут на сина му - от началото до края на главната улица. Часовникът на ръката му пък отмервал бавно и сигурно остаряване.

Вече уморена черна птица, той крачеше само до половината на своята улица - от дома си, до някъде само. Винаги отговарял: Добре съм. Мога да поздравявам когото си искам. И бръквал дълбоко в джоба си, сякаш да провери там ли е поздравът, който бил запазен за всеки нарочен от него.

ТАМ, НЕ ЗНАМ КЪДЕ – СЕ ТЪРКАЛЯ КЪЛБОТО НА СПОМЕНИТЕ
НАГОРЕ, НАДОЛУ...

През зимата слънцето остава зад хълма, а ето дошла е пролет и то най-сетне наднича през прозореца.

В килера няма умряла мишка, не се разнася смрад. Кучето Борко не гризе поредния крак на стола, старата Нора не мляска, мама Писана не се готви да обърне кошница, пълна с ненужни дреболии, от най-високия рафт...

Някой друг е пазарил, някой друг прави палачинки, изхвърля боклука, шета по двора...

А ние сме заедно. Баба и внуци. Усещам, че са при мен. Но ги няма.

„Ще ви водя под зарзалата и при мушкатата, ще играем под сайванта, после в канала, после на гробищата, ще бягаме до граничния пост, при караула, там с кепчета ще ловим пеперуди. Забранено е, но набързо ще се спуснем до реката. После сме на полянката, после в хралупите на двата ясена, после ще идем до фурната за топли гевреци и до белия бастион на Партията, където мама пише доклади...дали да не свършим привечер като съзерцаваме котките до дървената къща на баба Елена и да се прехвърлим после зад белите зидове на военното гробище. Не знам дали да ви заведа на канцелариите при баща ми, при старата кланица до Дунава...”

Децата са в друга география. Размърдват се, не разбират какво е зарзала, сайвант, мушкато, караул, кланица, топъл варен геврек...мръсен канал, пълен с магарешки тръни - мечта за надпревара по спускане и качване. Надолу, нагоре. Всеки мислено вече е в своята заешка дупка, а тя е на екрана - кой в Тик-Ток, кой при Пепа Пиг или в света на Биби, кой в Minecraft, някои в Dark Souls или при Цар Лъв...или при монотонните повтарящи се смешки на инфлуенсър от Ю-тюб...

„Ще ви водя с мен и това е!“ Мисля, че подбирам тънките им духчета, останали в джоба на бабината престилка при отказаните лукчета...

И хайде зад дървената портичка, под черната черница, по дългата пътека стигаме до кирпичената къща. Тя е стъкмена от дядо ми и баба ми – стар татко и стара майка. Стара майка е специалист по тухлите.

„Елате да забъркаме малко кал, слама може да се намери също, най-вече в изсипаните от брезентовите бохчи под задницата на конете и магаретата, изпражнения/ фашкии/.“

Чува се само пляс и каруцаря оставя богатствата по шосето. А жените, благодарни, ги събират с метални лопатки. Всеки в задния двор си има смес за още една кирпичена тухла, ако се наложи да се построи, дострой нещо – курник, сайвант, нов навес за дърва, още един клозет...Неизменно под навеса стои магарето на стар татко. То е дървено, на него се режат дървата. Ще го използваме в декорите на първия спомен и с него ще влезем в приказката:

Отиди там „не знам къде“ и донеси това „не знам какво“

- Какво място е това „Не знам къде“?

Нито звяр ще ти го покаже, нито птица ще те заведе, нито риба ще ти го прошепне.

- „Не знам къде“ е в една приказка, ама тя се проточи и аз и загубих края. А, ако сме баба и внучета, можем да го намерим края... на приказката в спомените или на спомените в приказката...“не знам къде“!

Имало едно време един цар. Любовна мъка свива сърцето му. Не може да живее без Маря, а тя е жена на стрелеца Андрей. Идва заповед: царският съветник да намери начин да погуби стрелеца. Като награда и градове, и села, и златна хазна ще получи. Ако не успее главата ще му отнемат. Мъката се стоварва върху плещите на съветника и той кривва към пивницата... Там един пиян нехранимайко, срещу чаша вино, му подсказва какво да стори, хазната да получи, своята гибел да избегне.

Зареждат се изпитания за стрелеца Андрей, следват едно след друго, но с помощта на хитрата царкиня Маря изход винаги се намира... Стрелецът и до оня свят стига, и с дяволите се спазарява, и на изкушенията на Котаран-Приспиван устоява. С три железни калпака, ръка пред ръка поставя, крак след крак влачи, където трябва – се претъркала, не заспива. Котарака улавя и в клетка го затваря.

Накрая нехранимайкото, след поредната почерпка с чаша вино, избърсва мустаците и ей такъв съвет дава:

– А бе, я го прати там – не знам къде, да донесе това – не знам какво.

Таз гатанка дори мъдрата царкиня Маря затруднила. През нощта вълшебна книга отворила. Чела, чела, чела... после я захвърлила и се хванала за главата.

– Бабо, не беше ли по-добре да използва вълшебната си кърпичка?

– Да, да! Извадила я, размахала я:

– Горски зверове, птици небесни – вие, що тичате и летите навсякъде – не сте ли чували как се стига там не знам къде?

Не знаят нито зверовете, нито птиците, нито рибите... Тогава тя се сеща за кълбото.

– Ох...станаха много кълбета! И на приказката, и на спомените, и на съдбата?

– То е едно и също.

– Да! Царкиня Маря го дава на стрелеца Андрей – на своя любим, та да тича след него до „там, не знам къде“ и да донесе „това, не знам какво“...

– Нали каза, че и ние ще тичаме да хванем края на кълбото на твоите спомени в приказки?

– Ами, да! Ти ще държиш гранката, аз ще навивам кълбото.

– После ще го търкулнем, то само ще се развива и ще търчим подире му...

– Кълбото ще ни отведе до „Не знам къде“. Само стой близо до мен, че малко ме е страх.

Имало едно време едно момиченце – като теб. Със здрави крачета и обелени колене. Ана. Имало си дървено магаре – ама, магарето било на дядо му. Дядо Кольо / и твоя пра-пра дядо/. На него той си режел дървата. От по-големите строял курници, кочини, къушеци... После ги развалял – и пак ги градил. Че да не стои без работа. Иначе – майстор готвач бил с диплома на стената. А брат му Руси – каруцар. Та момиченцето нещо от нещо си разбирало от коне и магарета.

– Дий! – вика Ана.

Магарето - инат. Стои. Не ще навън. После зърва бичкията, та го хваща едно – досада ли, лудост ли и почва да подскача – като кокошка без глава. Насам-натам. В пръски от лепкави спомени.

– Дий! - пришпорва го Анито. Но пътеката дълга. С криви ромбове по цимента, дълбани от дядо и по градски образец. Как да стигне до улица „Девети септември“?

Изведнъж – глас. Тежък като юмрук. Пияният съсед Иван се е развилнял. Крещи и бие. На двора изскача Малкият Иван. На единайсет. Очите му сини. Не греят. Тъмнеят в страх и болка. Змийчета кръв по челото му. Бяга. Лек, бърз. Към стълбата на сайванта. Две по две и е там. При стария Мачо – котарака.. Ана знае. Знае и друго – баща му не може да се качи, защото всичко му се люлее, а тънката стълбица даже танцува.

Дървеното магаре – стои настръхнало от чепове и трески. Бодат. Ама, Ана не мърда. Като при „стоп-млък“, ама не в играта, а в Страшното.

Пътеката - дълга. От едната страна – мрежата на Иван. От другата – къщата на милиционера Павел. И той бие жена си. Само че на закрито.

– Стояно! Мъри, Стояно! Помощ!

И стара майка – бабата на Ана/ и твоята пра, пра баба/ – отваря комшулука. Става пролука в оградата. През нея се провира леля Дора и разплакани, прегърнати, двете жени тичат към скрития тъгъл „не знам къде“. Магарето тръгва с дървено полюшване. До зелената портичка. Светът мирясва. Поема си дъх. В дисагите на магарето има орфана книжка и тя се люлее. Голяма, синя - „Руски народни приказки“от 75 копейки. От нея Ана е научила буквите. С това дървено магаре далеч стига ли се? Стига се - до пейката – скована от дядо Колю – на прашната улица. Под черната черница. Там светът върви пеша... но в „не знам къде“ стават и чудеса.

Два пъти на ден минава файтонът. Черен, кабриолет. Директорът на цветарника на меката седалка. Кочияшът на капрата. В прашния облак като сън, файтонът отминава и пред нас зейва Каналът. Дълбок, широк, с тръни и боклуци. Щом завали – става буен поток. Носи, влачи всичко към Дунава. Като вихъра, дето понесъл стрелеца Андрей и право в къщата на баба Яга. Ако пияният баща е заспал, Малкият Иван ще дойде. Лицето си е измил. Синьото – стои. Моравото –тъмнее. Но и стрелецът Андрей е имал рани. Тогава ще си рекат думите на баба Яга:

„Фу, фу – тук човек не се е мяркал, а днес сам е дошъл. Момче, ще те изпека, ще те изям, с костите ти ще си поиграя.“

– Но, нали знаеш в приказката „Отиди там – не знам къде“, тя не го изляла. Банята стоплила, изкъпала го, нагостила го. По кърпичката – везана от дъщеря ѝ, царкиня Маря, го познала. И го праща нататък. Тристагодишната мъдра жаба да намери.

И Ана и Малкият Иван се спуснали в канала. Там жаби, колкото искаш. Дървеното магаре ще хрупа тръни. А Ана и Иван... ще тръгнат да ловят мъдрата жаба.

– Бабо... така не свършват приказките.

– А, ти не знаеш ли? Кажеш ли края през деня, бедите идват у дома.

Да припеем нашите думи, да се разлетят злите духове:

„Приказката свършва пак.

Който слуша – е юнак.“

Как бодлите на спомена пробиха джоба на приказката

Докъде бяхме стигнали?

В канала – пълен с треви, тръни и пеперуди – Ана и Малкият Иван тръгват да дирят мъдрата жаба. Каналът е дълбок и широк.. В него растат храсталаци и магарешки бодили, бръмчат пчели и оси, пърхат пеперуди. Същинска джунгла. А като дойде пороят, водата отнася каквото успее далеч към голямата река Дунав. По дъното на трапа трудно се върви. Но ние, децата, си направихме пътеки за спускане и изкачване.

Кой ще ти заобикаля по моста, когато можеш да се спуснеш надолу, да набереш скорост и после като ракета - нагоре по стръмнината – чак до другата улица. Надолу-нагоре! Люлката – пробег към не знам къде. Игрите винаги започват от синята портичка, при пейката на дядо Кольо, под черната черница с броилка: „Ала-бала-ница, турска паница//еставица, дом патица// чок, бок, страшен рог!“ Днес гоненицата е без Ана и без Малкия Иван. Те сигурно са под моста. Там е влажно и хладно. Там живеят жабите. Не като онези в красивите градски езера – с мраморни, гладки стени. Важните им роднини снасят яйцата си и после не могат да излязат. Катерят се, плъзгат се... и умират. Друго си е тук – в мръсния канал. Мостът е шосето – павирано. Като мине каруца или камион, трополенето става глухо, равномерно. Приспивна люлка за жаби.

Здравко – братът на Малкия Иван – седи на пейката. Той е на седем. Знае за мъдрата жаба, но не вярва. Не обича да лови жаби. Той обича да пее. Като майка си.

Сяда на дебелата гредна на оградата, а Ана – на стълбите. Пее ѝ. И е хубаво.

Докато баща му се върне.

– Ето, тази ще е! Едра, кафява!

– Здравко, донеси буркана!

– Жабо, жабо... пътя си спомни за там, не знам къде, та да намерим това, не знам какво и животът да се нареди... Жабата мълчи.

Тук бодлите на спомена пробиват джоба на приказката За сват Наум и края на спомена неприказен

Бабо, а после?

После, приказката казва друго. Жабата не иска сама да върви. Трябва да се носи. Да се сложи в буркан с мляко. Пред огнената река да я възседнеш и да се държиш здраво. Тя се надува става, колкото копа сено, после по-висока от тъмна планина и те пренася през огнената река. Мъдрата жаба казва: Върви...ще видиш нещо. Това не е къща, не е палат...но там е „това, не знам какво? Зад печката.

В приказката го наричат Сват Наум. Изпълнява всичките желания. Угажда за всичко.

И когато тримата търговци заменят своите дарове – брадвата, свирка и тояжка със свата Наум, те казват: „Със сват Наум ще бъдем без никакви грижи, нощем и денем сити и пияни.“ Значи, това – Не знам какво, върши добра работа? Добра, добра, но да следваш само желанията си, знай, не винаги завършва с добър край.

Малкият Иван и Здравко не стигнаха дотам. Жабата занесоха в училище. Тогава по зоология се правеше дисекция. Разрязваш я и гледаш къде е сърцето, къде са червата...Чашата с мляко изпиха.

В приказката стрелецът Андрей разбира, че освен ядене и пиене му трябват и инструменти, за да участва и да си съгради своя дворец на пустия остров и после да го защитава от набези. Така и станало. Когато Андрей видял, че силна войска тръгва към неговия дворец, обърнал брадвата с острието надолу. Брадвата се развъртяла: раз-два, раз-два и ето го готовия кораб, после пак раз-два, раз-два и ето втория кораб. А

когато засвирил със свирката , се появила войска: конница, пехота с топове и знамена. И накрая, за да прогони и накаже лошия цар, подканил тояжката да свърши своята работа. Цапардосала тя царя по челото и го убила.

А със Здравко и с Малкия Иван какво стана?

Сват Наум идва понякога. Да даде по нещо. Но...не остана.

Те пораснаха. Понякога сити. Понякога пияни. Тъжни, гонени и неприети.

Ана остана на стълбите без песните на Здравко. Понякога отваря дъската на комшулука, прохода за бягство. Към „не знам къде“.

И, така ли свършва?

Нали знаеш! Кажеш ли края през деня – бедите идват у дома. Я да си припомним заклинанието: „Приказката свършва пак, който слуша е юнак!”

ДО КЪРДЖАЛИ, КАКЧЕ

- Ей, сега, сега, сега, сега ша оправим работата. Сичко, сичко ша оправим! - уверява ме тревожно лелката, която пробягва по тясната пътечка на автобуса и с трескави движения качва по стълбите и трупа на задната седалка какво ли не. Торби, денкове, чанти, сакове, овошки с увити в найлон и овързани корени, бая големички. Мушвам се между две седалки и я гледам враждебно.

- Госпожо, какво правите? Престанете веднага! Ами аз къде ще седна?

Мислим обикновено за себе си. Даже и в Светото писание е казано, че човек обича най-много себе си. После решавам, че това „госпожо“ е твърде префърцунено в настоящата ситуация, държа се себично, всичко е страшно нелепо и добавям:

- Ами останалите пътници? Автобусът е пълен до козирката!

Тя изобщо не ме отразява. Аз съм въздух.

- Госпожо! – кресвам. – Спрете се!

- Сичко, сичко ша оправим. Няма страшно. Сега ша оправим работата. Няма, няма...няма, няма – клати глава, все едно успокоява капризно дете и продължава да бяга нагоре надолу с торбите. Скоро барикадата отзад става страховита и решително тръгвам към шофьора.

- Господине, имаме проблем.

- Какъв проблем?

- Моля, намесете се! Автобусът е абсолютно барикадиран. – улавям въпросителния поглед на шофьора и добавям: - Нито може да се мине, нито да се седне на последните седалки от багажи. Аз, за сведение, пътувам до последната спирка.

Тонът ми е изнервен и обвинителен. Но наистина ще пътувам до Кърджали. Варна-Кърджали с „Арда Тур“ е ни повече, ни по-малко седем часа път. Някога този автобус беше украсен с огромна изрисувана между двете врати гъба. Много смешно, пътувахме като детската градина на екскурзия. Арда, манатарки, Родопи. Сега е далеч по-сериозен и скучен. Споменах ли, че е лято и температурите бързо пълзят към 35 градуса, утре е 14 юли, ето и барикади си имаме, само дето Париж ми се мержелее някъде далеч. Колко хубав град е Кърджали или

поне беше хубав някога, в началото на две хилядната година, преди да се намеси Сокола, най-великият български хидроинженер с неговото Водно огледало (всъщност, проект на соца, „гениален“ като останалите му проекти). То е свършеният развъдник на комари в града. Кърджали беше чист и зелен, през него течеше златоносната река, това бе градът с най-широките улици в страната, абе направо българският Балтимор. Сега е застроен и еднакъв като всички урбанистични чудовища. Някога в центъра имаше сладкарничка с кадаиф и баклавички. В този град съм яла най-вкусния пататник, а на площада, на всеки кръгъл час дрънчеше музикален часовник с патриотични потпури от „Стани, стани юнак балкански“, „Вятър ечи, Балкан стене“ и прочия. Той си дрънчи и до ден днешен, но вече не е атракция – посред бетона никой не му обръща внимание. Някога дори валеше дъжд, а когато спре, какъв аромат се носеше във въздуха само. На жасмин и орлов нокът. Сега е друго.

Продължавам да фиксирам враждебно шофьора на автобуса, младо, светлокосо момче с брада, то обаче ме гледа кротко с небесносините си очи и мило ми се усмихва, ама така, както могат с щедра доброта да го правят само турците. Реджеб – прочитам баджа на ревера му.

- Ей сега ще оправим работата. – кимва примирено. Поглеждам го иронично. Айде, и тоя ще оправя работата. Усещам, че съм зла като оса, но затаявам дъх пред татуировката на ръката му: небесно сини рози. От рамото до китката. Тънка душа е този Реджеб, явно. С несигурна походка той тръгва към лелката с денковете, която има още малко за пренасяне. Започва разправия, тя не реагира. Той безпомощно вдига рамене и след малко се връща с касиерката на фирмата. Вероятно тя най-накрая ще оправи работата? След малко тя слиза, тресейки се от нервен смях и заявява на висок глас, че е крайно време да се самоубие. Боже, само аз ли нямам чувство за хумор днес? Шофьорът също се усмихва. И качвайки се, установявам, че работата е на път да бъде оправена, защото торбите, денковете и овошките са поели път – обратно към перона и надолу към багажника на автобуса. Реджеб държи жената за рамото и ѝ провежда психотерапия, тя продължава да мята трескави погледи и да докосва всяка преминаваща край нея торба.

- Никой няма да ти ги вземе. Спокойно, спокойно. Ето, оправихме работата. Нали трябва пътниците ми да седнат някъде, лелче? Не може

всеки да си прави каквото си иска. – после продължава на турски и тя видимо се успокоява.

Нерви като възета има това добро момче. Говори и превежда... и така така успокоява и двете страни на барикадата. Същински стратег. Опитвам се да се овладее, вече малко ме е срам, че избухнах и поглеждам към пренасящите багажа. Тантуресто русокосо момиче по джапанки мъкне торби, след нея стройна, като антилопа гну, крачи на дългите си красиви крака, кълна се, че са най-красивите крака, които съм виждала някога, изящна брюнетка с дълга до кръста коса на вълни, слънчеви очила с бели рамки, пухкави кукленски устни, матови скули, перфектен маникюр, къси панталонки, потник тип ламбадка с пищни банели, качена е на сандали с високи платформи. Фръц-пръц, фръц-пръц – и мъкне ли мъкне торбите на лелката овощарка с неимоверна лекота. Тя прави два динамични тегела, русокоска - един, пръхти от умора зад нея и мърмори:

– Ето, изпотих се вече, а до Хасково ще пътувам. Абе тези хора добре ли са, толкова чанти и багаж. И държи всичко да е около нея. Ама, това моя работа ли е?

Антилопата кима разбиращо, вече са се сприятелили, хвърляйки въпросителен поглед към мен, защото не се включвам. Аз стърча нелепо между седалките и продължавам да гледам зло:

- Ами, жената си държи на нещата, какво да правиш, мила, държи си на работите, трудила се е. Няма страшно, лелче, никой няма да ти ги пипне, ето, виж, къде ги подреждаме. Виж, аз я разбирам, мила – обръща се свойски към мен, без да ме поглежда - тя просто си държи на нещата.

- Аз ѝ казах няколко пъти, а тя – опитвам се да се оправдая за бездействието си. Ей сега, как ли пък не помъкнах тежести. Денковете на някаква селянка. На рамото ми виси скъпоценния лаптоп, той и без друго си тежи.

- Тя е глуха, мила, с едното ухо, съвсем глуха е, не те е чула просто.

Обяснението е адресирано към мен. Стройната смугла девойка ме поглежда, аз също я поглеждам и установявам, че... това е момче. Гласът е нисък и плътен. Поглеждам завистливо към маникюра, това са момчешки ръце. Дланта, фалангите на пръстите, не можеш да ги объркаш. Това обяснява невероятната лекота, с която разнася торбите – фръц-пръц – поклащайки бедра, на невероятно дългите си свършени

крака. Боже, как може човек да иска да бъде жена? При това млада и хубава? В днешните времена? Ако имаше машина на времето и сега ми кажат : искаш ли да си млада и хубава, да си на двайсет и няколко? Категорично не! Дума да не става! А поне на трийсет. И на трийсет не искам. На четирист – по-може. А това дете? Какво прави със себе си? Защо? Хубава е. Хубав е. Хубаво е. Не, колкото и да го зяпам скришом, виждам, че няма никаква хирургическа намеса. Вероятно косата е пипната... и маникюрът? Но само толкова. Андрогин. Почти толкова прекрасен колкото Спящия хермафродит в Лувъра. Дълбоко отнесен, полегнал по корем и настрани, блести в ослепително бял мрамор, от едната страна се вижда изящна женска гърда, от другата – мъжки член. Тънки крачка, детско личице. Нашият е смугъл, абаносов и не е спящ, а пренася торби и багажи. Ами да, вероятно именно двуполовостта е съвършена, знам ли? Неутрална. И затова божествена.

- Да помогна с нещо? – Сепвам се и смутено предлагам на русокоска, от която се лее пот, да се включа в акция пренос.

- А, не, какче, всичко е наред, приключихме. – отсича вместо нея смуглата антилопа. - Хайде лелче, - обръща се към тревожната собственичка на торбите - качвай се, тръгваме! – и с нетърпящ възразение жест (тази може и държава да управлява) подканва пътниците да заемат местата си в автобуса, който вече закъснява. – Хайде, сядайте, че да видя и аз къде ще седна, моят билет е без място. Те, по тая линия вече всички ме познават, вчера билетите бяха свършили и казаха: ама, айде, щом е за теб. Сега да видя дали ще седна или ще пътуваме прави, нали, Джаки?

Говори през рамо. С удивление се втренчвам в раницата, която, не знам кога е успяла да я метне на гръб. Тя си говори с раницата! А раницата е необикновена: с плексигласов прозрачен капак, подобен на прозорец, за който виждам как ми се плези едно куче. Не сънувам, вътре наистина има куче, при това съвсем не джобен формат. Бяло, на петна, диша тежко и сякаш се усмихва с продълговатата си муцуна, много прилича на джак ръсел, а и обръщението към него беше Джаки.

- Я, какво имаш в раницата! – възкликвам глуповато. – Къде си го понесла това куче-астронавт. Каква хитра раничка имаш само – добавям. На езика ми беше „смешна“ но се отказах от обидни квалификации.

- А, това е Джаки, той винаги пътува с мен – гордо отбелязва антилопата и по лицето ѝ пробягва болезнен спазъм. – Болен е,

горкичкият. На операция го водих тук във Варна, мила, предната лапа, чупена е, шина му слагах, те го рязаха, ама го скопосаха, и сега се връщаме в Хасково, нали, маме, после утре пак пътувам обратно за Стара Загора, там, в клиниката, да ги видя какви ще ги свършат.

Връщам ѝ съчувствен поглед. Не съм кучкарка. Обаче сърцето ми се свива. Пък и как диша в тази пластмаса това божие творение?

- Отвори, ще го издушиш в тая раница.

- Няма, няма, циповете отстрани са дръпнати, оттам си диша. Той е свикнал. Много ми е добричък той, нали, маме?

Ох, майка да не си на тоя свят, усмихвам се на ум. Антилопата се настанява на единствената празна седалка, точно пред мен, след като се е уверила като изрядна стюардеса, че вече всички са седнали.

- Всичко е наред, айде, пътуваме. Няма страшно, лелче, - хвърля последен поглед през рамо към тъжната, но вече поуспокоена лелка – ти до къде беше?

- Кърджали – най-сетне отговаря тя. Туркиня, разбира се. Отрудена жена. Нищо чудно да е по-млада от мен, а ние – лелката, та лелката. Гледа уморено. Свива ме под лъжичката. Поглеждам я гузно. И аз съм дотам. А неволно те обидих. Милата. А защо ли мен, злата, наричат „мила“?

- Ще стигнеш, със всички чанти ще стигнеш, никой няма да ти ги пипне, ето, качето и тя пътува до там, всичко ще е наред. Тя много си държи на нещата – назидателно се обръща към мен.

Добре де, тръгнахме. Най-сетне. Циркът потегли – констатира Реджеб. Приличаме на героини в Чехова пиеса, ние, четирите на задните седалки. Виждам, че русата дебеланка ме наблюдава, срещам погледа ѝ и тя многозначително се усмихва. Свивам рамене.

- А Вие за къде?

- Хасково. – усмихва се тя и отново хвърля поглед към антилопата.

- Ами, шарен свят – кимам в отговор. И забивам поглед в книгата си. Очевидно не задълго.

- Как си, лелче – подвиква антилопата и се опитва да разприказва кърджалийката. Едва сега я оглеждам подробно. Късо подстригана рижава коса, светли очи, светла кожа. Дълбоки бръчки опасват очите ѝ. Облечена е в зашеметяващата униформа на работещо момиче от полето: тишъртка с надпис на английски, нещо като *гууднес*, едва ли подозира

какъв оптимизъм пръска наоколо, панталони седем осми (и русата хасковлийка е докарана с такъв), гумени джапанки. – Какво правите там, в Кърджали? Кажете, де – подканя я антилопата.

- Тютюн гледам. Две козички, малко овце. А тия овошки ша ги сея в двора – почти вика тя. Наистина е глуха. И малко ѝ хлопат дъските. Кой нормален човек купува овошки от север и ги носи на юг? За да ги сади в средата на юли? После се сещам, че в торбите и денковете имаше увити и разни грудки (скъпоценни), имаше и плодове някакви. В кофи, а те пък в торби. Нищо чудно да е имало и картофи? Като гледам с колко обич е гушнала беззастенчивия сак на коленете си (единственото, което ѝ позволиха да внесе вътре в автобуса) изведнъж започва да ме гложди любопитство. Какво ли има вътре?

– Ааа, вижте, вижте, царевичката тука каква е ниска! – скача отново необуздано и се възторгва от гледките през прозореца. – Ъъ! Ай, ай... А при нас е... ееей толкова висока – и разтваря ръце. Е, как иначе да бъде в благословения юг, бе, лелче? Усмихва се широко. – Ето, етооо, паак. А-аа, слънчогледааа. – Смее се с глас и ръкопляска.

Няма ли да има край тази комедия? Как човек се възторгва от подобни гледки? Вече всички сме влезли в пиесата, дружно се смеем, знаем си ролите, укротяваме я, за да си седне на мястото, русата ѝ подава бутилка минерална вода и кесийка солети. Тя глътва голяма глътка, обръсва потта от лицето и врата си, въздъхва дълбоко...

- Ама чантите, чантите ми на кого пречеха тука, ето, в краката ми щяха...?

– На място са, в багажника, заключени, никой няма да ги пипне – вече говорим в един глас като античния хор. Тя поляга на сака върху коленете си и заспива.

Малко тишина.

Спираме в Бургас.

- Ох, тука дали ще дават почивка – оживено се врътва назад антилопата. – Че Джаки трябва да пишка. Аз мога да стискам, млада съм, ама той е куче. И е жаден. А и по една цигара да дръпнем – и ме поглежда свойски.

- Няма почивка. – кротко отсича шофьорът и поглежда часовника си. – Изядохте си я почивката с тия багажи още във Варна. Вече понататък.

Много ги обичам тези шофьорски хронотопи: след малко, на следващата спирка и по-нататък. Също като гръцкото: сигá-сигá. Понеже съм тръгнала към Гърция... тя, моята е дълга за разказване, но, до Кърджали съм с този автобус, а после с кола, днес е ден за приключения. Впрочем, по целите Балкани така си говорят: по-нататък, кротко, по-полека, друг път, колкото толкова. Гърците го наричат сигá-сигá – в смисъл, по-полека, ще стане някога. Ами, кажете го като хората: яваш-яваш, че да ви разбере целият свят. Ама те, гърците, турски изрази никак не обичат. Затова сигá-сигá. Не знаех, че „сега“ е гръцка дума. Е, от три години знам.

Потегляме безжалостно, без да пишка Джаки. Той гледа примирено и стиска. Автобусът наистина пращи по шевовете, от Бургас се качиха страшно много хора. Но антилопата, странно, отново успява да се намести на седалката си и никой не остава прав. На кучето намира под седалката, а там климатикът духа по-яко, успокоявам я аз.

Пътуваме. Напича зверски през прозореца. Задрямвам.

Изведнъж някой ме бута по рамото.

- Какче, почивка!

Антилопата. Вече е метнала скафандъра с Джак на гръб и се полюлява на изящна фигура към изхода. Кокетно се оглежда и скришом преценява кой как я гледа. Суетна. Сещам се на кого ми прилича, на Шаде. Слизаме на крайпътно кафене-бензиностанция. Пикаем под команда всички – аз, Джаки, момичетата, даже за кафе и цигара ще остане време. Къде сме, по дяволите? Голо поле, бензиностанция, въздухът трепти от обедна мараня. Аризонска мечта.

- Нова Загора. - чувам зад гърба си русокоска. – Двайсет минути почивка, бързо към тоалетната, че ще се натрупа опашка.

После се нареждаме на друга опашка. Черпя кафе и вода. Тя ме черпи желязно левче за тоалетна. Тука е така. Имаш дребни – пишкаш. Имаш едри – черпиш.

- Искаш ли сладолед? – дяволито я подканвам аз.

- А, не, не, гледам да не ям сладко – виновно се усмихва тя. – Ама недейте, няма нужда, че и вода, че и кафе, тука е скъпо. Обаче да купим за кучето, а?

Антилопата се приближава към нас.

- Ооо, немислима опашка. Джаки, няма да се редим, маме.

Купувам вода и я подавам.

- Ама какво правиш сега, ох, мила, абе ти си голяма скица. Нямаше нужда. Аз съм млада, ще изтрая без вода. Ето ти паричките, тука много скъпо, бе.

- Недей, бе, черпя, Джаки трябва да пие.

Улавям се, че говоря на „бе“, ама то вече толкова фамилиарно и родно стана, че може. Отдръпваме се настрани около масичка за правостоящи и запалваме по цигара. И трите димим. Трите грации. Джак жадно лочи вода и подскача на трите си здрави крака. За джак ръсел е прекалено скоклест, с дълги крака и уши. Мелез. И той, като стопанката си, без потекло, но пък изящен красавец. Предната дясна лапа зловещо се полюлява, прекъсната през средната става. Това не му пречи да развива бясна скорост. Скок-подскок-куцук-подскок... Отива до всеки, души го, близва ме пътьом по сандала, после вдига крак на едно дърво. За пръв път виждам куче да стои на два срещуположни крака.

- Ох, как му се полюлява крачето. Къде го е скопосал така? Джак ръсел е, нали?

- Ами, ръсел – усмихва се антилопата. – От улицата го прибрах.

- Не може да няма някоя баба ръселка. Мелез е.

- Не знам. – завърта очи тя. - Но вчера един мъж на плажа ми каза, че това куче е много специално. – кокетно добавя и примигва с клепки. За по-убедително чупи и китка.

Поглеждам я в очите. Не си е правила миглите. Дълги и извити около дълбоко черните ѝ очи. Не ми се слуша сега за плажни свалки, нито пък какво точно е ставало с този мъж...

- От улицата? Ама това си е породисто куче. Не може да няма някоя баба ръселка в потеклото. – Какви глупости говоря, като че ли има значение. И добавям още по-тъпо – Нека да пие вода. Ама ти си вземи парите, чуваш ли ме.

- Не, какче, недей. Трябва да се дава. Така мисля аз. Трябва да се дава в тоя живот. И да се помага. Трябва. Аз като направя някакво добро и така ми олеква. – И театрално се хваща за сърцето. - Ох, че жег! – тръсва глава и черните вълни коса потичат по раменете ѝ, прихваща банелите на сутиена си и рязко ги дръпва. – О, какво правя! Този отсреща май ми видя деколтето... – възкликва престорено смутено и се изсмива с ръка на устата. - Как мислиш, видя ли ме? А то, какво пък има да се види, ама ...

Русата отново ме поглежда изпитателно. Трябва да се дава в тоя живот. Пари. Шанс. Любов? Знам ли.

- Как се казваш? – обръщам се към антилопата.

- Ема – отвърща светкавично.

Ема! Ема Бовари със своето кученце. Дали е ромка? Ром? Има ли значение? Накъде си тръгнала, Ема Бовари, с тези черни очи и немислимо красиви крака, с това абсурдно куче? Любов ли търсиш, белята си ли търсиш или спасение? Тръгнала сама да спасяваш света. Ема с кучото куче. И двете от несигурна порода.

- Качвайте се, почивката свърши. – приканва ни кроткият Реджеб и размахва снизходително ръце, сякаш прибира стадото си от пладнуване. Струйка пот от челото му обилно полива синия розариум из под ръкава му.

Отново на път.

Автобусът вече се е поизпразнил. Ема и Джак се разполагат царски на две седалки, неговата плексигласова раница е отворена и той задрямва. Кърджалийската лелка се опитва отново да поспи, но шумно се задавя и почва да кашля. Кашля и плюе в една найлонова торбичка, кашля, дави се, храчи, хрипти. Даваме ѝ вода. Мъчителната процедура се повтаря. Познати са ми тези спазми. Тази жена сигурно има фиброза на белите дробове. Тютюнът не прощава, а може би ковид-ът? Или бруцелоза, това е страшно гадна болест, хваща се от овце. Тя спомена, че има. Заразяваш се и това е до живот. Трудно дишаш, сънлив си и отпуснат. Лошо ли ти е, лелче? Тя поклаща глава. С русокоска запазваме самообладание, но виждам, че по лицето на антилопата се изписва мъчителна гримаса. Опитвам се да не гледам какво изплюва жената в торбичката и сядам при русата хасковлийка на задната седалка, на сянка. След малко ситуацията се успокоява и отново се задрямва.

- С Вас не се запознахме?

- Христина се казвам. – усмихва се.

- Аз съм Ева. Днес е особено горещо. – подхващам английския разговор за времето.

- Горещо ами. Вие на север нищо не знаете какво е горещо, ние в Хасково знаем. Изгоря ми градината, моят ако не е поливал сутрин и вечер, не знам какво ще заваря.

- Голяма градина ли имаш? – предкусвам разговор за домати.

- Оо, декар и половина. Домати, краставици, чушки, някой и друг пъпеш. Всичко вода иска. Ама то, тези температури.

- Как са ти доматите тази година? На вуйчо ми му чернеят и съхнат на корена, нямаха и много цвят. – демонстрирам базисни компетенции.

- Не питайте! Не питай, нали сме на ти? – усмихва се несигурно. – С какво ли не ги пръсках, то болести, буболечки, суша. В чудо съм се видяла. Знаеш ли, тя, заразата си остава в пръстта, ако почвата се третира лошо, но ако се опали, всичко това ще измре и на следващата година няма да имаме грижи. Пък то, забранено.

- Ти си млада, Хриси, - фамилиарнича. - Но аз си спомням как някога палеха и градините, и стърнищата по полето, когато ожънат. После европейските забрани влязоха в сила, обявиха го за неекологично, за разрушително спрямо хумуса, горният слой на почвата и плодородието отива на кино така, зелените норми за въздуха - да не говорим. Да не говорим, че е пожароопасно. И престанаха да палят. Иначе в края на август навсякъде димеше.

- Ами, има логика, да ти кажа, – светват й очите. – Огънят чисти всичко. Иначе блъскаме зеленчуците с химия, тровим се, какво правим, кое му е еко-то на всичко това? Този Европейски съюз е виновен за всичко...

Опа, разговорът завива в посока геополитика, а не е необходимо.

- Е, не, не е така. – туширам евроскептицизма.

- Точно така си е, кажи за кое не съм права – за химиите и торовете ли, за болестите и безвкусните неща, които ядем. А пък за пожарите – сега е забранено да се пали, я, виж какви пожари горят. – пали се тя.

Абе от сутринта ни е тръгнало на барикади и пожари. Барикаден пожар от души. Все пак утре е денят на Бастилията. Усмихвам се и рязко сменям темата.

- А във Варна... на море?

- При сестричката бях на гости, хем малко плаж, хем да я видя. Че тя вече съвсем откачи.

- Защо, какво става?

- Полудя с нейните вегански режими.

Кимвам.

- Онова красиво момиче с черната рокля, дето те изпращаше на автогарата?

- Да, тя е. Ина. Аз съм Христина, тя Ина. Майка ми много харесала на времето това име, имало една красива говорителка по телевизията Инна Симеонова. И затова сме две Ини. Та, малката Ина преживя една раздяла, ама нейното момче пак много я изтърпя. В това има глутен, онова е пържено, месо не яде, бялата захар е отрова, незнакомкоси, чай с чия... Ами всеки нормален мъж би избягал. А нейният беше втори механик на кораб, много месеци го няма. Ама, като се върне от плаване, човекът иска нормална готвена храна. А нашата – не яж туй, не прави онуй... И си тръгнал. Постоях при нея, по-добре е сега, ама пак ще дойда до края на лятото.

- Имаш си работа в Хасково. – кимам.

- Ами да, мъжът, децата, градината, че и бизнес имаме.

- Какъв бизнес?

- Ох, тя моята, дълга и широка...

Охо, това го обичам. Истории по път. Давай, Хриске!

- Сладък бизнес имам. Ама буквално сладък. Затова не ям сладолед – усмихва се – че то не че не си ми личи, ама... Торти. Правим торти и имаме сладкарница в Хасково. Те, тортите ни са известни, или поне бяха на времето. Торти „Наслада“.

Внезапно кърджалийската лелка се сепва и започва да се дави. Отново подаваме вода. Торти и хрочки.

- Чувала съм ви! – възкликвам. – Къде съм ви чувала?

- О, в Кауфланд имаме щанд на времето. И във Варна бяхме отворили сладкарничка, ама като почина мама всичко приключи. После се съдихме, плащахме неустойки...

- С кого се съдихте?

- Със съдружника, представяш ли си? Съдружникът на мама. Беше ни градски, млад човек, приятел на семейството, хладилникът ни вкъщи е отварял, на масата ни е седял, като се родиха децата сме го канили на кръщенета, на гости. И изведнъж... Ами, какво стана? Започна да ходи с качулка из Хасково. Почнаха да ни звънят разни телефони, мама вдига, чуваме, че говори някой с престорен глас, аз разбирам, че е той, ама с импулсни номера звъни, не можем да докажем. Почна да ни рекетира за пари. После изчезна една сума от касата. Мама се притесни. Почнаха едни дългове да вървят, ей, не можахме да

издајним във Варна, и тука рекетъорите си ги бива... Това беше в края на двехиладната... Тъкмо се бях върнала от Германия...

- Какво си правила в Германия.

- Учих. Представяш ли си. Маркетинг. Скъсаха ме на математиките. Ами аз съм с немска езикова. Толкова исках нещо друго да уча. Литература. Или за учителка. Ама нашите като казаха Германия, та Германия. Маркетинг, да помагаш в бизнеса, мама беше почнала вече с тортите. Е, не. Върнах се, записах и изкарах вихипихи-то в Пловдив. Технология на сладкарски продукти.

- Много е хубаво това училище, страхотно е. – окуражавам я аз. Висш институт по хранително-вкусова промишленост - Пловдив. От времената на соца го наричат всички галено вихипихи, то си нямаше име, горкичкото, че как да кръстиш светец или първоучител на институт за хляб и пасти? (Може би Мария-Антоанета е подходяща? Това защото сме в навечерието на...) Сега е някаква академия, мисля, че звучи така: Университет по хранителни технологии. УХТ. Уххххт! Въпреки пръхтенето си е хубаво висше училище.

- Да, не е лошо. Аз си исках литература, езици, ама... И така, тъкмо беше потръгнал бизнесът и тоя ни разсипа. Мама се притесни и... Ами млада си отиде. Не от болест. Катастрофира с колата. На 51 години. Една зима беше голяма, даже в Хасково беше зима. Не тръгвай сама следобед, казвам ѝ, заледен е пътят, а тя – дай ми ключовете на колата, има да се прави разнос. Търся ключовете – няма ги. Намирам ги в джоба на якето, подавам ѝ ги, те падат на земята. Дигам ги, пак ѝ ги хвърлям, пак падат. Викам си, това е лош знак. И... Да се върне, да се върне – няма я. Към седем вечерта ѝ звъня на мобилния, никой не вдига. Звъним в полицията, отиваме в болницата – няма я. Чакаме. И в моргата я няма. И изведнъж виждам идва към мен Ицо, от Гражданската защита, приятел, само докато го видях и нещо ме преряза... Най-лошото, казва е станало. Колата ѝ паднала в едно дере, че докато я извадят...

Въздъхвам.

- И после? Целият бизнес поех аз. Изплатихме всичко на оня. Той вместо в затвора – тръгна към чужбините. Захлеби с нашите пари и тръгна човекът. А ние? Апартаментата продадохме, да се издължим. Карал мама да тегли кредити, карал я, лъгал я... И след смъртта ѝ – знаеш как е.

Слава богу не знам.

- Наследниците плащат. Като попове. Продадохме апартамента на нашите, четиристайния, в центъра, на баща ми купихме гарсоньера, ние се преместихме на вилата на мъжа ми. Затова имам градина. Стегнах сладкарницата. И потръгна отново. Аз без бой не се давам.

Знам. Видях. Как мъкнеш чанти и денкове.

- Само дето Ина каза – не го ща това Хасково и не го ща. Бягам в другия край на България, към морето. И замина. Работи във Виваком във Варна. Е, не й потръгна в любовта, ама, млада е, ще се оправи някак.

- И ти си млада. – усмихвам се. – На колко си?

- А, млада! На трийсет и осем вече.

- Ооо, ето това е вече възраст! – засмивам се и компромисно клатя глава. – Хайде да не казвам аз на колко съм, като си помисля, колко помлада от мен е загинала майка ти...

- Е, ти пък каза го вече! Изобщо не ти личат. Ето, Ема ти вика „какче“. – засмива се. - А ти какво ще правиш в Кърджали?

- Аз всъщност съм тръгнала към Гърция. Мъжът ми ще ме чака с колата. Често пътуваме за натам, имаме къща до Керамоти, ще дойде да ме вземе. Ще правим ремонт там и...

- Ремонтите са като тортите. Бъркаш, печеш и мажеш, докато се получи. – смеем се.

Отново спираме на неидентифицирана спирка, Реджеб решава, че е крайно време да изкъпе автобуса, така, както сме вътре. И без друго останахме една шепа хора. Лелчето се сепва, става и започва да се моли да слезе за малко, в ръката си държи торбичката, пълна до половина с бяла белезникава течност. Храчките. Завива я внимателно във втора торбичка, овързва я и грижливо я пуска в кошчето. Оглежда за пореден път тревожно багажника на автобуса и се качва. Гледа ме продължително. Струва ми се дори болезнено.

– Аз слизам, това вече е Хасково. Като пътувате често с твоя, да се отбиете другия път през сладкарницата. – виква ми Христина. - Аз и без това все там вися, ще ме намерите. „Наслада“, на моста е. Знаеш ли го, моста?

- Че кой не го знае? – засмивам се. – „Край реката редят се, редят се, тополите...“

- „Побелели от първи-я-я сня-я-яг“ – засмива се Христина. - Знам я тази, на баща ми беше любима. „Щурците“, нали?

- Да, и на моята баба също. Знаеш ли, че е на хасковски поет, а тополите които възпява са тези, същите, край реката ви?

Антилопата също бавно се надига. Мята ранения астронавт на гръб, той ми се оплезва през скафандъра, сякаш се усмихва. Господарката му помахва за сбогом.

- Айде, мила, чао, поздрави на Кърджали! Да ти е хубаво лятото, всичко хубаво ти желая, и умната, чу ли, умната!

Кимвам. Да оздравявате! Помахвам за сбогом и на двете. И на кучето. Как пък реши, че имам нужда от последен мъдър съвет? „Умната“. Добре, мамче. Става ми мило. Ема Бовари от Хасково. Обещава да е умна какчето. Поне доколкото може.

ИМА НА КАКВО ДА СЕ НАДЯВАШ

За първи път пусна тото с първата си заплата. Бяха му казали, че е хубаво да си купи нещо, което да му е спомен за цял живот, примерно часовник или нещо, което да ползва и вижда, но първата заплата се оказа смехотворно малка, плати наема на гарсониерата, тока и водата и му остана едно нищо. Как щеше да изкара месеца все още нямаше идея, но щеше да се нагоди някак. Всички очевидно се нагаждаха и живееха някак. Беше учител по литература. Пет години учене, ентусиазъм, надежди, мечти за една заплата, с която се чуди как ще изкара месеца! Беше от Нови пазар, където живееха родителите му все още, но там нямаше свободни места. Започна работа в Шумен, по заместване, на колежка в отпуск по майчинство с надежда да го оставят някак си за постоянно. Разбира се, надяваше се, че е въпрос на време заплатите да нараснат. Няма как да си с висше образование и да стоиш на символична заплата. Така си вярваше.

Видя събрани хора на опашка в тотото, имаше някакъв джакпот. Не беше играл преди, но знаеше какво се прави, поне за тото 2. От тото 1 не разбираше, защото не се интересуваше от футбол. Влезе, попълни един единичен фиш и го забрави. Следващата седмица като мина оттам се сети и го провери на таблото. Оказа се, че печели четворка, което много го изненада. Влезе вътре да му я изплатят. Имаше и други уцелени четворки. Дадоха му 155 лева, нямаше да ги забрави никога. При 600 лева заплата, това си беше голяма работа! Почерпи някои колеги и наистина си купи часовник „на черно“ от един циганин на улицата – менте на „Ориент“, с красив зелен циферблат. За негово учудване, работеше точно и го носи цял живот.

Сега, почти 50 години по-късно, седейки край горящата печка на дърва, се сещаше с горчива усмивка за онази случка.

Как мина животът му ли? НИКАК! Една дума, която можеше да го опише съвсем точно. За околните, той беше сиво и безлично същество, което не може да бъде запомнено с нищо.

Когато се върна титулярката за мястото му в Шумен, не стана и въпрос да го задържат. За да не стои безработен, понеже притежаваше наследствена къщичка от дядо си в село Златар, отиде да живее там и стана учител в местното училище. Да поддържа гарсониерата в Шумен

му беше невъзможно и я освободи. Занизаха се години, в които не се случваше нищо. Ходеше на работа и се прибираще в къщи. Пиеше по някоя ракия с доктора, който по онова време живееше в здравната служба или с комшията. Понякога участваше в училищни банкети или събирания по празниците, където никой не го забелязваше. Дори и дрехите му бяха безлични. Сиви костюми или сака, един тъмно зелен, уж за малко по-официално, сиви, тъмносини и черни пуловери... Заплатите се повишаваха с трохи, стигаше му да изкара някак месеца и то, ако живее икономично. Той някак се надяваше, че нещо ще се случи и животът му ще потръгне към по-добро или по-интересно, но какво ще е то - нямаше реална представа. Очевидно е, че повечето от нещата, които могат да направят живота интересен, са свързани с наличието на пари, каквито той нямаше. Не се появяваха и никакви изгледи да има с това, което работеше и начина, по който живееше. Когато минаваше покрай селското тото, пак видя някакъв натрупан джакпот и нещо му просветна, сети се за някогашната печалба. Погледна събраната сума – два милиона и четиристотин хиляди. Влезе и пусна един фиш. Като излезе от тотото започна да си мечтае какви чудесии могат да се направят с толкова пари и как животът му ще се промени и всичко... Мечта си, докато тиражът беше изтеглен. Нямаше нито едно познато число, но джакпотът беше оцелял и се беше увеличил. Пак влезе в тото пункта и пусна нов, мечтите продължиха, но винаги нищо. Не беше спирал да играе през всичките тия години, до дълбоката си старост и нищо! Най-много тройка. Всяка седмица по два пъти зареждане на виртуални надежди и мечти. Казваше се Йордан Ковачев, но всички му викаха Данчо Тотото, дори и учениците, заради странния му навик.

Беше скромен и тих човек, дори говореше тихо. Беше добродушен и отстъпчив, винаги услужлив човек. Учениците му се „качваха на главата“, заради добротата му и невъзможността да се кара, да крещи или дори само да им повиши тон. Те не четяха книгите, които трябваше да се преподават и изучават. Много от часовете бяха направо безпредметни, но и без това, като учител, той беше съвсем посредствен. След завършването си децата нямаше с какво да го запомнят.

Ожени се по чудо за една стоматологична сестра от Шумен, която вече на тридесет и девет отиваше към „стара мома“. Той беше на четиридесет и три. Нямаше никаква романтика или изпепеляваща любов, беше едва ли не като споразумение. Няколко сухи, скучни срещи и го решиха. Ясно, че и двамата мислеха, че това е вече последният влак

и не трябва да се изпуска. Тя се оказа злобна и конфликтна жена, дразнеше се от всичко в него и го окрещаваше постоянно. Той приемаше това безропотно. За да имат къде да живеят и да изградят „семейното гнездо“, купиха една малка, мухлясала панелка с ипотечен заем. Пак „като за последно“ родиха две деца, почти едно след друго – момче и момиче. Той мислеше, че това ще е нещото, което ще промени някак живота му към хубаво, но грешеше. С вечната липса на пари и притеснения децата се гледаха трудно и напрегнато, боледуваха често. Винаги бяха „на ръба“, налагаше се да взимат и още заеми. Дори парите едвам да стигаха за хляб и картофи понякога, той тайно от нея ходеше и си пускаше поредния фиш. Трябваше да има начин този мъчителен живот да се промени и това беше единствено тотото. Вярваше, че ще стане и всеки път на излизане от тото пункта беше изпълнен с нови надежди. Не ги споделяше с никого, но това сякаш беше единственият лъч надежда в окаения му живот. Жена му вече открито му викаше некадърник и неудачник. Почти не разговаряше с него с нормален тон, започна открито да го ненавижда. Той продължаваше да бъде селски учител и пътуваше между Златар и Шумен. Отначало рядко оставаше в тамошната къщичка, после все по-често и накрая, когато децата попораснаха, взе да се прибира само събота и неделя и то не винаги. Това беше по-приемливо от развод. Тото обаче си пускаше редовно. Вече мечтите бяха разширени, особено при големите натрупвания от няколко милиона – къщи за децата, много пари за престижни университети, лукс, пътешествия и курорти... Обаче пак нищо, при всеки джакпот. Мечтите не угасваха, ако е оцелял, пускаше следващия тираж и имаше мегдан за мечти до следващото теглене. Някак си беше уверен, че все някога ще се получи, няма как! Не може животът му да мине просто „ей така“!

Той обичаше децата си, но отглеждани и възпитавани повече от майката те се бяха отчуждили от него, даже имаше чувството, че го мразят. Представяше си как жена му „ги навива“ против него. Така и не можа да стане истински близък с тях. Беше се провалил като съпруг, беше се провалил и като баща. Те пораснаха и станаха студенти в София. Родителите му бяха починали вече и той продаде къщата в Нови пазар на никаква цена. Успяха да доизплатят ипотечния кредит и остана малко за издръжката на децата там. Тя –молекулярна биология, той – биотехнологии и генно инженерство. И двамата бяха умни, напористи и интелигентни деца, знаеха английски перфектно. Не беше учудващо, че

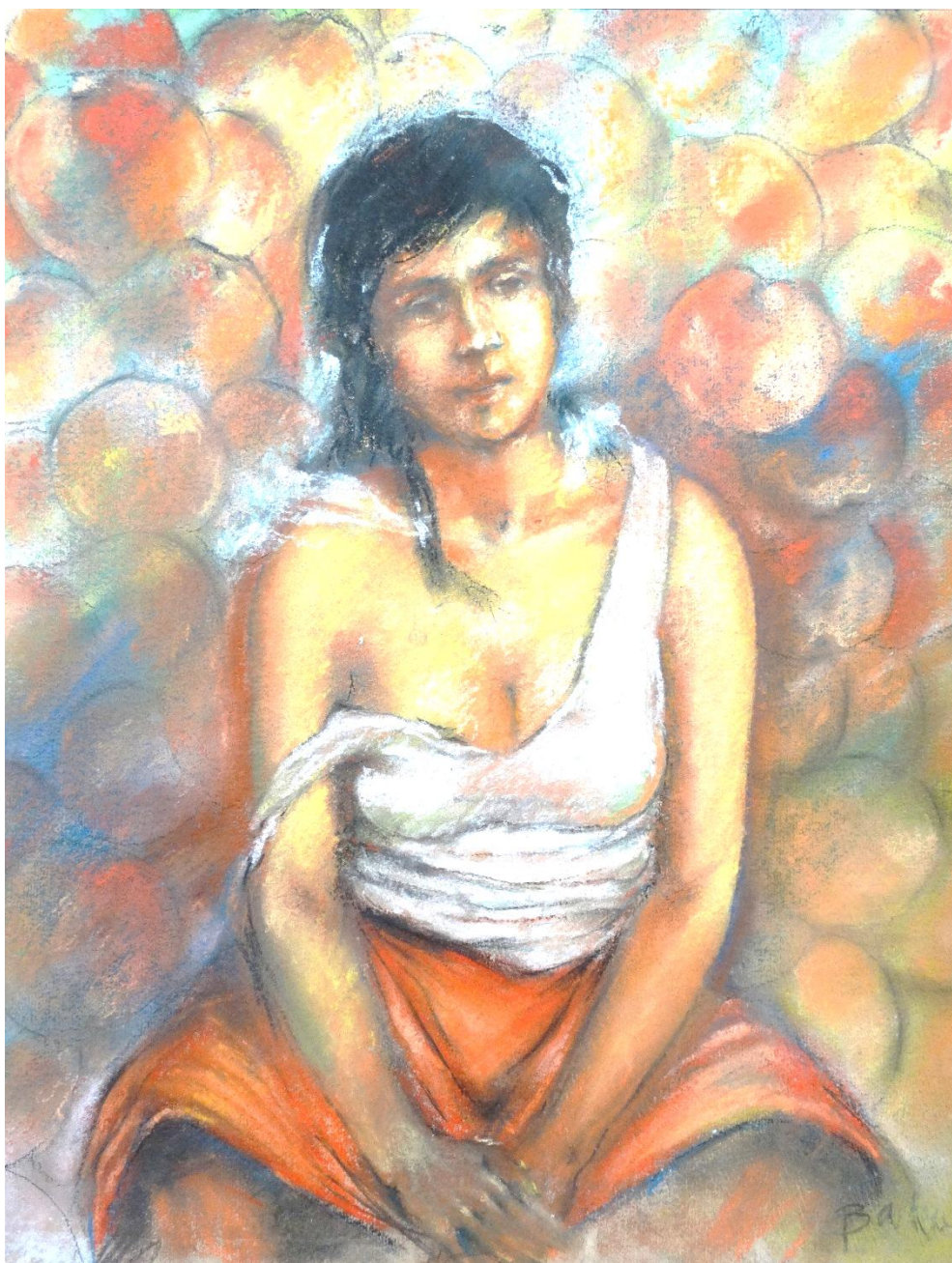
веднага след завършването се явиха на конкурси и заминаха да живеят и работят в чужбина. Тя - в Англия, той - в Съединените щати. Създадоха си семейства, родиха се внуци. Той ги беше виждал само няколко пъти, прибираха се рядко. Децата му се държаха учтиво, но хладно и сдържано, както винаги. Внучетата говореха български, но вкарваха в речника си постоянно английски думички, което го смущаваше и натъжаваше. Те не го чувстваха като близък дядо, а като някакъв странен старец в някакво село накрая на света. Дъщеря му му остави таблет, научи го как да се свързва с тях. Срещите бяха все по-редки, накрая вече спряха съвсем. Всички бяха заети, имаха си собствен живот. Когато жена му почина, той не плака за нея. Знаеше колко го ненавиждаше тя. Плачеше за един съсипан и някак пропилян живот, семейство и всичко.

Предната седмица беше се натрупал рекорден джакпот –осем милиона, шестстотин и петдесет хиляди. Той беше пуснал обичайния си фиш. Както винаги, в едната колонка бяха неговите редовни числа, които задължително попълваше, а в другите – произволно. Печката уютно гореше до него, котаракът Чарли се беше излегнал в скута му и мъркаше. Той беше пуснал нужната телевизионна програма и чакаше да започне тегленето на числата. След малко започна. Сякаш като насън, виждаше как едно по едно теглят неговите постоянни числа. Точно, подредено, без пропуск. Шестица! Беше си представял този момент цял живот, при всяко пускане на стотиците фишове – вълнението, безумната радост, после всичко, което щеше да последва – животът в рая! Само хубави случки, екскурзии по света, круизи, събития и картини... Един напълно нов, безоблачен, цветен и щастлив живот! Е, случи се! Той се усмихна горчиво, стана и отиде до масата, където беше затиснат фиша със стария будилник, там ги слагаше винаги. Каза го на котарака, защото нямаше на кого друг:

- Не ни е нужен този джакпот вече, Чарли! Всичко отдавна свърши!

Отвори вратичката на печката и хвърли фиша в огъня.

Мислеше, че смъртта от обесване е болезнена и мъчителна, затова малко се страхуваше, но се оказа, че не е така, мракът го погълна изведнъж.

В памет на Майстора
Художник: Валентин Атанасов

ХИПОТЕЗИ

Дечко ЛЕЧЕВ

КОГА Е ПОКРЪСТЕН СВ. ЦАР БОРИС?

Ровейки се из старата книжнина, попаднах на едно твърде непретенциозно като оформление и като формат книжле в РБ „Ст. Чилингиров” – Шумен. Явно никой не го беше ползвал, защото страниците му не бяха разрязани. Става дума за малко сборниче от материали, озаглавено „Из миналото на Елена” от 1928 г. Съставителят Панайот Кършовски е автор на някои от статиите, между които една с горното заглавие. Затова и го поставих в кавички.

Панайот Кършовски е син на един от братята на родолюбивата борческа еленска фамилия с древен корен от времето на Втората българска държава. Бащата Сава Кършовски е председател на революционния комитет в Елена. Чичовците му също са известни революционери. Най-големият Иван Кършовски – близък съратник на Левски, на Раковски, на Хитов и на Каравелов, участник в двете Белградски легии, главен писар на четата на Панайот Хитов, член на БРЦК, основан от Каравелов през 1869 г. и т. н. Чичо му Кръстю (Кънчо) също е участник в четата на П. Хитов, а другият му чичо Юрдан е Ботев четник. Между другото, потомците на последния са отраснали в с.Салманово, община Шумен. Любопитното е, че този факт не се знае от еленските изследователи на рода, включително и от самите потомци, макар че някои от тях и до днес носят фамилията Кършовски. Това е друга тема, но тъкмо изследването ми за салмановските Кършовци стана причина да попадна на това книжле.

Позволих си това встъпление, защото едва ли високообразованият Панайот Кършовски (завършил право в Швейцария) би обърнал внимание на интересния факт, за който ще стане дума, ако не беше закърмен с родолюбието на неговите предшественици. Още повече, до края на живота си се е занимавал с изследвания в областта на историята. Съдържанието на статията заслужава коментар, какъвто ще се опитам да направя, но нека преди това да цитирам дословно най-същественото от нея, което всъщност ни интересува:

„Като принос към историята за покръстването на св. Цар Борис привеждам буквално следната бележка, написана от известния учител в гр. Елена, покойният Стоян П. Андреев Робовски, която намерих в книгата му и която наследниците му имаха добрината да ми предадат за преглеждане:

„На 1861 г., когато ходих от Джумая (Търговище – б. м. – Д. Л.) на Ески-Стамбул (Преслав), за да видя тази стара Българска столица, [в] която освен Раковскаго, рядко са надниквали други от нашите учени мъже! Като имах чест да видях, оплаках развалините и вечерта отидох в дома на покойнаго Дочо анджия и като отворих дума за покращението на нашия равноапостолника Бориса-Михаила, когото покръстил Методия, брата на Кирила, тогази Дочо заплака, стана и донесе ми отривки (откъслечи, части – б. м. – Д. Л.) от Българската история, до 20 листа, на кожда написани и ми ги дади и каза: „чети, та ми ги прочети, разкажи ми нешто от тях. На много ги давах, но никой от нашите читащи (четящи, грамотни – б. м. – Д. Л.) не можяха да ми кажат от тях.“

Аз ги приех като някое съкровище много ценно – и ги целунах, и после ги зех да ги разгледвам и съзрях тези редове:

„Нашите деди приели св. кръщение от ръки св. Методия, брата св. Кирила в Преславскаго дворъ в река...(не се чете името на реката, но вероятно тя е реката ТИЧА). Тамо кръстил са Борис с домът си в ...(862) лето, мая мцъ...(12) день, Борис умре на....(2) маіа...”[1]

Жалко, че сега не може да се знае, нито от кого и кога е била написана на кожда въпросната българска история, нито как е попаднала в ръцете на покойния Дочо Ханджия (курсивът е на П. Кършовски – б.м.– Д. Л.) в Преслав, нито пък вземал ли я е от него г-н Робовски и впоследствие какво е станало с нея.

Гр. Елена, 20 септемврий 1923 г.”

Както се вижда, Панайот Кършовски съжaliaва за многото неизвестности около тези драгоценни 20 страници, на които попаднал 62 години преди това Стоян Робовски, наречени от него „отривки от Българската история”. Жалко наистина, защото ако за него е било късно да разбере нещо повече, тъй като Робовски и Дочо Ханджията вече не са били между живите, за нас може би вече е напълно невъзможно. Освен ако по някаква случайност у някой от потомците не се съхранява. Но това е малко вероятно, тъй като кожата се нуждае от

специални грижи. Иначе тя е много уязвима откъм унищожаване от молци и гризачи. Опитите ми да разбера дали този Дочо има наследници днес във В. Преслав се оказаха неуспешни. Много се надявам някой местен краевед да успее.

Днес тези анонимни странички представляват за нас голям интерес, защото засягат някои не много изяснени въпроси като: **Кога точно е покръстен Борис? Кой и къде го е покръстил?**

Първо, по отношение **годината на покръстването** на Борис. За да се види значимостта на информацията, поднесена преди толкова години от Стоян Робовски, ще посоча какво пише в някои от официалните издания свързани с въпроса:

В голямата Българска енциклопедия дословно е записано: „През 864 г. княз Борис I (който получава християнското име Михаил) се покръства в Плиска с целия си род и болярството, след което започва покръстването на народа.” [2]

В многотомната История на България – том II пише, че пратениците на византийския император Михаил III започнали „своята покръстителска дейност” в началото на 864 г. Кога и къде точно е покръстен Борис не се казва. Споменава се само, че по „известни верски и външнополитически съображения не придал тържественост на покръстването и дори сам получил кръщението тайно...” [3]

В никое друго от изследванията, до които се добрах, не срещнах точната дата, месец или година на покръстването на Борис, но почти навсякъде се твърди, че той се покръстил първи и тайно.

Защо е трябвало обаче това да става „тайно и в дълбока нощ”? Какви са тези външнополитически и верски съображения?

Наистина положението в момента е било доста сложно, за да може Борис да вземе бързо и категорично решение от Византия или от Рим да приеме християнството, що се отнася до масовата християнизация на подвластния му народ, защото от това зависело към кой диоцез ще се присъедини България. За собственото си покръстване той нямал избор. Обстоятелствата така се стекли, че по ред причини бил принуден да стане християнин чрез Византия. При това доста по-рано от масовата християнизация. Тъкмо тази е външнополитическата причина, която налагала да се покръсти тайно. В интерес на бъдещите му дипломатически ходове в диалога си с папа Николай I и Людовик Немски, би било грешка да афишира открито собственото си кръщение

чрез Византия. Иначе би трябвало той да направи точно обратното – да се покръсти тържествено и да поведе народа.

Наистина Борис е успял да запази покръстването си в тайна, защото, както се вижда, за него не узнал и Людовик Немски. През пролетта на 864 г. той уведомил папата, че има намерение да се срещне с българския цар (гех), който желаел да се покръсти, тъй като много от неговите българи вече били станали християни. Подразбира се, че тази среща я е поискал самият Борис, който наложил впечатлението, че е все още езичник. Очевидно това е ход от неговата дипломатическа игра, защото излиза, че е принуден да следва събитията, т.е. трябва да се покръсти, защото „неговите българи” са вече християни. Борис скрил собственото си покръстване, като очевидно умишлено е подчертал християнизиранието на българите като естествен процес, заради съседството с Византия. Наистина такова християнизирание сред славянското население особено в пограничните райони имало твърде много.

Борис не само скрил от Людовик, че е покръстен, но и му обещал да приеме християнството чрез римската църква. По всичко личи обаче, че Людовик е имал информация за контактите и видимото сближаване на Борис с византийския двор. Това не само, че никак не му се нравело, но дал да се разбере, че е готов на въоръжен сблъсък, ако Борис не изпълни обещанието си. Така че доста деликатното положение, в което изпаднал Борис, го карало да лавира, скривайки покръстването си.

Една от важните причини Борис да приеме покръстването от Византия е да избегне война в един крайно неподходящ момент за българската държава. Това, разбира се, е една от причините за неговото покръстване, но не и за решението му да християнизира народа си. Както е известно основната причина се корени в прозрението му, че езическа България няма бъдеще.

По-ранното покръстване на Борис е безспорно, но кога по-точно е станало? Можем ли да се доверим на кожените страници на Дочо Ханджията от Преслав?

Около този акт битуват няколко легенди. Според една, Борис се повлиял от сцената, която по негова поръчка му изографисал в двореца някой си византийски монах на име Методий. Поръчката била за ловна сцена. Тя трябвало да внушава страх и удивление. Монахът обаче изпълнил половината от заръката на Борис. Сцената наистина внушавала страх и удивление, но не била ловна, а представлявала

второто Божие пришествие. Като видял каква е съдбата на праведниците и на грешниците, Борис бил *„обладан от страх пред бога... и приел божественото кръщение.“*^[4] Разбира се, малко вероятно е, защото е твърде идилично Борис да вземе такова съдбоносно решение само по внушение на сцената.

Друга легенда гласи, че по внушение на сестра му, която се завърнала от плен във Византия като християнка, Борис поискал, а император Михаил му изпратил епископ да го покръсти.^[5] Тази легенда се потвърждава в историята на Блазиус Клайнер. Там се казва, че когато била освободена от плен и се върнала, сестрата на Борис не престанала да възхвалява пред брат си християнските тайнства и да сее в сърцето му семето на вярата.

Клайнер обаче съобщава нещо, което съвсем не е легенда. Сестрата на Борис била разменена с един византийски пленник на име Теодор, по прякор Куфара. Около дейността на този пленник в Плиска Клайнер подчертава следния важен факт: *„Той (Борис – б.м. – Д.Л.) обаче предварително бил посветен от Куфара в божествените тайни.“*^[6] Именно на този *„мъж способен и полезен за управлението на държавата“* Борис възложил преговорите с императрица Теодора относно християнизирването и го разменил за сестра си. Явно този *„способен и полезен“* мъж е изиграл твърде важна роля, като с ранното покръстване на Борис предотвратил една може би пагубна война за България, която в този момент била небоеспособна. Известно е, че през тези години България била сполетяна от ред природни бедствия – земетресения, големи суши и съответно глад и болести. *„Върлувал голям глад – пише Клайнер – в българската земя и нямало от нийде помощ, вилнеела освен това и чума. Князът лично призовал християнския Бог да му дойде на помощ и заповядал да стори това и целият му подвластен народ. Като измолил край на глада и чумата, те се обърнали към истинската вяра. Князът бил покръстен и наречен на името на ромейския император Михаил от изпратения при него епископ (к.м. – Д.Л.).“*^[7]

Със собственото си покръстване и обещанието да покръсти чрез Византия целия български народ, Борис не само спасява държавата, но я разширява, като придобива областта Загоре. Тогава, през 863 г. се сключва и т.н. „дълбок мир“, т.е. траен мир. Как иначе, освен като ответен жест на Борисовото покръстване може да се обясни отказа на Византия да нахлуе в изтощена България и на това отгоре да отстъпи

територия? С такъв жест би могъл да се удостои само владетел, който е извършил нещо важно. Очевидно при сключването на договора Борис вече е бил християнин. Това обяснява благоразположението и отстъпчивостта на византийския двор.

В текста обаче има някои подробности, които във връзка с темата, заслужават повече внимание. Първата: *„Князът лично призовал християнския Бог да му дойде на помощ...”* Щом Борис лично моли помощ, значи и той е християнин! Може ли езичник да се моли на християнски Бог? А това става в 863 г. По-нататък, вероятно неволно, Клайнер е допуснал неточност. Според текста той призовал и подвластния му народ да го последва и също да призове Бог. Това обаче не може да стане, защото по време на бедствията през 863 г. този народ като цяло официално все още е езически. Но със следващото изречение Клайнер се корегира, като казва, че след като Борис *„измолил край на глада и чумата*, т.е. сам, тогава *те*, т.е. българите *„се обърнали към истинската вяра.”* От това следва логичният извод, че Борис е покръстен преди бедствията, т.е. не по-късно от 862 г.

Това почти съвпада с написаното от Паисий в неговата история, което е напълно обяснимо. Както е известно, във връзка с подготовката на историята, Паисий е ходил до Германия да събира материали. Вероятно той е попаднал на същите извори, които и Клайнер е ползвал. Тук ще си позволя един по-пространен цитат от историята на Паисий, защото при едно по-внимателно вглеждане могат да се направят твърде интересни изводи, свързани с темата:

„Сключил мир с царица Теодора, [8] жена на цар Теофила, (тогава била вдовица) и взел своята сестра, която по-рано бил пленил Никифор, когато нападнал дома на Крун, негов брат. Сестра му била кръстена и била научена на писмо и християнски закон. Тя почнала да поучава своя брат да вярва в Христа. Той имал един роб грък, наричал се Теодор Куфар. Бил добър и изкусен християнин. И той често напомнял на Муртагон (Борис – б.м. – Д.Л.) да повярва в Христа, но този обръщал слабо внимание на това. Обичал всякога да ходи на лов, да лови зверове. Затова построил голям дворец за лов и там да си почива и да връзва кучетата. И заповядал на някой си Методия, монах иконописец, да изрисува по двореца зверове, кучета, лов. Веднъж цар Муртагон закъснял. Методий не нарисувал зверове и картини на лов и т.н., но изписал второто пришествие Христово, как праведните стоели отдясно и картината на рая, а отляво – грешниците и

картината на вечната мъка. Когато дошъл цар Муртагон да види двореца, обзел го ужас от тая гледка. Тогава Методий започнал да му разказва за пришествието Христово и за наградата на грешниците и праведните. Тогава той въздъхнал и казал: „Блажен, който се намира тогава от дясната страна.” От това време започнал да опознава Христа по малко и несъвършено. В това време Бог пратил на България голям глад и мор. Тогава Муртагон започнал да се моли прилежно на Христа бога и дал обет – ако престанат гладът и морът, окончателно ще приеме християнската вяра. И веднага бе чут. В малко време престанал божият гняв, който бил над България.”^[9]

Както се разбира, след като сключил договора с Византия през 853 г., Борис върнал сестра си, която го „поучавала” да вярва в Христа около 10 години. Но става ясно, че той е бил „обработван” и преди това от „роба грък” Теодор Куфар макар, че обръщал „слабо внимание на това”. Така, че се получило щафетно въздействие върху Борис, което показва, че приобщаването на Борис към християнството е станало не отведнъж, а постепенно, до момента, в който той сам се убедил. Научаваме и нещо особено важно – Борис се молел на Христа бога „прилежно”, т.е. като истински християнин. Затова и бил чут. Твърде любопитно е обещанието му, че ще приеме християнството „окончателно”, ако престанат „гладът и морът”. Какво означава „окончателно”? Може ли да има полухристиянин? Човек е или християнин, или не е. Няма друго обяснение, освен това, че под „окончателно” трябва да се разбира християнизиранието на цялото му подвластно население. Следователно и този факт показва, че по време на бедствията през 863 г. Борис е вече покръстен.

Във връзка с времето на кръщението на Борис, смятам за интересно написаното в Житието на Климент Охридски от Теофилакт Охридски (роден преди 1055 г. – починал след 1126 г.), който ползвал по-стари български източници: „Освен това великият Методий тогава непрекъснато дарявал с благодеянията си и българския княз Борис, който живеял през времето на византийския император Михаил и когото **по-рано бил направил свое духовно чедо** (к.м.-Д.Л.) и бил привлякъл към прекрасния си във всичко език.”^[10] И по-нататък: „При него (при Борис – б.м. – Д.Л.) и българският народ започнал да се удостоява с божественото кръщение и да се християнизира.”

Както се вижда, тези цитати показват, че Борис се покръстил по-рано, че освен него „и” народът „започнал” да се християнизира.

Следователно масовото християнизирание започнало, когато Борис вече бил християнин. А „божественото кръщение” на народа според Теофилакт станало в годината 6 377 от сътворението на света. Тази година, както пише проф. В. Златарски, е посочена по лунния календар, но преобърната в слънчевия е 6 370, което прави 865 г. от Христа. Между другото, в Светогорския препис на Климентовото житие също е посочена годината 6 370. Макар да не се казва кога точно, става ясно, че Борис е приел християнството преди 865 г.

За разлика от другите известни източници, в запазените странички от „Дочовата” „българска история” се посочва мястото, точната година, месеца и датата на покръстването на Борис – 12 май 862 г. Трябва да се отбележи, че е вярна и известната ни дата на смъртта на Борис – 2 май (годината не е посочена, защото тук, както пише Кършовски, бележката е прекъсната –б.м. Д.Л.), което дава основание да смятаме този източник за твърде надежден.

Що се отнася до споменатите верски съображения, те наистина са могли да бъдат другата причина за по-ранното кръщение на Борис да стане тайно. Очевидно той не е искал да буни духовете, когато не всичко е уточнено около акта на покръстването на цялото население, знаейки, че ще има съпротива. Той е знаел, че немалка част от болярството трудно ще се раздели с традиционната религия на предците си. И се оказва прав, защото съпротива е имало. Както е известно, такава е имало и от страна на първородния му син, който наследил властта, но заради съпротивата му срещу християнизацията бил детрониран от Борис-Михаил и ослепен. Засега официалната позиция в историческата наука за избиването на 52 болярски рода е, че причината се корени тъкмо в съпротивата срещу приемането на християнството. Наистина този фактът се оспорва от някои историци, които по-скоро посочват административни причини. Все пак да се елиминира религиозният проблем е изпадане в другата крайност.

Вторият голям въпрос е: **Кой** е покръстил Борис?

Във всички известни извори се твърди, че Борис е покръстен от специално изпратен епископ от византийския император Михаил III. В края на текста и Клайнер потвърждава известния факт, че Борис е покръстен от специално изпратен от византийския двор епископ. Името на този епископ обаче не се посочва. Не го посочва и Паисий.

Единствено в Житието на Климент Охридски, както се вижда от цитата по-горе, се посочва, че кръстник на Борис е „*великият Методий*”, братът на Константин (Кирил) Философ.

Две легенди – Чешка (XIII в.) и Моравска (XIV в.) приписват това дело на самия Кирил, който покръстил българите преди заминаването си за Великоморавия през 863 г.[11] Тези две легенди съвсем не са за пренебрегване, защото той и брат му се подготвяли за Великоморавската си мисия в Константинопол през 862 г., след завръщането си от мисията при хазарите в Херсон (859-861 г.). Без съмнение, Константин е бил в течение на събитията, тъй като е пребивавал у патриарх Фотий, който си кореспондирал с Борис. Това допуска реалната възможност Константин да има отношение както по християнизирането на българите въобще, така и конкретно по покръстването на Борис. Но е малко възможно да е прекият му кръстник.

По-възможно е тази задача да е възложена на Методий, защото както видяхме по-горе, в Житието на Климент Охридски изрично се подчертава, че Борис станал „*духовно чедо*” на Методий, което именно съвпада с написаното в запазените странички на „Дочовата” „българска история” от Преслав. Тогава Константин вероятно е бил зает с работа върху усъвършенстването на азбуката и превеждането на книги във връзка с предстоящата мисия в Моравия. Известно е, че в същото време с помощта на Методий и техни ученици, той превежда от гръцки на старобългарски най-необходимите богослужебни книги, което без съмнение е станало по поръчка на Борис. Във връзка с това е много вероятно Методий да е идвал при него в България и като духовник да го е покръстил през 862 г., т.е. преди Великоморавската мисия, както се казва в двете легенди.

Интересно беше да се види какво точно пише по въпроса Паисий. Той описва легендата с картината на монаха Методий, който се явява подбудител за решението на Борис да приеме християнството. Но за съжаление не посочва нито годината, нито кой е този Методий. Никой не го идентифицира с Константиновия брат, но съпадението не е само в името. Както е известно и той е бил монах, а после и игумен на манастира „Св. Полихрон” в Мала Азия. Случаят с картината най-вероятно е станал през 861 или началото на 862 г. Това означава, че и по време е възможно да е братът на Константин. Наистина, поради оскъдните сведения за Методий от ранния му период, не се знае дали е имал способности да рисува. Но не са редки случаите, в които монаси

се занимават със зографство, иконопис и дори с резбарство. Възможно е като игумен да е имал сан на епископ. Затова вероятността да става дума за едно и също лице не трябва да се изключва.

Третият въпрос е: Къде е покръстен Борис?

Позовавайки се на логиката, е нормално да се смята, че това е станало в столицата Плиска, където е била тогава резиденцията на Борис. В Българска енциклопедия се посочва точно Плиска, но в многотомната История на България не се казва къде. Плиска се посочва като вероятно място от повечето автентични източници.

Има логика обаче и в твърдението, че кръщението на Борис е станало в Преслав, както пише в анонимните преславски странички, поне по две съображения. Най-напред, защото той е искал наистина да остане тайно, като го изнесе извън Плиска. Защо точно в Преслав? Може би защото той вече е бил замислил да прави Преслав новата, вече „християнска” столица и да изостави „езическа” Плиска, както я наричат някои изследователи.

И още нещо. Макар че миниатюрата в Манасиевата хроника представя ритуалното къпане на Борис при покръстването му в купел, то според ранната традиция, както знаем, това е ставало в река. Така както Йоан Кръстител е кръстил Исус Христос в р. Йордан и го посочил на народа за Месия. Като се има предвид мисионерската роля на Борис, Методий наистина може да е решил да го покръсти в подходящата за целта река Тича, която минава край Преслав.

Четвъртият въпрос: От какво произведение са тези странички?

Много е трудно при тази оскъдна информация да се направят по-категорични изводи, а само предположения. От цитата по-горе се вижда, че откривателят им Робовски ги определя като част от българската история. Ако приемем буквално, че става дума за препис от някаква история, до това време са известни две исторически произведения, за които стана дума – „История на България” на францисканския монах Блазиус Клайнер, написана през 1761 г. и Паисиевата „Славяно-българска история” от 1761-1762 г. Препис от историята на Клайнер не може да бъде, защото тя е написана на латински език и е преведена чак през 1978 г. Не може да бъде и откъс от препис на Паисиевата история от 1762 г., тъй като става дума за страници от кожа. Това показва, че са от много по-ранно време, когато все още хартията не е влязла в употреба. И най-важното – приведенният цитат няма аналог с текст от историята на Паисий.

Начинът на изложението в краткия цитат не дава основание да ги приемем и за част от оригинал или ранен препис на някакво житие, защото наистина има характер на историческо повествование.

Остава да приемем предположението, че „отривките” от „българската история”, съхранявани от преславския ханджия Дочо, са част от неизвестно ранно историческо съчинение, което за съжаление, както огромната част от книжовното наследство на България, по различни причини, е безвъзвратно загубено. Този малък фрагмент от него обаче ни дава много ценна информация и едни от възможните отговори на въпросите: **Кога, от кого и къде е покръстен Борис?**

Литература:

[1 Годишите били изписани със знаци. Разчетени са от Панайот Кършовски.

2 Енциклопедия на България, С., 1978, с. 349.

3 История на България, С., 1981, т. 2, с.215.

4 Пак там.

5 Пак там.

6 История на България от Блазиус Клайнер съставена в 1761 г.”. С., 1977, с.62. Под редакцията на Ив. Дуйчев и К. Телбизов.

7 Пак там.

8 Става дума за договора от 853 г.

9 Хилендарски, Паисий. Славяно-българска история. С., 1963, с. 42.

10 Милев, Ал. Жития на Св. Климент Охридски. С., 1966, с. 79.

11 История на България, С., 1981, Т. 2, с. 215-216.

ПЕСЕНТА „ЗАПЛАКАЛА Е ГОРАТА“:
ДОКУМЕНТАЛНО-ФАКТИЧЕСКА ОСНОВА И ИДЕЙНО-
ХУДОЖЕСТВЕНО ОБОБЩЕНИЕ

ВСТЪПЛЕНИЕ

1. Народните песни за Стоян-Индже войвода са много на брой и различни по стойност. Безспорно, най-емблематична и представителна е песента „Заплакала е гората“. Тя е известна с множеството си варианти и версии, огромната част от които са публикувани. Обяснимо е защо, ще посоча моя сборник „Народни песни за Индже войвода“, излязъл в три издания, две от които са допълнени: през 1992, 2006 и 2021 г.

2. Литературата обаче за тези песни не е съответна по обем и качество. Изследователите -фолклористи са от различни поколения и с различни методологически позиции. Най-често се обръща внимание на съотношението между историческа фактичност и идейно-художествена извисеност, като превес взема втората част на тази корелация. Даже се отрича фактичността на „Заплакала е гората“.

За съжаление, не се познава документът от 1801 г., както и някои други фактически сведения и народни песни за Индже/ не само от този период/, които пряко се свързват с първосътворената през 1802 г. песен „Заплакала е гората“ - в землището на с. Чакърлий /По-късно изчезва и днес е местност в мерата на с. Голям Боялък – Голямо Шарково /Шарково/, Бояровска община, Ямболска област. Приема се от редица учени смесено-обогаденото сведение на Балчо Нейков, Димитър Осинин и др./то често се приписва на Нейков/ за създаването на песента „Заплакала е гората“, а записването ѝ от Балчо Нейков е в края на 19 в. Тази песен у Нейков стои най-близко до първосътворената /1/.

През 1933 г. в родното си село Заберново Горо Горов записва песента „Заплакала е гората за Индже юнака“/. И тази песен се оказва в центъра на друга група от песни, подобни на нея/2/. Може да се каже, че и тя е базова, основна - като текста, а може би и мелодията на песента у Балчо Нейков.

И още нещо, което трябва да подчертаем: Твърде късно бе записана и стана известна песента за Заверата от 1821 г. „Българи глава вдигнали“. Ключовият стих в заглавието е цитат/В текста се повтаря,

конкретизира и пояснява/. Той препраща към другия ключов стих от песента „Кърджалии-карафезии и Юмер Драза“, също записана от Балчо Нейков/3/. Някои изследователи смесват двете събития и двата текста, но те са различни по време и каузи.

ОБРАЗИТЕ НА ГОРАТА И НА ИНДЖЕ ВОЙВОДА

1. Естествено, в подстъпите към/ приближаването до/ песента най-напред ще се спрем на следните факти:

1.1. Стиховете от „Кърджалии-карафезии“: „Индже войвода молба приема,/ Кара Фези измола нема“. Изхождайки от такива примери, Г. С. Раковски, Константин Иречек, Панайот Хитов, Димитър Осинин и др. подчертават: Сред кърджалийските главатари Индже войвода е бил най-милостив, хуманен/човечен/.

1.2. Въпросният документ гласи: „През май 1801 г, в околностите на Адрианопол/Одрин/ се събрали 10 хиляди кърджалии, между които имало твърде много християни“. Те разоряват селата на север от Одрин. Сред тях са: „Халково, Голям буелак, Кючук буелак, Попово село, Мешалия, Пишакъой, Ичмен“ и др,

Една част от жителите на селата ще да са избити. Друга част е разпръсната по горите, гладна, без подслон. Трета е пленена. По заповед на главния предводител на кърджалиите пленниците е трябвало да бъдат убити. Но животът на пленниците „бил запазен благодарение на настойчивите молби на бюлюкбашията Енджи Станчо/самия християнин/“. Като ги изпраща в лагера, Енджи Станчо посъветвал хората да бягат по-далече, в някои по-безопасни места, защото главатарите били заповядали „всички местни християни да бъдат умъртвени, имотите им – разграбени, та да не би други християни да се съюзят с местни жители като едновърци против турците“,

Това са „събрани сведения от разказите на бежанците“ от Равна гора/конкретно в случая от Бояльците/ в Галац/Бесарабия/. Те били около 200 българи, качени на два кораба в Месемврия на 16 май 1801 г,

Сведенията събрал П. Раевски – преводач при руското консулство в Галац, Така той си „съставил по-пълна картина“ за трагедията на бежанците и всичко съобщил на В. Ф. Малиновски – генерален руски консул в столицата на княжество Молдова/Яш/. От своя страна В. Ф Малиновски изпраща консулско донесение до княз Кочубей /централната власт на Руската империя/. В пратката до княза е и

сведението на дошлия куриер: „През януари 1802 г, кърджалиите начело с Кара Феиз, Индже войвода/християнин/ и Манаф Ибрахим грабят в околностите на Свищов“/4/.

Предавам точно записаното, Стоян Райчевски нормализира по-късните и днешните имена на селищата: Лалково, Голям Боялък, Малък Боялък, Попово, Мешелия/Дъбово/, Пашакъой/Болярово/, Ичме/Ст, Караджово/ и др./5/.

Вече сме разглеждали документа и сме направили необходимите разяснения/6/. Изводите ни са следните:

Първо, сведението за Енджи Станчо е по устните разкази на бежанците, живеещи на север от Одрин /вкл. района на Боялъците/. Стават очевидни грешните заключения на някои автори, които твърдят, че принудителното изселване на боялъчени е по причина на бастисването на този район от кърджалията Индже войвода. Тъкмо обратното – кърджалията Индже в този край/Равна гора/ е закрилник и спасител. Той напада други, богати и отдалечени селища – български, гръцки и турски.

Второ, Енджи Станчо е несъмнено Индже Стоян. Тези названия са познати тогава – Стоян е нетипично име в руската, а и в славянската именна система. Пък и бежанците умалително-фамилиарно са говорили за спасителя си.

Трето, документът стана известен през 1981 г.

По обективни и субективни причини той е непознат не само за изследователите на Индже.

1.3. Своеобразна подкрепа на казаното в документа от 1801 г, е сведението за видния български оперен певец и режисьор Константин Иванович Михайлов-Стоян/1853 – 1914 г./, родом от с. Гулям буелък/Бесарабия/. Неговите предходници са преселници от района на Боялъците и конкретно от с. Голям Боялък/Голямо Шарково, днес с. Шарково/- през Руско-турската война/1828-1829 г./.

За Индже Стоян и за някои песни за него, както и за „кръщелника“ и „стипендианта“ на Индже – другия Стоян Згуров /по-късно Стоян войвода, вуйчо на Стефан Караджа/, който охранявал бежанците за Бесарабия, Константин Михайлов-Стоян знае всичко това най-вече от баба си, родена в с. Голям Боялък, /Голямо Шарково, Шарково/, Боляровска община.

Той е бил в България, събирал е народни песни, някои от които изпълнявал и записал. През 1911 г. записва „Заплакала е гората“, Записите му са издадени от Андрей Стоянов.

Особено важно в случая е да се подчертае, че Константин Михайлов се самоименува „Стоян.“ Защо? – Изследователите изтъкват: За да подчертае българския си произход, добавя към фамилията си името „Стоян“. Дори се акцентира: „Името Стоян е чисто българско – няма го в никоя славянска страна“.

При разгадката на самоименуването трябва да имаме предвид, че Стоян е името на някогашния спасител на жителите от с. Голям Боялък/в това число и на бежанците от селото, респ. предците на Константин Михайлов-Стоян/7/.

Бих повторил и добавил: Благодарните изселници са говорили фамилиарно-умалително за Индже Стоянчо/Индже Стоян/, но руският чиновник е записал „Енджи Станчо“ – понеже името „Стоян“ /“Стоянчо“/ му е непознато.

Това име „Стоян“ е типично българско, народно. С него се назовава българинът през вековете,. Не случайно в романа „Балканска поема“ от Димитър Яръмов средищният герой е Стоян от Братоите – името му се преповтаря, превръща се в архетип /Под линия авторът отбелязва, че за образа му използва черти на Стоян-Индже войвода“/. Показателно е заглавието на романа „Стоян от Папазкьой“ на Петър Дончев. А Папазкьой /Попово село/ е посоченото дн. с. Попово, Боляровска община. Той е роден в това село. Ще стане дума, че не само първоосновната песен, записана от Балчо Нейков, а и в редица други варианти войводата Индже Стоян е представен като „автохтон“ /самородения цар/: От знатен произход, роден в Странджа/Равна гора/, той добива правото да владее този район, но има и задължението да го пази. За автохтона по индоевропейско-тракийската митологическа традиция у нас пишат проф. Иван Маразов, д-р Ваня Колева и др.

2. Във връзка с подготовката на т. нар. „Странджанска /Равногорска/ буна“, дядо Никола Узуна от с. Ичме/дн. с. Стефан Караджово/ поръчал на жътварки/жени или моми/ от Чакърлий да стъкмят похвална песен за Инджето, за да го привържат по-здраво към патриотичната кауза – създаването на автономна област в Странджа /Някои пишат за независима държава България/– така че лично да я чуе. По време на жътва, в нивата, песента се създава и изпълнява няколко

пъти, Инджето просълзен я чува. Това е и последният тласък към окончателното му присъединяване към освободителното дело.

Преди това обаче е имало редица подвизи на Инджето не само в този край. Появяват се и други документални сведения и народни песни, свързани с тях. Може да се каже, че песента е „извадена“ по случай закрилата и спасението от смърт на жителите от района на Боялъците. Документът имплицитно присъства в текста. Иначе, видимо, фактичност няма.

“Буната“ /запалването на Караевренската кула/ е на 2-ри август /“Илиндин“/ 1803 г. - Второто нападение срещу с. Едига, Лозенградско, е на 21 май 1804 г./ празника „Св. св. Константин и Елена“. По-късно, през юни същата година/на празника „Св. Троица“/, е раняването на Индже в Урумкьой/дн. Индже войвода/, Бургаско, от Янко Тодоров Момчев. Посочваме тези факти, защото и те намират отражение във вариантите и версиите на песента „Заплакала е гората“.

Налага се съпоставката: У Нейков текстът е изчистен и стегнат, устремен към развръзката/развеселяването на заплакалата гора/. Този у Горов е двусъставен: Първата част е от „Заплакала е гората“, а втората е от „Инджето обира царската хазна“. Уместна е съпоставката и с песента за Панчо Индже войвода от сборника на О. Дозон. Повече заради това, че представя второто направление песни за Индже войвода, ще го нарека модифицирано-сглобен текст. Не малко песни от тази втора група са със сравнително големи текстове, неорганични, неадекватни, нестройни, с отклонения и забавяне. Заглавията им са други. Първата част задава познатата мелодия, при вторите части кои са им мелодиите? Разбираме защо редицата варианти и версии от този кръг са само в архивите.

3. Гората и Индже войвода са централни образи в цикъла песни „Заплакала е гората“. Те са конкретни, дори поименно назовани, но са и художествено обобщение чрез символите, универсалиите, архетипите, различните препратки, съотнасяния, контексти/чрез тях разглежданият текст „проговаря“/. Специално трябва да изтъкнем, че ще разгледаме цикъла от песенни варианти и версии „Заплакала е гората“/той е един от циклите в големия цикъл песни за Индже войвода/ във връзка с Индоевропейско-тракийската и Библейска/Старозаветна и Новозаветна/ митологичност, културологичното извисяване, влиянието на Юнашките песни.

В народните песни гората заплаква – „заради Индже войвода“, В Новозаветните текстове „хората плачат заради Исус Христос“, В една съвременна песен – „Заради теб“ се казва, че „всичко е заради Бог“.

Гората не се обръща с плач към Бога закрилник и спасител, а към енергичния, волеви и решителен Индже войвода, към човека на практическото действие – като към Бог. Преосмислено персонифицираната гора и любимият ѝ войвода са съотнесени с известни библейско-митологични образи.

3. 1, Става въпрос за гората на: Странджа, Сакар, Стара планина, Средна гора, Родопите, Ирин-Пирин, Добруджа/Бабадагските балкани/. В Тетевенско/предвид кърджалийското нападение там/ се разплакали гората и Васильовската планина. При изброяването се посочват освен гората и планината още: птиците /от гнездата/, кладенците/с водата/, полето/с тревата/, т.е. гората е една, макар и първа, от главните съставки на цялото. След нея идва планината, полето, птиците, водата. Това е юнашката, хайдушката, борческо-бунтовната българска гора: кърмилница, закрилница, спасителка. С думите на Хр. Ботев: „Какви е деца раждала,/ раждала, ражда и днес,/ българска майка юнашка!“

Гората изобщо е българската земя и небе, нашата природа и биосфера, Тя е и народът, населението ни. Но образът ѝ обхваща и нашето етническо пространство, а и космоса най-общо. Той, образът, добива всеобхватен и вездесъщ смисъл. Така се очертава Центърът и периферията, Божественото /културно усвоеното/ и Дяволското /профанното/ пространство. В последния случай става въпрос за „край-света“, обиталището на тъмните сили, факторите на злото, хаоса.

Гората заема централната част на света, а единичното маркирано дърво извиква представите за Световната ос, за Космическото дърво. То е като църквата с камбанарията или църквата и църковния двор, къщата/стаята с огнището/ и комина или дървото до къщата и двора.

Става дума и за „най-личното дърво“, на което кукува-хортува кукувицата и гука - пее гургуричката. Не е ли това Дървото на живота? А „най-личният и прочуен Индже войвода“ /по фолклора/ не е ли откроен изобщо сред българите - като най-личното дърво сред дърветата в гората?

В народните песни откриваме похват, който се използва и в литературата, напр. в „Заплакала е гората“: От множеството дървета /гората/ се отива чрез „скок“ до единичното, но характерно дърво.

Спомняме си „Защитата на Перушица. Кочо“ на Иван Вазов /Още заглавието и подзаглавието са красноречиви/.

Споменава се Стара планина, т. е. езическата Стара Дева, Великата богиня-майка. Но гората взема образа и на Новозаветната Дева, на Богородица. Отишъл в гората, хайдутинът-войвода и четниците предпочитат вече гората-майка пред рождената си майка. Спомняме си думите на Исус Христос от кръста към майка си: Обръщайки се към нея с „жено“, той заявява, че вече не му е майка, а майка на учениците му. И посочва любимия си ученик – Йоан Богослов. Същият смисъл придобиват думите на Ирина Радионова към подчинените войници на сина ѝ Боян в края на „Царска милост“ от Камен Зидаров, на баба Гюргя/чрез „Мамините“/ от „Цената на златото“ на Генчо Стоев.

Може да отидем по-нататък: Ако Слънцето е син и любовник-съпруг на Великата богиня-майка /по митологията/, Луната/Месечината/не е ли нейна дъщеря? А рождената майка на Индже – Пена/Пенка/ е попска дъщеря от „Попската махала“ в Клуцохор/Сливен/. Но и „жената“ на Индже – Рада, е също попска дъщеря от Попската махала в Клуцохор. Всъщност не става ли въпрос все за хипостазии на Великата богиня-майка и за нейните син и дъщеря/предвид Индже Стоян и Рада/?

Рождената майка изпраща сина си Индже Стоян /той е „Юнякът“ като хайдутин в гората и я моли тя вече да му бъде майка: Да се грижи за него, като го храни/ „с шари агънца“/ и утолява жаждата му със студена вода. Отново се извършва „скок“ и ние узнаваме, че юнакът-хайдутин е вече войвода. Той е все същият: Стоян, Индже, който върви из гората и я пита за четниците. От нея, а по-често чрез птичка му се казва къде дружината е вече събрана и го чака да я поведе.

В редица песенни варианти обаче други герои вървят в гората и я питат за вода студена и сянка дебела, а понякога и за шари агънца. Това са: овчар, Юнак, Стоян/името обаче е на друг Стоян войвода или е конвенционално за българин изобщо/, Янка войвода//първата част на песента за нея е като тази за Индже войвода/, Делчев войвода..

И за тези войводи и четниците им зелената гора е „наша стара майка“. По-нататък в песента „Стоян войвода и гора зелена“ е изповедта: „В гора зелена да ходиме,/ в гора да живееме,/ тебе да вардиме,/ хайдушки да мреме“. В контекст със записаната от Балчо Нейков песен „Заплакала е гората“ тези стихове могат да се разглеждат предвид идеята за автохтона и Старата Дева.

Понеже в песните за Индже изобщо, а и в цикъла „Заплакала е гората“ се говори и за Балкана, може да се каже, че образът препраща към Старозаветния и Новозаветния Бог Отец. Ако Стара планина е Помайчина, Балканът е „Побашим стар“ /П. ., Славейков/, В „Старопланински легенди“ на Й. Йовков срещаме двата образа - на Стара планина и на Балкана.,,,

По този въпрос са показателни песните „Приеми, горо, юнака“, „Индже се с майка прощава“ и др. Но примерите могат да са със „златното“ и „сребърното“ като атрибути на утробата на Богинята майка/ - риза ризница сребърна, сребърен куршум; майката Пена /Пенка/ и „жената“ Рада като хипостазии/прояви/ на Великата богиня-майка.

Да, създадената в Равна гора народна песен „Заплакала е гората“ косвено разкрива, че Индже е роден в нея, че любимият на гората син е автохтон. Когато той, войводата Индже Стоян с четниците си е в гората има ред, справедливост, космос. В „царството“ си той е като Бог в Творението. Между реда в Инджевата дружина, разположена йерархично в гората, и този в самата гора има синхрон, съответствие, идентифициране. Присъствието на войводата и четниците е като това на „живия Бог“- космоторител. Божествените сили са в центъра на творението. Те са гаранция за овладяното/свободно/ културно пространство. Злите, тъмни, демонични сили са изтикани в дивото /профанно/ пространство – „накрай света“. Там е тяхното място.

Индже с четниците си трябва да живее в гората, да не се отдалечава от нея или да я напуска. Защото иначе се получава ситуация „като че Бог е умрял“: злите сили нападат гората, вършат безчинства, превръщат се във фактори на хаоса. Зелената гора е посърнала, осланена, попарена, опожарена: птиците са избягали. След като Индже се е оженил и не е вече тук, станала е коренна промяна в гората и тя вече не е весела и усмихната, а натъжена и плачеща. Като майка тя зове или призовава любимия син Индже да дойде „с петстотин млади юнаци“ и да я развесели, т. е. да възстанови реда, космоса. Всъщност тя припомня на „автохтона“ задължението му – да е с „постоянно присъствие“ в гората. И Индже го знае добре. Затова се разпорежда функциите му да се поемат от заместника – башбайрактаря Кара Кольо/. У младоженеца Индже се налага интимното чувство, моралът, хуманистичното отношение към „младото булче“/.

3. 2. Войводата Индже Стоян е „юнак над юнаците“ – подобно на Крали Марко, като героя от Юнашките песни сам, „на бърза ръка“ се справя със злосторниците на гората, И определенията за него: „Хайдутин над хайдутите“, „войвода над войводите“ - са и по библейския модел за Исус Христос – „Цар на царете“,

Инджето е и „конен човек“, който единствен минава придошлата река/ песента за Конника Индже/. Несъмнено в образа му се забелязват черти и на Хероса/на Тракийския конник/. Ще повторим: Като Културен герой, той космотвори, въдворява ред/хармония/ в живота. Чрез закрилника и спасителя Индже намира израз месиянистичната идея на българите под инородното и друговерско робство.

Дим. Осинин го нарича „любимец на народа“. Знае се, че „светците са любимци на Господ“. В такъв случай войводата Индже Стоян е като Свети Георги Победоносец,

Като Св, Георги и Юнака Крали Марко Индже войвода освобождава три синджира роби, „Светликът“ у Ангелов-Вакарелски или „отблясъкът“ у Д. Осинин напомнят нимба на Бога и светците. Ако „хората плачат заради Исус Христос“, Гората/народът/ плаче заради Индже войвода. И той е единороден – като Исус Христос и като някои известни литературни герои. И той е волеви, отзивчив и решителен син на своята майка – гората. За него плачат още: Стара планина, Ирин-Пирин планина , Ливадата, Нивата, Мати България и пр., и пр.

Освен ангелично-божественото начало у Индже войвода се проявява и демонично-сатанинското начало. Дори образът му е с черти на Бог и Сатана – в единия случай космотвори, а в другия се превръща във фактор на хаос. Нерядко кърджалията Индже извършва ужасни злини. Но като в класическия тип жизнени и културни биографии доброто, светлото начало в човека е повече и по-силно. То винаги се налага. Така е в Библията, в народните песни и в литературата за Индже.

ПО СЛЕДИТЕ НА ПЕСЕНТА

1. Обратно на „Подстъпи“-те /приближаването до песента „Заплакала е гората“/ сега ще се спрем на отдалечаването, на следите от нея, разбира се, ще имаме предвид и другия емблематичен текст – този у Горо Горов. Иначе казано, визираните варианти и версии на песните около двете стожерни творби съдържат „маркирани“ или „облъчени“ от

тях структурно-системни елементи, които вече стават „свои“ на новите песни, имат други функции.

Да, двата моделни текста/ у Нейков и Горов/ са генеративно-пораждащи, каквито са някои от текстовете за „Странджанската буна“/“де се е чуло, видело българин глава да дигне“/ и конкретно стиховете от известната народна песен за Заверата - “Българи глава вдигнали“.

Такива са текстовете на личното творчество, отнасящи се за Индже войвода: „Горски пътник“ на Г. С. Раковски, „Индже“ на Й. Йовков, „Кърджалията“ на А. С., Пушкин.

2. Гореща почитателка на Индже, Рада е посърнала и погрозняла, защото е тъкала плат за знамето на войводата, но при силното слънце сърмата се стопявала /“Тъкала знаме на Индже войвода“/.

Известни са подобни песни, но героите са различни. В една - младата жена тъкала лен за риза на царя и коприна за рокля на царицата. Във втора, жената тъкала плат за чалма, Янка пък тъкала килим на цар Костадин: на неделята по педя, на месеца – по лакът.

3. Бих казал, че по същия модел са и песните: „Заплакала е Стара планина“/за четата на Хаджи Димитър и Стефан Караджа/ и „Заплакала е Голяма нива“/за най-добър юнак, който да я изоре и засее с бяла пшеница/. Или: „Заплакала е зелена ливада“ – за най-добър косач...

4. Песента „Заплакала е гората“/за Ал. Стамболийски/ стои между народната и авторската песен. Дълго време се смятало, че е народна песен. Позната е в два варианта. После се установява, че текстът е създаден от Трифон Кунев.

5. Юнакът Индже Стоян е отишъл в гората като хайдутин-войвода, извършил е подвизи/водил е битки с враговете/, накрая той се прощава с гората – „Стоян през гора вървеше“/8/. Така се сключва кръгът от мотиви и образи от фолклорното хайдушко и кърджалийско битие на Индже войвода в България.

В някои варианти и версии обаче героят е Юнакът – анонимен, обобщен образ на бунтовник-патриот. Стиховете обаче са същите: Гората всичко прощава, не и кършените клонове на елхите от четниците, които са превърнати на хурки и са давани на момите. И тук съзираме намека-закачка на гората, привидната ѝ ревност.

Обикновено прощаването с гората войводата прави при раняването и преди смъртта си. Тогава той предава войводството си на

заместника- байрактаря, на него оставя оръжието си, чрез него раздава разпределеното си имане и най-накрая прави заръки къде и как да бъде погребан. Всичко това откриваме в редица песни за Индже войвода.

6. Ще завършим с извадки от публикации на четирима изследователи:

Горо Горов: Песента „Заплакала е гората“ е „най-високият връх от песни на странжанци за Индже“. Тя е „призната за шедьовър в нашия песенен фолклор“.

Димитър Осинин: „Любимец на народа, Индже Стоян е „най-романтичната фигура в българското хайдутство. За необикновеното му издигане в съзнанието на народа е съдействала изключителната му храброст и външна представителност“. А песента „Заплакала е гората“, която е „епохална песен/.../, води, тъй да се каже, по поетичност и идейна осмисленост в цялата хайдушка поезия и хвърля върху нея романтичен отблясък“.

Борислав Геронтиев: „Заплакала е гората“ не е една от песните за Индже. Тя е „песен на песните за Индже – най-хубавата.“

Милю Петров: Най-личен и най-прочут, Стоян-Индже войвода е най-възпетият български хайдутин, а може би и българин изобщо.

БЕЛЕЖКИ

1. Нейков, Балчо. Факийско предание. Сбирки от народния живот. С., 2018, с. 87

2. Горов, Горо. Странжански фолклор. С., 1983, с. 264.

3. Нейков, Балчо. Цит. кн., с.

4. Грачев, В. П. Към въпроса за преселване на българи в Русия в началото на XIX век/1800-18001/.. – В: Българско възраждане. С., 1981, с. 264-298.

5. Райчевски, Стоян. Тракия. С., 2002, с. 128, 130.

6. Петров, Милю. Войводата Индже Стоян. С., 2021, с. 15.

7. Пак там, с. 129.

8. Петров, Милю. Народни песни за Индже войвода. Прибавка-С., 2021, с. 67-68.

АТЕЛИЕ

Валентин АТАНАСОВ

Художник, аниматор, сценограф, дигитални изкуства, режисьор

ТВОРЧЕСКА БИОГРАФИЯ

От 1985 година създава редица произведения на изобразителното изкуство, приложното изкуство и карикатурата. Организира и участва в изложби в България (Сливен, Карнобат, Шумен, София, Варна, Каспичан). Негови плакати са участвали в редица международни обществени и културни събития. Негови творби са собственост на български галерии, на посланика на Кралство Испания (2011 година), на колекционери в България, Франция, Испания, Русия и Турция.

През 1991^{-ва} става съосновател на творческо студио „Зограф“ в областите приложни изкуства, стенопис, изящни изкуства, дигитални изкуства и анимация.

Главен инициатор и пряко ангажиран в основаването на Художествена сбирка „Стоян Венев“ в Общинския център Каспичан на

21.09.2010 година. Основен организатор на пленерите по живопис „Кирека“ и „Кюлевча“ за периода 2003 – 2012 година.

Член е на Българската асоциация на независимите художници и аниматори „Пройко Пройков“, член на Съюза на шуменските художници и член на Съюза на българските филмови дейци.

Негови карикатури са публикувани от 2014 година до днес в колекциите на конкурса за карикатура „Настрадаин Ходжа“ в Общинския център за карикатура и хумор – Истанбул, Турция.

Има екранни анимационни премиери в няколко издания на Международния фестивал на анимационния филм „Златен Кукер-София“ (2013, 2014, 2023), Световния фестивал на анимационния филм (Варна, издания 2012, 2013 – Програма „Световна панорама“ и изданието на фестивала през 2023^{-та}), Международния куклено-театрален фестивал за възрастни „Пиеро“ (Стара Загора, 2023).

Получени награди:

Поощрителна награда в международния фестивал „Кино в длан“ за филма „Миг от живота на Сава Доброплодни“, един анимационен проект с ученици от Средно училище „Сава Доброплодни“, Шумен – 2024^{-та} година.

Специална награда на Директора на Международния фестивал на анимационния филм „Златен Кукер-София“ за филма QURIOSITAS („Любопитство“) – 2023^{-та} година.

Поощрителна награда в Национален конкурс за късометражен анимационен филм, организиран от „Българската асоциация на независимите художници аниматори - Пройко Пройков“ и Държавна агенция „Безопасност на движението по пътищата“ за филма „Не“ – 2019^{-та} година.

Трета награда в Национален филмов конкурс за късометражен анимационен филм, посветен на 80-годишнината на Природен парк „Витоша“, организиран и проведен съвместно с екипа на Международния фестивал на анимационния филм „Златен Кукер - София“ за филма INAESTIMABILIS – 2014^{-та} година.

Хабилитиран преподавател в Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“.

СЪДЪРЖАНИЕ

КОНКУРСИ

НАЦИОНАЛЕН КОНКУРС ЗА ЛИРИКА „ИВАН ПЕЙЧЕВ“ (2025)	3
Бисерка СТОИМЕНОВА	3
ПЛАМЕН ДОЙНОВ.....	10
НАЦИОНАЛЕН СТУДЕНТСКИ ЛИТЕРАТУРЕН КОНКУРС	
„БОЯН ПЕНЕВ" 2025, ШУ “ЕП. К. ПРЕСЛАВСКИ”	21
Александър ДИМИТРОВ	26
Преслава ДЖОНДЖОРОВА	38
Марая МИЛАНОВА.....	43
Василен ВАСИЛЕВ.....	46
НАЦИОНАЛЕН УЧЕНИЧЕСКИ КОНКУРС ЗА ПОЕЗИЯ И ЕСЕ	
„ЛЮБОВТА Е...“, ОРГАНИЗИРАН ОТ МЛАДЕЖКИЯ ДОМ,	
ГР. ШУМЕН.....	50
УЧЕНИЧЕСКИ ЛИТЕРАТУРЕН КОНКУРС В СУ „ЙОАН ЕКЗАРХ	
БЪЛГАРСКИ“ ГР. ШУМЕН „СИЛАТА НА ЧОВЕШКАТА	
ВРЪЗКА В ДИГИТАЛНИЯ СВЯТ“	60

ПОЕЗИЯ

Галина МИХАЙЛОВА	75
Татяна КАРОВА	78
Христилия КУЛЕВА	80
Кадрие ДЖЕСУР	86
Серкан ТЮРК	90
Надежда РОМАНОВА	95
Веселин КАСЧИЕВ.....	96
Ралица ДОБРЕВА.....	102
Пламен ПЕТКОВ.....	103
Мариана ПЕТКОВА.....	109
Лора ДРУМЕВА	111

ПРОЗА

Христо ТРЕНДАФИЛОВ	116
Станчо ПЕНЧЕВ.....	113
Сава СИВРИЕВ	119
Веселин ВАСИЛЕВ MD-ВИКОНТ	124
Десислава КРАЙЧЕВА	129
Виолета КЪНЧЕВА.....	134
Румяна СИМЕОНОВА.....	136
Евдокия БОРИСОВА	143
Милчо ВАНЧИКОВ	157

ХИПОТЕЗИ

Дечко ЛЕЧЕВ..... 162

Милю ПЕТРОВ..... 173

АТЕЛИЕ

Валентин АТАНАСОВ 184

ЗЛАТОСТРҮЙ

Сборник за литература,
литературна критика и изкуство

КНИГА ТРИДЕСЕТА

ISSN: 1312-7675

Университетско издателство
„Епископ Константин Преславски” 2026